

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra církevních dějin a patristiky

Diplomová práce

ČESKOBUDĚJOVIČTÍ KAPITULNÍ VIKÁŘI V DOBÁCH TOTALIT

Vedoucí práce: doc. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D.

Autor práce: Pavel Ambrož

Studijní obor: Učitel náboženství a etiky, kombinované studium

Ročník: pátý

2008

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci s názvem „Českobudějovičtí kapitulní vikáři v dobách totalit“ jsem zpracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

25. června 2008

Pavel Ambrož

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. ThLic. PaedDr. Martinu Weisovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení při zpracovávání tohoto tématu. Taktéž děkuji Biskupství českobudějovickému, penitenciáři Českobudějovické kapituly P. Václavu Kulhánkovi a knihovníkovi Biskupství českobudějovického Ing. Vladimíru Feldmannovi za pomoc a konzultace.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. STRUČNÝ VHLED DO HISTORIE ČESKOBUDĚJOVICKÉ DIECÉZE.....	14
2. PŘEHLED ČESKOBUDĚJOVICKÝCH BISKUPŮ.....	17
<i>Jan Prokop Schaaffgotsche (1785 – 1813).....</i>	<i>17</i>
<i>Arnošt Konstantin Růžička (1815 – 1845).....</i>	<i>18</i>
<i>Josef Ondřej Lindauer (1845 – 1850).....</i>	<i>20</i>
<i>Jan Valerián Jirsík (1851– 1883).....</i>	<i>20</i>
<i>František de Paula hrabě Schönborn (1883 – 1885).....</i>	<i>21</i>
<i>Martin Josef Říha (1885 – 1907).....</i>	<i>22</i>
<i>Josef Antonín Hůlka (1907 – 1920).....</i>	<i>23</i>
<i>Šimon Bárta (1920 – 1940).....</i>	<i>23</i>
<i>Josef Hlouch (1947 – 1972).....</i>	<i>24</i>
<i>Miloslav Vlk (1990 – 1991).....</i>	<i>25</i>
<i>Antonín Liška (1991 – 2002).....</i>	<i>26</i>
<i>Jiří Paďour (od r. 2002).....</i>	<i>27</i>
<i>Pavel Posád (od r. 2008, pomocný biskup).....</i>	<i>28</i>
3. KATEDRÁLNÍ KAPITULA SV. MIKULÁŠE V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH.....	29
4. ČESKOBUDĚJOVICKÁ DIECÉZE OD ROKU 1939 DO KONCE 2. SVĚTOVÉ VÁLKY	34
4. 1. <i>Působení P. Jana Caise na českobudějovickém biskupství.....</i>	<i>34</i>
4. 2. <i>Msgre. Jan Cais kapitulním vikářem.....</i>	<i>35</i>
4. 3. <i>Katolická církev v období okupace.....</i>	<i>37</i>
4. 4. <i>Českobudějovická diecéze v období okupace.....</i>	<i>41</i>
4. 5. <i>Působení německých kněží v českobudějovické diecézi.....</i>	<i>47</i>
4.6. <i>Vyšebrodský opat Tecelin Jaksch.....</i>	<i>47</i>
4.7. <i>Kanovník Josef Neubauer.....</i>	<i>48</i>
4.8. <i>Kapitula po zatčení Msgre Jana Caise.....</i>	<i>50</i>
<i>Složení Katedrální kapituly sv. Mikuláše za války:.....</i>	<i>51</i>
4. 9. <i>Ukončení války – konec správy části diecéze sousedními diecézemi.....</i>	<i>52</i>
5. ČESKOBUDĚJOVICKÁ DIECÉZE OD KONCE VÁLKY DO ROKU 1952.....	55
5. 1. <i>Českobudějovická diecéze po 2. světové válce.....</i>	<i>59</i>
<i>Návrat msgre Jana Caise do úřadu.....</i>	<i>59</i>
<i>Začátky působení biskupa Josefa Hloucha v Českých Budějovicích.....</i>	<i>60</i>
<i>Kapitula sv. Mikuláše v počátcích působení biskupa Hloucha.....</i>	<i>61</i>
5. 2. <i>Vztah státu a církve po roce 1948.....</i>	<i>61</i>

Struktura mocenského aparátu.....	67
Vztahy státu s Vatikánem	69
Josef Plojhar	69
5. 3. Situace v roce 1949	72
Katolická akce	72
„Církevní“ zákony	78
5. 4. Českobudějovická diecéze v roce 1949.....	82
Kapitula v roce 1949.....	83
5. 5. Situace v roce 1950	84
„Akce K“	84
„Akce VŽK“ (vyklizení ženských klášterů)	86
Procesy s církevními představiteli	87
Bilance obětí procesů s církevními představiteli	89
Rušení církevních školních zařízení	89
Pomocné technické prapory (PTP)	90
5. 6. Českobudějovická diecéze v roce 1950.....	91
Nemoc a smrt msgre Jana Caise	92
Okolnosti pohřbu	93
Nástup P. Josefa Buchty do diecéze	94
Internace biskupa Josefa Hloucha.....	99
Vztah státu a církve v padesátých letech	101
5. 7. Českobudějovická diecéze v roce 1951.....	103
5. 8. Českobudějovická diecéze v roce 1952.....	112
Kapitula v roce 1952.....	116
Akce „H“	118
P. Josef Buchta zvolen kapitulním vikářem.....	120
6. Českobudějovická diecéze v letech 1953 – 1958.....	122
6. 1. Situace v roce 1953	122
6. 2. Českobudějovická diecéze v roce 1953.....	123
6. 3. Situace v roce 1954	128
6. 4. Českobudějovická diecéze v roce 1954.....	128
Složení kapituly sv. Mikuláše v roce 1954	129
Situace v roce 1955.....	129
6. 5. Českobudějovická diecéze v roce 1955.....	130
Zmírnění internace biskupa Josefa Hloucha	133
6. 6. Českobudějovická diecéze v roce 1956.....	133
6. 7. Českobudějovická diecéze v roce 1957.....	135
Složení kapituly sv. Mikuláše v roce 1957	135
6. 8. Českobudějovická diecéze v roce 1958.....	136
Složení kapituly sv. Mikuláše v březnu 1958	139
7. ČESKOBUDĚJOVICKÁ DIECÉZE V LETECH 1959 – 1963	140
7. 1. Situace v roce 1959	140
7. 2. Situace v roce 1960	140
7. 3. Českobudějovická diecéze v roce 1960.....	141

7. 4. Českobudějovická diecéze v roce 1961.....	142
7. 5. Situace v roce 1962.....	142
II. Vatikánský koncil	143
7. 6. Českobudějovická diecéze v roce 1962.....	144
7. 7. Situace v roce 1963.....	145
Složení kapituly sv. Mikuláše v roce 1963.....	145
8. Českobudějovická diecéze v letech 1964 – 1968.....	146
8. 1. Situace v roce 1964.....	146
8. 2. Českobudějovická diecéze v roce 1964.....	146
8. 3. Situace v roce 1965.....	147
8. 4. Českobudějovická diecéze v roce 1965.....	149
8. 5. Situace v roce 1966.....	150
8. 6. Českobudějovická diecéze v roce 1966.....	151
8. 7. Českobudějovická diecéze v roce 1967.....	151
;9. ČESKOBUDĚJOVICKÁ DIECÉZE V LETECH.....	152
9. ČESKOBUDĚJOVICKÁ DIECÉZE V LETECH.....	153
1968 – 1972.....	153
9. 1. Situace v roce 1968.....	153
Období „Pražského jara“	154
9. 2. Českobudějovická diecéze v roce 1968 – Návrat biskupa Hloucha do českobudějovické diecéze.....	156
9. 3. Českobudějovická diecéze v roce 1969.....	158
Situace v roce 1970.....	159
Pacem in terris	160
9. 4. Českobudějovická diecéze v roce 1970.....	161
9. 5. Situace v roce 1971.....	161
9. 6. Českobudějovická diecéze v roce 1971.....	162
9. 7. Situace v roce 1972.....	162
9. 8. Českobudějovická diecéze v roce 1972.....	164
Nástup P. Miroslava Trdly.....	165
ZÁVĚR.....	167
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	169
1. Prameny.....	169
A. Prameny nevydané.....	169
B. Prameny vydané.....	169
C. Dobový tisk.....	170
C. Svědectví pamětníků.....	170

2. Literatura.....	171
<i>A. Monografie.....</i>	<i>171</i>
<i>B. Studie</i>	<i>174</i>
3. Internetové odkazy.....	176
SEZNAM ZKRATEK.....	178
SEZNAM PŘÍLOH.....	179
PŘÍLOHY	180
<i>Textové přílohy.....</i>	<i>180</i>
<i>Obrazové přílohy.....</i>	<i>184</i>

ÚVOD

Cílem této magisterské práce je přiblížit čtenáři období totality – částečně nacistické, ale převážně komunistické tak, jak je prožívali kapitulní vikáři Českobudějovické diecéze. Chtěl jsem ve své práci představit hlavní osoby a události tohoto období a částečně také vysvětlit některé okolnosti a příčiny jejich jednání. Pokusil jsem se demonstrovat život a působení českobudějovických kapitulních vikářů na pozadí českých a někdy i světových událostí a dějin.

Svou práci jsem začal osobou P. Jana Caise, jehož nelehký život a působení na postu kapitulního vikáře poznamenala jak totalita nacistická, tak i později komunistická. Práce se samozřejmě zabývá také jeho nástupci, P. Josefem Buchtou a P. Aloisem Titmanem. Osobě mons. Jana Kavaleho se věnuji pouze okrajově, v souvislosti s českobudějovickou kapitulou, neboť jde o osobu žijící a tudíž není možné její objektivní historické posouzení; nehledě na skutečnost, že archivní materiály tohoto druhu dosud nejsou široké badatelské veřejnosti dostupné.

Bylo by iluzí nepřiznat si, že církev nikdy dříve nepodléhala vnějším faktorům; jejich vliv na církev ve 20. století je ale obzvláště markantní. Po prostudování pramenů můžeme směle prohlásit, že církev, resp. její představitelé, se svou veškerou silou pokoušeli těmto vlivům odolávat. Že se to někdy nepodařilo, je sice smutné, ale zcela pochopitelné, vzhledem ke složitosti tehdejší situace.

Dalo by se říci, že extrémní podmínky dovolily lidem vyzrát ve výjimečné osobnosti, neboť právě v extrémních podmínkách často můžeme nejlépe zakusit povahové a osobnostní rysy druhých osob, můžeme se v nich často setkat s velkou slabostí, ale i se svatostí. Když jsem prostudoval dostupné prameny, jsem přesvědčen, že v osobě P. Jana Caise šlo o věrné, spolehlivé plnění daného úkolu, povolání. Nezalekl se ani hrozby koncentračního tábora, nehnal se za poctami a uznáním doby, ale konal věrně a spolehlivě svou práci, svůj úkol, své poslání. Odmítl složit slib věrnosti komunistické republice.

Možná v kontrastu, možná nikoli (to ponechávám ve světle faktů a dobových zpráv na pozorném čtenáři této práce) můžeme spatřovat osobu generálního, později kapitulního vikáře P. Josefa Buchty. Mějme ovšem na paměti, že žádný lidský osud není černobílý, zcela jednoduchý a předurčený pro rychlé soudy a odsouzení; mnoho skutečností (možná všechny) bychom měli vnímat v širokém kontextu doby a nesmíme podceňovat, jak rafinovaným a nemilosrdným dokázal jak fašismus, tak později i komunismus, být. Kolik poslušných spolupracovníků bylo získáno lstí, úskokem a lží! Fundovaný historik by si neměl dovolit sklouznout jen k strohé řeči archivních dokumentů, které sice hovoří jednoznačně, ale z osobní zkušenosti si dovolím říci příliš jednoznačně. Objektivním historikům a poctivým zájemcům by mělo jít v první řadě o hodnocení celé, komplexní osobnosti, jak v kontextu doby, tak právě i v šíři jejích činů. A k tomuto hodnocení je listinný archiv často jednostranným, mělkým a nepřilíš objektivním pramenem.

Sám jsem byl překvapen skutečností, že i na vynikající osobnosti můžeme mnohdy nalézt „kompromitující materiál“ (tedy „kompromitující“ z hlediska zaměření mé práce). Nesmíme ale zapomenout na to, že se mnohdy mohlo jednat o „úlitbu“ režimu, aby mohlo být vykonáno dílo dobré. Druhá – a možná důležitější – okolnost je, že své informace a podklady čerpáme ze zpráv státních zaměstnanců a prorežimních „slouhů“, kteří měli mnohdy velký zájem na tom, aby byla daná záležitost podána barvitě a významně, aby pisatelé sami byli považováni za důležité a nezbytné. V takových případech lze o objektivních informacích hovořit jen stěží.

Jsem velmi rád, že mi bylo toto téma vedoucím práce přiděleno, neboť je pro mě velmi zajímavé. Na českobudějovickém biskupství totiž pracuji a o zmíněnou dobu se zajímám, protože někteří zaměstnanci biskupství prožili mnou zkoumanou dobu na vlastní kůži a dokonce se setkali s některými kapitulními vikáři, o nichž tato práce pojednává. Díky studiu pramenů, na nichž jsem svou práci založil, jsem tak mohl blíže poznat historii své diecéze a díky tomu i lépe pochopit některé události a jejich příčiny. Také jsem mohl snad trochu pečlivěji zkoumat archiv na Biskupství českobudějovickém a jeho část,

deponovanou v Státním okresním archivu v Třeboni, které se ukázaly pro toto bádání jako stěžejní. Rád bych dále vyzdvihnul fond KNV a jeho části – zápisy krajského a okresního církevního tajemníka. Tito byli povinni o své práci vést písemnou dokumentaci, která je pro nás nyní velmi cenným dobovým dokladem, zejména pro svou komplexnost, systematicklost a obsáhlost, byť její pravdivost a spolehlivost je přinejmenším mírně problematická.

Písemnosti vzniklé činností Jč KNV České Budějovice převzal státní archiv v Třeboni již roku 1962. Zpracovaný fond Jč KNV České Budějovice tvoří 1666 inventárních položek a 1183 evidenčních jednotek, celkem 1054 kartonů spisů. Církevní problematiky se týkají zejména kartony č. 84 – 97, 363 – 384, 419,690 – 703¹.

Narazil jsem také na několik problémů, např. s archivními materiály týkající se osoby P. J. Buchty – v třeboňském archivu sice nalezneme dostatek dokumentů, ale podobné štěstí jsem neměl v archivu arcibiskupství olomouckého (kde StB zabavila svazky týkající se 50. let) a v Biskupském archivu v Litoměřicích, odkud jsem také, kromě výpisu z kněžské matriky, odjel s nepořízenou. Materiály týkající se osoby P. Buchty v archivu StB v Mladé Boleslavi byly také později skartovány.

Jak už jsem zmínil, vzhledem k tématu práce bylo nutné pracovat v první řadě s archivními materiály. Prameny k osobám kapitulních vikářů se nachází v *Biskupském archivu českobudějovického biskupství*, který je deponovaný ve Státním oblastním archivu v Třeboni; další prameny jsem dohledal v *archivu na českobudějovickém biskupství*. Materiály, které se netýkaly bezprostředně českobudějovické diecéze, jsem našel také na Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu v Praze.

Fond *Biskupský archiv České Budějovice*, uložený se Státním oblastním archivu v Třeboni, zahrnuje listiny týkající se chodu českobudějovické diecéze, biskupské konzistoře, ordinariátu, apod. Obsahuje katalogy kléru, organizační a správní záležitosti, mapy a plány, zápisy vizitací, osobní materiály biskupství

¹ Srov. Úvod k registrační pomůcce fondu KNV v Českých Budějovicích a Inventář fondu KNV v Českých Budějovicích. Třeboň: Státní oblastní archiv.

atd. Tyto prameny byly pro mou práci klíčové. Zaměřil jsem se především na *karton 953* (papežské dispenze a jiné dokumenty, okružní listy, zprávy o diecézi), *karton 954* (zahrnuje listiny týkající se P. Jana Caise v letech 1940 – 1944, 1945 – 1947; několik dokumentů ohledně mons. Karla Bočka, obsáhlé záležitosti kapituly a katedrálního kostela, záležitosti dignitářů a kanovníků); *karton 957* (záležitosti konzistoře z let 1932 – 1945, generální vikáře a jejich jmenování, státní souhlas apod. za období 1921 – 1939, materiály ohledně biskupského komisariátu ve Vyšším Brodě v letech 1938 – 1939; problematiku konzistorní kanceláře).

Co se *biskupského archivu* týče – biskupství českobudějovické deponovalo historicky nejcennější dokumenty do archivu v Třeboni, kde se jim dostává náležitá péče a některé z nich jsou přístupny široké badatelské veřejnosti. Na biskupství zůstala uložena čísla Acta Curiae Episcopalis Bohemo – Budvicensis téměř od počátku až do současnosti. Dále ve fondu nalézáme dvě krabice dokumentů týkající se kapituly a kněžskou matriku. Další dokumenty jsou neroztříděné, pouze seřazené dle roku, kterého se týkají, a musíme je procházet postupně.

Sekundárním cílem je přiblížit celkový obraz diecéze a státu v té době se zvláštním zřetelem na jihočeský region.

Tomuto tématu se do současnosti systematicky věnoval prof. Jaroslav Kadlec ve svém spisu o historii českobudějovické diecéze. Musíme ale konstatovat, že zřejmě pod vlivem nedostatečné možnosti přístupu k archivním písemnostem je často jednostranný a zkratkovitý, chudý na prameny, kdy čerpal zejména z díla vyšebrodského řeholníka Mardetschlägera. Také se nejedná o práci, která je zaměřena na kapitulní vikáře. Kadlecovy dějiny jsou poměrně stručné možná i proto, že v dřívějších dobách nebylo možno napsat „vše“ a přitom zůstat nestranným autorem. Téměř to samé, myslím, můžeme konstatovat i o díle „*Diecéze po třicetileté válce*“ jednoho z nejvýznamnějších církevních historiků, prof. Jaroslava Polce.

Při hledání pramenů jsem narazil na dvě práce z Teologické fakulty v Českých Budějovicích, které mi byly velmi nápomocny, a sice na práci Mgr. Ing. Zdeňka Demla „*Omezování církevního života ze strany*

československého státu v období 1945 – 1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v jihočeském regionu“ a Mgr. Rudolfa Svobody „Jan Prokop Schaaffgotsche: život a dílo prvního českobudějovického biskupa v rámci středoevropského duchovního a společenského milieu konce osmnáctého a počátku devatenáctého století.“

Významnými zdroji informací byly příspěvky doc. ThLic. PaedDr. Martina Weise, Th.D., vycházející v časopise „*Studia theologica*“ a v dalších, i zahraničních pramenech.

Pro účely této diplomové práce jsem postupoval přímou metodou, dále bylo postupováno synchronní metodou. Bylo užito osobní svědectví pamětníků, aby neupadlo v zapomnění (oral history) – přepisy záznamů rozhovorů s biskupským vikářem Mons. Václavem Dvořákem, s kanovníkem penitenciářem P. Václavem Kulhánkem, s Ing. Vladimírem Feldmannem, knihovníkem Biskupství českobudějovického. Cenným pramenem, týkajícím se osobnosti P. J. Buchty, byl i rozhovor s P. Karlem Zemanem (pořízený pro Český rozhlas, redakci náboženského vysílání), který působí v Božejově². Orientačně mi byly nápomocny i nahrávky s P. Františkem Hobizalem, někdejším děkanem v Bavorově, který působil také na poutním místě Lomec u Vodňan.

Rád bych zde vyzdvihnul skutečnost, která mě po celou práci provázela – bylo velmi hezké sledovat soudržnost kněží a oddanost církvi v dobách pronásledování.

Celá práce je strukturována do osmi kapitol. Po úvodu následuje *1. kapitola*, která nastiňuje historii českobudějovické diecéze a okolnosti jejího vzniku. *2. kapitola* se věnuje historickému přehledu českobudějovických biskupů, *3. kapitola* pak historii a vzniku českobudějovické katedrální kapituly. Po těchto úvodních kapitolách následuje *4. kapitola*, mapující situaci diecéze od roku 1939 do konce války. Tato kapitola se věnuje také osobě prvního kapitulního vikáře mons. Jana Caise. Značně rozsáhlá *5. kapitola* nazvaná Českobudějovická diecéze od konce války do roku 1952 zahrnuje první poválečné spory státu a církve, nové zákony přijaté po roce 1948 a situaci českobudějovické diecéze v jednotlivých

² Stav k červnu 2008.

letech. Diecézi v letech 1953 – 1958 mapuje *6. kapitola*, tedy v době působení P. Antonína Titmana na postu kapitulního vikáře. *7. kapitola*, poznamenaná nástupem Jana XXIII. na papežský stolec, zahrnuje roky 1959 – 1963, *8. kapitola*, se věnuje období 1964 – 1968 a poslední, *9. kapitola*, se věnuje období 1968 – 1972.

1. STRUČNÝ VHLED DO HISTORIE ČESKOBUDĚJOVICKÉ DIECÉZE

Za vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II. dochází k mnoha reformám církevní správy v zemích rakouské monarchie. Ze zásahů, které lze počítat k pozitivním, bylo založení několika biskupství. Za panování Josefa II. vzniká též biskupství českobudějovické.³

Děkan a biskupský notář Franz Mardetschläger ve své knize píše: „*Císař Josef II. při zavádění reformy zjistil, že v církvi panuje nenormální stav, kdy hierarchie na jedné straně požívá nadbytku, a na straně druhé někteří trpí nedostatkem. Viděl, že je potřebné sjednat rychle nápravu. Každý kněz by byl součástí menšího celku, kde bohatství jednoho bude umenšovat nouzi druhého. (...) Zreformoval množství klášterů a kostelů, čímž jim zasadil hluboké rány. Když spatřil následky svých činů, rozhodl se tyto rány částečně zahojit – zabavený majetek nečinil součástí státního bohatství, ale založil Náboženský a studijní fond, který bude dotovat nově vzniklé pastorační úřady, učitelské ústavy a učitele náboženství, jakožto i kněze. Současně s tím se rozhodl, že založí biskupství Českobudějovické. Dříve totiž byla celá jižní část Čech součástí Pražské arcidiecéze, která byla díky tomu příliš rozlehlá, a její nejvyšší pastýř občas měl problémy s její správou, což neušlo bdělému oku monarchovu...“⁴*

Původně měl Josef II. zřejmě v úmyslu zřídit v Budějovicích pouze generální vikariát se světícím biskupem; po smrti pražského arcibiskupa Przychowského od této myšlenky upustil a zřídil rovnou biskupství.⁵

Prvním biskupem jmenoval císař olomouckého kanovníka Jana Prokopa hraběte Schaaffgotscheho, který si měl vyžádat schválení papežského stolce⁶.

³ Některé prameny ovšem uvádějí, že myšlenkou na založení českobudějovického biskupství se zaobíral už vídeňský biskup kard. Melchior Klesel (1598–1630). Srov. ZELEŇKA, A. *Die Wappen der böhmischen und mährischen Bischöfe*. Regensburg: Beheyim-Verlag, 1979, s. 165. ISBN nevedeno (dále jen „*Die Wappen*“).

⁴ Srov. MARDETSCHLÄGER, F. *Kurz gefasste Geschichte des Bisthums und der Diocese Budweis*. Budweis: Selbstverlag, 1885, s. 1–3 (dále jen „*Kurz gefasste Geschichte*“).

⁵ Srov. ZELEŇKA, *Die Wappen*, Regensburg: Beheyim-Verlag, 1979, ISBN nevedeno, s. 165.

⁶ Srov. *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Statutární město České Budějovice, 1. vydání, 1998, s. 41–42. ISBN 80–238–3392–8. Druhé vydání této encyklopedie pochází z roku

Pražský arcibiskup v té době se založením tohoto biskupství též souhlasil a podal do Říma žádost o jeho zřízení.

Papež Pius VI. bulou „Cunctis ubique“ ze dne 20. 9. 1785⁷ nové biskupství zakládá⁸ a současně potvrzuje jmenování Schaaffgotscheho biskupem. Novému biskupovi je určen za katedrální chrám farní kostel sv. Mikuláše, při kterém je zřízena katedrální kapitula. Sídlem biskupa se stala bývalá kolej piaristů.

Biskupství vzniklo odnětím budějovického, táborského, prácheňského a klatovského kraje pražskému arcibiskupství⁹, což kněžím a věřícím oznámil na Nový rok 1786 biskup pastýřským listem. Do nově vzniklé diecéze spadalo 590 711 katolíků, 60 měst, 52 městysů, 2 778 vesnic, 246 světských kněží, 84 místních kaplanů a řeholníci.¹⁰

Diecéze byla roku 1789 správně rozdělena na pět arcikněžství s celkem 30 vikariáty.¹¹ Roku 1808 byly k diecézi českobudějovické připojeny Železná Ruda a Grafenried, které do té doby patřily diecézi řezenské. Po připojení Vitorazska k Československu 31. 7. 1920 spravoval tamní čtyři farnosti českobudějovický biskup jako apoštolský administrátor; do českobudějovické diecéze byly plně začleněny až v r. 1937. Po obsazení pohraničních oblastí s německým obyvatelstvem Německem na podzim r. 1938 byl pro zabraná území zřízen biskupský komisariát Vyšší Brod.

„Zemský úřad v Praze sdělil sem výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 29. XI. 1938, č. j. 173.106/38–VI/1, že následkem obsazení Nových Hradů říší Německou zanikl v zemi České a Moravskoslezské úplně řád Servitů (Ordo Servorum B. M. Virg.) a výnos téhož ministerstva ze dne 29. XI. 1938,

2006, avšak v citovaných pasážích nedošlo ke změnám, proto se přidržím vydání prvního. (dále jen „*Encyklopedie Českých Budějovic*“)

⁷ Srov. Opis erekční buly českobudějovického biskupství z 20. 9. 1785. Srov. SOA Třeboň, *Biskupský archiv* ČB, Biskupská konzistoř, Listiny, č. 3, pův. sign. 6, karton 1.

⁸ Srov. MARDETSCHLÄGER, F. *Kurz gefasste Geschichte*, s. 283–288.

⁹ Na tyto kraje musel 15. 10. 1784 (na císařův příkaz) rezignovat pražský arcibiskup. Papež Pius VI. obdržel 13. 12. téhož roku arcibiskupův souhlas a 20. 9. 1785 podepsal zakládající bulu, v níž jmenoval všechny farnosti a lokalie nového biskupství. Srov. ZELEŇKA, *Die Wappen der böhmischen und mährischen Bischöfe*, s. 165.

¹⁰ Srov. WEIS, M. *Nástin vztahů mezi církví a státem v Českobudějovické diecézi (1783–1945)*. *Magazín Setkání* 2002, roč. 13, č. 1, s. 5. ISSN: 1212–8074.

¹¹ Srov. *Encyklopedie Českých Budějovic*, s. 58.

č. j. 173.105/38–VI/1o zániku řádu Cisterciáků v zemi České, Moravskoslezské
zabráním Vyššího Brodu a Oseku u Duchcova (diec. Litoměřická) k říši
Německé.“¹²

S platností od 1. 1. 1940 byl rozdělen na čtyři části spravované biskupy ze
sousedních německých diecézí (Linz, St. Pölten, Passau, Regensburg) ve funkci
apoštolských administrátorů¹³. Tato jejich funkce zanikla de facto osvobozením
r. 1945, de iure až v lednu 1946.¹⁴

Při vzniku plzeňské diecéze r. 1993 byl jí z českobudějovické diecéze
postoupen celý vikariát domažlický, větší část nepomuckého vikariátu a polovina
vikariátu klatovského – celkem 89 farností o rozloze cca 2 500 km² s cca 115 000
obyvateli, kde působil 19 kněží.

Poněkud byly tehdy upraveny i hranice s pražskou arcidiecí (které byla
postoupena jedna farnost a od ní převzato 7 farností) a královéhradeckou diecí
(od které bylo převzato 8 farností a jedna expozitura).¹⁵

¹² Srov. Acta curiae episcopalis Bohemo Budvicensis 5/1939, s. 19., vydává Biskupství
českobudějovické (dále jen „ACEBB“).

¹³ Srov. ZINNHÖBLER, R. *Die Bischöfe von Linz*. Linz: 1985, ISBN: 3–85214–410–8, s. 279.

¹⁴ Srov. *Encyklopedie Českých Budějovic*, s. 42.

¹⁵ Srov. ACEBB, 2/1993.

2. PŘEHLED ČESKOBUDĚJOVICKÝCH BISKUPŮ

Jan Prokop Schaaffgotsche (1785 – 1813)

Narodil se 23. 5. 1748 v Praze. Po získání doktorátu z filozofie na vídeňské univerzitě (1769) začal studovat teologii; na kněze byl vysvěcen kardinálem Migazzim 25. 5. 1771 ve Vídni. Ještě před kněžským svěcením byl jmenován domicelářem olomoucké kapituly (1768) a později i sídelním kanovníkem v Hradci Králové (1772)¹⁶, kde byl krátce dokonce generálním vikářem. Pak diecézi opustil a stal se sídelním kanovníkem olomouckým¹⁷. Císař Josef II. ho jmenoval českobudějovickým biskupem 18. 4. 1784 (potvrzeno papežem Piem VI. 26. 9. 1785), biskupské svěcení přijal v Praze ve svatovítské katedrále 11. 12. 1785 z rukou pražského arcibiskupa Antonína Petra Příchovského¹⁸. V Českých Budějovicích byl intronizován 26. 2. 1786. Počátky jeho působení nebyly snadné, všude ještě převládal chaos způsobený Josefovými reformami. Přesto se biskupovi podařilo prosadit mnoho změn, např. rozdělení diecéze na pět archipresbyterátů (s třiceti menšími vikariáty), získání kněžského dorostu a založení diecézního semináře. Po založení teologického učiliště a filosofického lycea (r. 1803) pomáhal obnovit gymnázia v Jindřichově Hradci (r. 1807) a v Klatovech (r. 1812).¹⁹ Za svého působení také provedl dvě generální vizitace diecéze²⁰.

Roku 1801 se jeho jméno objevilo na prvním místě z trojice navržených na uprázdněný litoměřický biskupský stolec s odůvodněním, že českobudějovický

¹⁶ Srov. MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 7.

¹⁷ Srov. HUBER, Dr. Kurt A. *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien – Festschrift zur zweiten Säcularfeier des Bistums Budweis 1785 – 1985*. Königstein/Taunus, 1985, ISBN 3-921344-12-3, s. 58.

¹⁸ Podrobně se touto postavou zabývá Mgr. Rudolf Svoboda v diplomové práci nazvané: „*Jan Prokop Schaaffgotsche : život a dílo prvního českobudějovického biskupa v rámci středoevropského duchovního a společenského milieu konce osmnáctého a počátku devatenáctého století.*“ České Budějovice: TF, 2007, M900.

¹⁹ Srov. BUBEN, M. *Encyklopedie heraldiky*. 4. opravené a doplněné vydání. Praha: Libri, 2003, s. 294. ISBN 80-7277-135-3.

²⁰ Srov. HUBER. *Der Budweiser bischöfliche Visitationsbericht*, s. 68.

biskup žije příkladný život, plní velmi pilně povinnosti svého pastýřského úřadu a velmi často káže.²¹

Velkou pozornost věnoval katedrální kapitule, jejíž členové byli zároveň zaměstnanci konzistoře, mj. jako generální vikář a oficiál²². V roce 1811 předává kapitule jednadvaceti stránkový soupis instrukcí pro zajištění rámce jejího fungování.²³

Biskup Schaaffgotsche zemřel 8. 5. 1813 „...viel zu früh für seine tief betrubten Diözesanen.“²⁴ a byl pohřben do biskupské hrobky na českobudějovickém hřbitově u sv. Prokopa na Starém Městě, kterou nechal sám zřídit.²⁵

Arnošt Konstantin Růžička (1815 – 1845)

Narodil se 21. 12. 1761 v Tloskově na Berounsku (pražská arcidiecéze)²⁶. Od mládí se těšil císařově přízni; ještě během teologických studií byl jmenován vicerektorem generálního semináře ve Lvově a provázel panovníka na jeho cestách. Na kněze byl vysvěcen 15. 6. 1785 v Praze, po vysvěcení nadále působil jako vicerektor²⁷ a později jako rektor lvovského semináře (Růžička dělal císaři Josefu II. v roce 1787 při cestě na Krym průvodce)²⁸. Po jeho zrušení se zdržoval se Vídní a po uprázdnění místa v českobudějovické katedrální kapitule byl

²¹ Srov. ZELENKA, *Die Wappen*, s. 107–109.

²² Srov. SVOBODA, R. *Jan Prokop Schaaffgotsche: život a dílo prvního českobudějovického biskupa v rámci středoevropského duchovního a společenského milieu konce osmnáctého a počátku devatenáctého století*. České Budějovice: TF, 2007, M900, kapitola 8 – Biskup Schaaffgotsche v druhé polovině svého episkopátu.

²³ Srov. MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 14.

²⁴ Tamtéž, s. 15.

²⁵ Srov. KADLEC, J. *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1995, s. 113. ISBN 80–901602–3–9.

²⁶ Srov. SOA Třeboň, BA ČB, Arnošt Konstantin Růžička, Doklady k nominaci, konsekraci a instalaci do úřadu českobudějovického biskupa, (1794) 1815–1816, sign. II/2/b/4, kart. 13. a SOA Třeboň, BA ČB, Arnošt Konstantin Růžička, Doklady o narození a studiu, 1761–1785 (1815), sign. II/2/a/1, kart. 13.

²⁷ Srov. SOA Třeboň, BA ČB, Arnošt Konstantin Růžička, Úřad vicerektora a rektora generálního kněžského semináře ve Lvově, 1785–1792, sign. II/2/b/1, kart. 13.

²⁸ Srov. SVOBODA, R. *Jan Prokop Schaaffgotsche : život a dílo prvního českobudějovického biskupa v rámci středoevropského duchovního a společenského milieu konce osmnáctého a počátku devatenáctého století*, kapitola 8 – Biskup Schaaffgotsche v druhé polovině svého episkopátu. České Budějovice, 2007, M900. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin. Vedoucí práce M. Weis. Obhájeno 14. 02. 2008.

20. 7. 1794 jmenován kanovníkem, od 12. 10. 1797 pak generálním vikářem a po biskupově smrti kapitulním vikářem, takže po dobu sedisvakance řídil diecézi.²⁹

Císař František I. ho jmenoval v červnu 1813 světícím biskupem Lvovské diecéze; Růžička ovšem odmítl ze zdravotních důvodů, takže císař jmenování odvolal a 15. 6. 1815 ho jmenoval biskupem českobudějovickým³⁰. Po schválení papežem Piem VII. byl 26. 8. 1816 konsekrován v Praze pražským arcibiskupem Václavem Chlumčanským a 22. 9. 1816 intronizován v Českých Budějovicích³¹.

K jeho charakterovým vlastnostem patřila tichost a vlídnost, kterou uplatňoval ke svým kněžím i běžným věřícím. Již jako generální vikář často kázal a rád také pomáhal chudým.³²

„Jednou dokonce vzbudil nelibost a podezření papežského nuncia, že na titulní straně diecézního katalogu by uveden pouze s označením 'biskup z Boží milosti', nikoli také 'z milosti Apoštolského stolce'.“³³ Jaroslav Polc poněkud zkratkovitě hodnotí: „Růžička byl osobně milý a pohostinný, ale také přesvědčený febronián, který věřil, že jeho biskupský úřad a jeho vykonávání pochází přímo od Boha nezávisle na Apoštolském stolci. V pastýřském ohledu byl málo podnětný, takže po jeho smrti v roce 1845 byla budějovická diecéze považována za nejzaostalejší vzhledem k disciplíně duchovních a školství, protože nekonal pravidelné vizitace farností.“ O tom, že byl Růžička febronián (že jeho úřad pochází od Boha bez závislosti na papežství) se zmiňuje i Karel Skalický, který pravděpodobně z Polcova tvrzení vychází.³⁴ Zemřel 18. 3. 1845 a byl pohřben na českobudějovickém hřbitově u kostela sv. Prokopa.³⁵

²⁹ Srov. SOA Třeboň, BA ČB, Arnošt Konstantin Růžička, Doklady k nominaci, konsekraci a instalaci do úřadu českobudějovického biskupa, (1794) 1815–1816, sign. II/2/b/4, kart. 13.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Srov. MARDETSCHLÄGER. Kurz gefasste Geschichte, s. 16–19.

³² Srov. BUBEN. Encyklopedie heraldiky, s. 281–282.

³³ Srov. KADLEC. Českobudějovická diecéze, s. 29.

³⁴ Srov. SKALICKÝ. Tradice teologického studia. In. MACHULA (ed.) Deset let, s. 84.

³⁵ Srov. KADLEC, Českobudějovická diecéze, s. 28–30.

Josef Ondřej Lindauer (1845 – 1850)

Narodil se 29. 11. 1784 v Plzni, na kněze byl vysvěcen 15. 8. 1807 v Praze. Nejprve působil na Plzeňsku: byl kaplanem v Malešicích, Horšicích, Letinech, později děkanem v Přešticích a arciděkanem v Plzni. V r. 1835 se stal kanovníkem a českým kazatelem metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze. Českobudějovickým biskupem byl jmenován 22. 9. 1845 (potvrzen papežem Řehořem XVI. 25. 11. 1845), vysvěcen byl 18. 1. 1846 v Praze ve svatovítské katedrále pražským arcibiskupem Schrenkem a 2. 2. 1846 intronizován v Českých Budějovicích.

Zde byl vřele přivítán, ovšem nadšení netrvalo dlouho, biskup Lindauer byl povahově strohý a nepřístupný, ovšem skromný a velmi pilný. Zasloužil se o příchod sester boromejek do městské nemocnice, které odkázal téměř celý svůj majetek.

Zemřel čtyři roky po svém jmenování, 5. 6. 1850 a podle svého přání byl pohřben na hřbitově u sv. Prokopa do prostého hrobu mezi věřící. Po jeho smrti nastala delší doba sedisvakance, protože se očekávalo zřízení dalšího biskupství, a to v západních Čechách.³⁶

Jan Valerián Jirsík (1851– 1883)

Narodil se 19. 6. 1798 v Kácově (diecéze královéhradecká). Vystudoval gymnázium v Hradci Králové, filozofii v Litomyšli a teologii v Praze. Na kněze byl vysvěcen 28. 12. 1820 a poté působil na Mělnicku: byl kaplanem v Cítově, v Roudnici n. Labem, v Železné Hoře, farářem v Minicích. Na všech místech se osvědčil jako vynikající farář a kazatel, dokonce i jako spisovatel populárních náboženských spisů. Z Minic odešel do Prahy jako kanovník a kazatel svatovítské kapituly (své promluvy vydal jako třídílný spis s názvem *Kázání na všechny neděle a svátky*.) V roce 1848 se stal redaktorem *Časopisu pro katolické duchovenstvo*.

³⁶ Srov. KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 30–31.

Papež Pius IX. Jirsíka jmenoval 5. 9. 1851 českobudějovickým biskupem; svěcení přijal 19. 10. 1851 v Praze ve svatovítské katedrále a intronizován byl 1. 11. 1851 v Českých Budějovicích³⁷. Publikoval česky psaná díla: *Škola nedělní, Proč jsem se stal katolíkem, Bohomil, Populární dogmatika, Dvanáctero listů k odděleným bratřím*.

Biskup Jirsík vnesl do diecéze svěží vítr – v Budějovicích založil české gymnázium a nechal vedle postavit kostel sv. Václava, seminář pro kněžský dorost, uspořádal několik diecézních synod, zakládal katolické spolky... Protože měl sociální cítění, založil Podpůrný fond sv. Mikuláše pro chudé a nemocné kněze a Ústav pro vzdělání a výchovu hluchoněmých dětí. Jeho působení přineslo diecézi velký rozkvět³⁸.

Biskup Jirsík zemřel 23. 2. 1883 ve věku 85 let a je pohřben biskupské hrobce na staroměstském hřbitově.³⁹

František de Paula hrabě Schönborn (1883 – 1885)

Narodil se 24. 1. 1844 v Praze. Studoval nejprve práva a později teologii v Innsbrucku a Římě, kde r. 1875 získal doktorát teologie. Na kněze byl vysvěcen 12. 8. 1873⁴⁰; nejprve působil jako kaplan (1875 – 1879 v Plané u Mariánských Lázní), později byl jmenován vicerektorem a rektorem pražského kněžského semináře. Českobudějovickým biskupem ho císař František Josef I. jmenoval 22. 8. 1883 (potvrzen papežem Lvem XIII. 28. 9. 1883); biskupské svěcení přijal v pražském kostele sv. Salvátora z rukou kardinála Bedřicha Schwanzenberga 18. 11. 1883 a 25. 11. 1883 byl intronizován v Českých Budějovicích.

Za svého působení zřídil v bývalém budějovickém dominikánském klášteře kolej redemptoristů a učinil přípravy na uvedení servitů do Nových Hradů⁴¹.

³⁷ Srov. MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 46.

³⁸ Srov. HUBER, *Bischofsernennungen für Budweis 1851 – 1885*, s. 93.

³⁹ Srov. KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, 31–35.

⁴⁰ Srov. MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 304.

⁴¹ Srov. HUBER, *Bischofsernennungen für Budweis 1851 – 1885*, s. 99.

Už po 2 letech byl ale jmenován pražským arcibiskupem (21. 5. 1885)⁴² a po několika letech i kardinálem (24. 5. 1889)⁴³. Zemřel 25. 6. 1899 v Sokolově (během vizitace), pohřben je ve svatovítské katedrále v Praze.⁴⁴

Martin Josef Říha (1885 – 1907)

Narodil se 11. 11. 1839 v Oslově u Písku – byl prvním rodákem z diecéze, který se později stal českobudějovickým biskupem. Na kněze byl vysvěcen 27. 7. 1862 v Českých Budějovicích. Nejprve působil jako kaplan, ale později byl poslán na studia do Vídně, kde r. 1869 promoval na univerzitě na doktora teologie.⁴⁵

Po návratu do diecéze působil v budějovickém kostele sv. Anny a vyučoval morální teologii v diecézním semináři. Biskupem byl jmenován 7. 7. 1885 (27. 7. 1885 potvrzen papežem Lvem XIII.), vysvěcen a intronizován byl 6. 9. 1885 v katedrále v Českých Budějovicích arcibiskupem Františkem Schönbornem.

Za jeho působení v diecézi vznikly kongregace Bratří a Sester Nejsvětější svátosti; sice snil o stavbě nové katedrály, zasvěcené Janu Neumannovi, ovšem nesehnal pro tento záměr dostatek hmotných prostředků.

Zemřel 7. 2. 1907 a byl pohřben na novém budějovickém hřbitově sv. Otýlie.⁴⁶

⁴² Srov. HUBER. *Bischofsernennungen für Budweis 1851 – 1885*, s. 100.

⁴³ Srov. BUBEN, M. *Encyklopedie heraldiky*. s. 191.

⁴⁴ Srov. KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 35.

⁴⁵ Srov. HUBER. *Bischofsernennungen für Budweis 1851 – 1885*, s. 101.

⁴⁶ Srov. KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 36–37.

Josef Antonín Hůlka (1907 – 1920)

Narodil se 18. 2. 1851 ve Velenovech na Klatovsku. Po gymnaziálních studiích se zapsal na právnickou fakultu, ale rozhodnutí změnil a nastoupil do kněžského semináře v Českých Budějovicích, kde byl 18. 7. 1875 vysvěcen biskupem Jirsíkem na kněze. Několik let působil jako kaplan na několika místech; r. 1889 byl jmenován spirituálem kněžského semináře a později konzistorním kancléřem a kanovníkem. Poslední tři roky působení biskupa Říhy vykonával post generálního vikáře. 4. 12. 1907 byl jmenován českobudějovickým biskupem (potvrzen papežem Piem X. 16. 12. 1907), konsekrován a intronizován 6. 1. 1908.

Svolal 4. diecézní synodu (tři se odehrály za biskupa Jirsíka), provedl restauraci katedrály, kterou také r. 1912 posvětil. Nechal vystavět kostel sv. Jana Nepomuckého, do něhož uvedl dominikány.

Měl hluboké sociální cítění – podporoval chudé a potřebné, až do své smrti byl katechetou v sirotčinci, podporoval ústav pro hluchoněmé...

Zemřel 10. 2. 1920 a byl pohřben na hřbitově u sv. Otýlie vedle svého předchůdce.⁴⁷

Šimon Bárta (1920 – 1940)

Narodil se 27. 10. 1864 v Žimuticích u Týna nad Vltavou. Vystudoval teologii v Římě, kde byl také vysvěcen na kněze (16. 3. 1889). Poté byl kaplanem v Sedlici u Blatné, katechetou v Českých Budějovicích a v Pelhřimově, později vyučoval na gymnáziu opět v Č. Budějovicích. Věnoval se také literární činnosti, především otázkám etiky a náboženství, překládal homiletické spisy z italštiny.

Papež Benedikt XV. ho 16. 12. 1920 jmenoval českobudějovickým biskupem, konsekrován a intronizován byl 20. 2. 1921 v katedrále v Českých Budějovicích pražským arcibiskupem Františkem Kordačem⁴⁸. (Během jeho svěcení vtrhli členové československé církve do kostela sv. Anny a zabrali ho.)

⁴⁷ KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 37–38.

⁴⁸ Srov. *Catalogus saecularis et regularis cleri dioeceseos Bohemo–Budvicensis pro anno Domini 1942*, s. 7 (dále jen „Catalogus“).

Jeho působení nebylo lehké – hned zpočátku opustilo církev 40 kněží a skoro 90000 diecezánů. Biskup se nevzdal a snažil se o rozvoj církevního života. Uspořádal v Budějovicích eucharistický sjezd, který byl mohutně navštívený, rozvinul život katolických spolků a naplnil kněžský seminář (jak studenty, tak i profesory).⁴⁹

Jeho zdravotní stav se začal horšit, část jeho úkolů vykonávali pražští světící biskupové Eltschkner a Remiger.

Po mnichovském diktátu byla diecéze na nátlak německých úřadů rozdělena a 134 farností s německým obyvatelstvem přešlo do správy rakouských a bavorských biskupů.

Biskup Bárta zemřel 2. 5. 1940, pohřben je na hřbitově u sv. Otýlie v Českých Budějovicích.⁵⁰ Po jeho smrti zůstala diecéze neobsazená 7 let.⁵¹

Josef Hlouch (1947 – 1972)

Narodil se 26. 3. 1902 v Lipníku u Třebíče (diecéze brněnská), na kněze byl vysvěcen 5. 7. 1926 v Olomouci. Vystřídal několik farností (Spálov, Jesenec, Brantice...) Svými knihami o odpadu od církve a eventuálním návratu do ní na sebe upozornil profesorský sbor Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty, který jej vyzval k habilitaci ve svém ústavu, což také proběhlo (1934); Hlouch zde pak působil jako profesor pastorální teologie.

Českobudějovickým biskupem byl jmenován 28. 6. 1947⁵², konsekrován 15. 8. 1947 apoštolským internunciem Saveriem Ritterem v Olomouci a intronizován 7. 9. 1947 v Českých Budějovicích. Svým jednáním si získal sympatie věřících i kléru, jeho působení diecézi velmi prospívalo. Po odsunu německého obyvatelstva došlo k reorganizaci diecéze na jeden městský a dvanáct venkovských vikariátů (což odpovídalo okresům státní správy).

⁴⁹ Srov. WEIS, M., *Českobudějovický biskup Bárta – pilíř katolické tradice na jihu Čech* In Verba Theologica č. XII., roč. VI. (2007), Košice, ISSN 1336–1635, s. 5–10.

⁵⁰ Srov. ACEBB 7/1940, s. 33–34.

⁵¹ Srov. KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 38–40.

⁵² Srov. *Catalogus 1942*, s. 14.

Od května 1950, po slavnosti Božího Těla, byl biskup Hlouch internován ve své rezidenci, od března 1952 pak mimo diecézi, do které se mohl vrátit až 9. 6. 1968, kdy se ujal svého úřadu. V letech 1969 – 1971 provedl generální opravu katedrály sv. Mikuláše a zavedl stálou výstavu Nejsvětější svátosti v kostele Nejsvětějšího Srdce Páně.

Zemřel 10. 6. 1972 v Českých Budějovicích, pohřben je na hřbitově u sv. Otýlie.⁵³

Miloslav Vlček (1990 – 1991)

Narodil se 17. 5. 1932 v Líšnici (farnost Sepekov). Gymnázium vystudoval v Českých Budějovicích, pak absolvoval Filozofickou fakultu UK (obor archivnictví), kde získal doktorát filozofie, a působil v Českých Budějovicích jako archivář. V letech 1964 – 1968 studoval na bohoslovecké fakultě v Litoměřicích a 23. 6. 1968 byl biskupem Hlouchem vysvěcen na kněze.

Zprvu působil jako sekretář biskupa Hloucha, pak jako administrátor farností Lažiště (1971 – 1972) a Starý Rožmitál (1972 – 1978). Po odnětí státního souhlasu 1. 10. 1978 pracoval v Praze v civilních zaměstnáních (jako umývač výloh, později jako archivář banky). Od 1. 1. 1989 mohl opět působit v duchovní správě na Klatovsku.

14. 2. 1990 byl papežem Janem Pavlem II. jmenován českobudějovickým biskupem, vysvěcen (pražským pomocným biskupem Antonínem Liškou) a současně intronizován byl 31. 3. 1990 v katedrále sv. Mikuláše v Č. Budějovicích. Sílící nedostatek kněží Vlka vedl k zapojení laiků do pastorače – už 14. 7. 1990 vysvětil první dva ženaté jáhny; zavedl katechetický kurz pro učitele náboženství, zřídil v Českých Budějovicích Biskupské gymnázium (23. 10. 1990), založil novou farnost ve Čtyřech Dvorech, kam uvedl salesiány. Dal podnět k založení Společnosti J. V. Jirsíka, udržoval čilé kontakty se sousedními rakouskými a německými diecézemi.

⁵³ Srov. KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 40–43.

27. 3. 1991 byl jmenován arcibiskupem pražským a do své intronizace v Praze (1. 6. 1991) spravoval českobudějovickou diecézi již jen jako administrátor. 26. 11. 1994 byl jmenován kardinálem.^{54, 55}

Antonín Liška (1991 – 2002)

Biskupské heslo: *Evangelizare pauperibus. (Hlásat evangelium chudým.)*

Narodil se 17. 9. 1924 v Bohumilicích, studoval na redemptoristickém gymnáziu, vstoupil do této kongregace (sliby složil 15. 8. 1944) a studoval na jejím učilišti v Obořišti. Spolu s ostatními řeholníky byl od dubna 1950 internován v Králíkách a na podzim nasazen do pracovních jednotek (PTP). V té době (22. 9. 1951) byl v Praze pražským pomocným biskupem Kajetánem Matouškem tajně vysvěcen na kněze. Po návratu z vojenské služby (1954) působil v různých civilních zaměstnáních ve svém rodišti a jeho okolí; protože nedostal státní souhlas ke kněžskému působení v českobudějovické diecézi, odešel do pražské arcidiecéze, kde se 16. 5. 1971 stal administrátorem v Poříčí n. Sázavou. Roku 1975 získal na bohoslovecké fakultě v Litoměřicích doktorát teologie. Podílel se na ekumenickém překladu Bible, stal se oficiálem interdiecézního církevního soudu. V r. 1987 byl jmenován kanovníkem metropolitní kapituly u sv. Víta. 19. 5. 1988 byl jmenován titulárním biskupem z Vergi a pomocným biskupem pražským, biskupské svěcení přijal z rukou kardinála Františka Tomáška 11. 6. 1988.

Biskupem českobudějovickým byl jmenován papežem Janem Pavlem II. 28. 8. 1991 a úřadu se ujal 9. 11. 1991⁵⁶. Za jeho působení konečně došlo k založení plzeňské diecéze (plánovanému už za biskupa Lindauera) kam byly převedeny některé farnosti vikariátů Klatovy a Nepomuk a celý vikariát Domažlice. Hranice změnily i královéhradecká a pražská diecéze; z obou přešlo do českobudějovické diecéze několik farností.

⁵⁴ KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 43–44.

⁵⁵ *Katalog diecéze českobudějovické L. P. 1996*. Neměnná část. České Budějovice: Biskupství českobudějovické, 1996, s. 6.

⁵⁶ *Katalog diecéze českobudějovické L. P. 1997*. České Budějovice: Biskupství českobudějovické, 1997, s. 6.

V únoru 2001 (v biskupových 77 letech) byl do diecéze jmenován biskup – koadjutor Jiří Paďour, který se v září 2002 ujal správy diecéze. Biskup Liška zemřel 15. 10. 2003 v Českých Budějovicích, pohřben je na hřbitově u sv. Otýlie.⁵⁷

Jiří Paďour (od r. 2002)

Biskupské heslo: *Dominus Deus magnus est. (Pán Bůh je veliký.)*

Narodil se 4. 4. 1943 ve Vraclavi, okres Ústí nad Orlicí. Na kněze byl vysvěcen r. 1975 v Praze. Po vysvěcení působil v letech 1975 – 1977 jako kaplan v Mariánských Lázních a dvou okolních farnostech. V červenci 1977 mu byl odňat tzv. „státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti“. 4. 10. 1978 se konala jeho tajná obláčka – vstup do kapucínského řádu. V letech 1978 – 1979 byl neoficiálním sekretářem kardinála Františka Tomáška, ale po jasném odmítnutí spolupráce s STB v r. 1979 byl ze sekretariátu kardinála propuštěn. Věčné řeholní sliby složil tajně 10. 12. 1983.

Na první poválečné kapitule kapucínského řádu 9. 4. 1991 byl poprvé zvolen provinciálem; 19. 9. 1994 byl zvolen podruhé.

Pražským pomocným biskupem ho jmenoval papež Jan Pavel II. 3. 12. 1996, současně mu udělil titulární diecézi ausuccurénskou. Biskupské svěcení přijal z rukou pražského arcibiskupa kardinála Miloslava Vlká 11. 1. 1997 ve svatovítské katedrále v Praze. Biskupem – koadjutorem českobudějovické diecéze byl Jiří Paďour jmenován 23. 2. 2001, vedení diecéze se ujal 25. 9. 2002.

V rámci České biskupské konference je Jiří Paďour biskupem – delegátem pro mládež a zasvěcený život.⁵⁸

⁵⁷ Srov. *Katalog diecéze českobudějovické L. P. 1997*. České Budějovice: Biskupství českobudějovické, 1997, s. 44–45.

⁵⁸ Srov. *Katalog diecéze českobudějovické L. P. 2003*, s. 6.

Pavel Posád (od r. 2008, pomocný biskup)

Biskupské heslo: *Zajed' na hlubinu* (Lk 5,4).

Narodil se 28. 6. 1953 v Budkově, okr. Třebíč. Vystudoval gymnázium v Moravských Budějovicích, pak litoměřickou bohosloveckou fakultu a 26. 6. 1977 byl v Brně vysvěcen biskupem Josefem Vranou na kněze pro brněnskou diecézi.

Tři roky působil jako kaplan v různých farnostech (Pozořice, Brno – Židenice, Lomnice u Tišnova). Od roku 1980 působil jako farář v Ratíškovcích, po dvou letech byl na žádost tehdejší státní správy přeložen do pohraniční farnosti Drnholec, v r. 1989 byl ustanoven duchovním správcem v Třešti.

Po pádu komunistické totality se stal farářem u sv. Tomáše v Brně. Po třech letech byl jmenován spirituálem olomouckého Arcibiskupského kněžského semináře. Kromě výchovy bohoslovců se věnoval trvalé formaci kněží a stálých jáhnů brněnské diecéze.

Diecézním biskupem v Litoměřicích byl jmenován 24. 12. 2003, biskupské svěcení přijal v litoměřické katedrále sv. Štěpána 28. 2. 2004.

Papež Benedikt XVI. jmenoval 26. 1. 2008 biskupa Pavla Posáda světícím biskupem českobudějovické diecéze a udělil mu titulární stolec ve Ptuji (Slovinsko). Intronizován byl 8. 3. 2008. Je členem komise České biskupské konference pro kněžstvo.⁵⁹

⁵⁹ Srov. ACEBB, č. 2/2008.

3. KATEDRÁLNÍ KAPITULA SV. MIKULÁŠE V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Katedrální kapitula při českobudějovickém chrámu sv. Mikuláše byla zřízena současně s biskupstvím roku 1785.⁶⁰ Právo jmenovat kanovníky (jichž mělo být sedm) si vyhradil panovník. V čele kapituly stál *probošt* (do jehož kompetence patřily zejména vnější záležitosti); dalšími hodnostáři (dignitami) byli *děkan* (do jehož kompetence patřily vnitřní záležitosti) a *kustod* (v jehož kompetenci byly záležitosti administrativně – ekonomické). Probošt a děkan měli tzv. právo pontifikálií – tj. nosit odznaky jako biskup (hlavně mitru čili infuli – proto bývali označováni jako infulovaný probošt, infulovaný děkan). Tato výsada zanikla reformami 2. vatikánského koncilu, které právo pontifikálií omezují jen na biskupy samé (a výjimečně jen na některé opaty).⁶¹

Stanovy kapituly⁶² předpokládají, že jeden z kanovníků bude zastávat funkci generálního vikáře (a proto pro něj byl zakoupen dům v Široké ulici nedaleko biskupské rezidence) a další že bude městským děkanem (což nemuselo být shodné s děkanem kapituly); ten měl pak bydlet na děkanství. Pro zbývajících pět kanovníků bylo pak na zahradě tehdy zrušeného kapucínského kláštera postaveno pět kanovnických domů, podle nichž je dodnes pojmenována Kanovnická ulice.⁶³

Na rozdíl od jiných kapitul, které měly rozsáhlý feudální majetek, byla českobudějovická kapitula chudá – nevlastnila ani kanovnické domy, které byly vlastnictvím Náboženské matice, z jejích prostředků také plynuly platy kanovníků. (Náboženská matice či fond byl zřízen Josefem II.; plynuly do něj peníze získané prodejem majetku zrušených klášterů a církevních institucí

⁶⁰ V tomto roce byla kapitula schválena po církevní stránce; jinak císař už v říjnu 1784 vydal povolení, že kanovníci mohou nosit vlastní insignie, kde bude „na jedné straně jméno patrona katedrálního kostela (sv. Mikuláš) a na druhé straně jméno jeho Výsosti jako zřizovatele biskupství“ Srov. ZELENKA, *Die Wappen*, s. 165.

⁶¹ Srov. FELDMANN, *Českobudějovická katedrální kapitula*, s. 6.

⁶² Stanovy byly potvrzeny dne 1. 4. 1859. Srov. Biskupství českobudějovické, biskupský archiv (dále ABi) z let 1949–1989, fond Kapitula – *Stanovy kapituly*.

⁶³ Srov. KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 47–48.

a hradily se z něj náklady spojené s nově zřizovanými církevními institucemi.)⁶⁴ V císařské listině, kterou bylo založeno biskupství, je doložka týkající se mezd kanovníků; ten z nich, který bude zastávat funkci generálního vikáře, obdrží ročně 3.000 rýnských guldenů, každý ze tří dignitářů ročně 12.000 rýnských guldenů a zbylí kanovníci po 1.000 rýnských guldenech ročně.⁶⁵

Kanovníci tvořili biskupův poradní sbor, jako členové jeho konzistoře vyřizovali přidělené referáty, vypomáhali v duchovní správě, ve vyučování náboženství v klášterních školách a působili v katolických spolcích. V letech 1805 – 1869, kdy nižší školství bylo podřízeno dozoru církve, vykonávali důležitou funkci diecézních školních inspektorů.⁶⁶

Od roku 1871 existovali také při českobudějovické katedrální kapitule čestní kanovníci. Ti měli vyhrazená svá místa („štalla“) v kanovníckých chórových lavicích a mohli se zúčastnit schůzí kapituly, na nichž však neměli hlasovací právo. O propletenosti státní a církevní správy v tehdejší době svědčí i to, že k zřízení instituce čestných kanovníků dával svůj souhlas císař a vyhradil si jejich jmenování (na návrh biskupův). Po zániku monarchie mohl čestné kanovníky jmenovat biskup sám.⁶⁷

Zánik habsburské monarchie roku 1918 znamenal i konec jmenování kanovníků panovníkem. Nový církevní zákoník z roku 1917 změnil také poněkud postavení kapitul. Na tyto nové okolnosti braly už ohled nové stanovy českobudějovické katedrální kapituly schválené biskupem Bártou roku 1924. Kanovníky nyní jmenoval biskup, hodnostáře – tj. probošta, děkana a kustoda – papež. Přesto však znovu ožilo státní vměšování do jmenování kanovníků.

Když po smrti probošta kapituly Mons. J. Praschla⁶⁸ v květnu 1939 papež urychleně jmenoval už v červenci 1939 proboštem Mons. Karla Bočka, nepřipustily nacistické úřady jeho instalaci (kterou nabýval plných práv

⁶⁴ Srov. FELDMANN, *Českobudějovická katedrální kapitula*, s. 6.

⁶⁵ Tyto výplaty byly zastaveny r. 1806, resp. 1815. Srov. MARDETSCHLÄGER, *Kurz gefasste Geschichte*, s. 88, 90.

⁶⁶ Srov. KADLEC, *Českobudějovická diecéze*, s. 48.

⁶⁷ Srov. FELDMANN, *Českobudějovická katedrální kapitula*, s. 6.

⁶⁸ Srov. *Catalogus 1939*, s. 10.

probošta)⁶⁹. Nebylo to zřejmě z averze proti osobě kanovníka Bočka (později jej nacistický režim strpěl i jako kapitulního vikáře), ale spíš z nelibosti nad tím, že v úřad zastávaný Němcem (a tím probošt Praschl byl) byl uveden Čech.

Státní vměšování do obsazení kapituly se pak ještě ve zvýšené míře projevilo za komunistického režimu. Stát odmítl roku 1948 uznat jmenování tří nových kanovníků. Stát navíc naléhal na nově jmenované kanovníky, aby rezignovali. Komunistický režim si uvědomoval důležitost kapituly při uprázdňení biskupského stolce a chtěl do ní prosadit sobě vhodné kandidáty.

Kapitulní vikář samozřejmě nemohl světit nové kněze – ty přijížděli světit biskupové ze sousedních diecézí. Ale mohl, po roce od převzetí úřadu, přesouvat faráře a tedy dosadit poslušné, státem doporučené kněze na určitá místa, udílet svátost biřmování.

V první fázi se necítil dost silný k jejich prosazení, ale hleděl jim alespoň zachovat uprázdněná místa. Na ty pak vnutil roku 1951 už izolovanému biskupu Hlouchovi jmenování tří nových kanovníků.⁷⁰

Kapitulní vikáři⁷¹ v padesátých letech a na počátku šedesátých let si osobovali právo – za podpory režimu – jmenovat kanovníky (včetně hodnostářů) s odůvodněním, že styk s Vatikánem je znemožněn nebo ztížen⁷². Biskup Josef Hlouch se po svém návratu do diecéze roku 1968 k platnosti těchto jmenování oficiálně nevyjádřil, ale nové kanovníky nejmenoval. Dal také souhlas k tomu, aby při rekonstrukci katedrály byly kanovnické lavice vráceny na své původní místo ve Zlaté Koruně.

Když biskup Hlouch roku 1972 zemřel, byl naživu jen jediný kanovník – P. Miloslav Trdla (jmenovaný kanovníkem až roku 1955 kapitulním vikářem Titmanem). Kapitula tak nemohla volit kapitulního vikáře (pokud její počet klesne

⁶⁹ Srov. ABi z let 1949–1989, složka Kapitula.

⁷⁰ Srov. FELDMANN, *Českobudějovická katedrální kapitula*, s. 6.

⁷¹ Kapitulní vikář byl titul dříve voleného člena katedrální kapituly, na něhož za sedisvakance přecházela biskupská jurisdikce. Kapitulní vikář musel být zvolen do 8 dnů po smrti (arci)biskupa a stal se mimořádným přechodným správcem (arci)diecéze. Funkce kapitulního vikáře byla zrušena novým *Codex iuris canonici* z roku 1983. Srov. BUBEN, M. *Encyklopedie heraldiky*, s. 210.

⁷² Kapitula může volit mezi sebe kanovníky za souhlasu diecézního biskupa a volba dignitářů je vyhrazená Vatikánu Srov. ABi, fond kapitula, Statuta Českobudějovické katedrální kapituly.

pod tři kanovníky, není dle stanov usnášeníschopná) a nemohl jej ani jmenovat metropolita, kterým tehdy ještě biskup František Tomášek nebyl; jmenoval jej podle tehdejšího církevního práva služebně nejstarší sídelní biskup církevní provincie, kterým tehdy byl litoměřický biskup Štěpán Trochta.⁷³

Kapitulní vikář, kterým se stal právě P. Miloslav Trdla, jmenoval roku 1973 tři nové kanovníky (P. Klaboucha, P. Kopačku, P. Kavaleho). Římská kongregace pro klérus prohlásila toto jmenování za neplatné, ale současně – s výstrahou, že tak příště už neučiní⁷⁴ – toto jmenování sanovala (dodatečně zplatnila)⁷⁵. Po úmrtí kapitulního vikáře Trdly počátkem roku 1974 se kapitula tvořená jen těmito třemi kanovníky sešla u nemocničního lůžka těžce nemocného kanovníka Kopačky v Klatovech, aby kapitulním vikářem zvolila P. Josefa Kavaleho.

Od konce 18. století bylo v českobudějovické katedrální kapitule instalováno více než 80 sídelních kanovníků; na žádost biskupa Jirsíka byla r. 1871 při kapitule zřízena instituce čestných kanovníků. Do 90. let 20. stol. bylo na tento post jmenováno téměř 50 duchovních.⁷⁶

Podle nového církevního zákoníku z roku 1983 už existence katedrální kapituly není nijak nutná (jejich právo spravovat diecézi po dobu uprázdnění biskupského stolce přešlo na sbor konzultorů)⁷⁷, a tak nově zřizovaná biskupství (jako u nás plzeňské a ostravsko–opavské) katedrální kapituly nemívají.⁷⁸

Po roce 1990 také českobudějovičtí biskupové nijak nepospíchali s doplněním kapituly (kterou po smrti kanovníka Kopačky roku 1987 tvořili již jen kanovníci Kavale a Lála). Dekretem ze dne 1. 2. 2000 biskup Antonín Liška jmenoval čtyři nové sídelní a čtyři čestné kanovníky a tím obnovil činnost kapituly. Instalace nových kanovníků byla na velikonoční pondělí 24. 4. 2000. Sídelními kanovníky byli jmenováni: Mons. Václav Dvořák, P. Václav Kulhánek, P. František Sobíšek a P. Václav Habart. Čestnými kanovníky byli jmenováni:

⁷³ Srov. FELDMANN, *Českobudějovická katedrální kapitula*, s. 6.

⁷⁴ Srov. ABi, kapitula, dopis z Kongregace pro klérus z 12. 12. 1973, č. j. 144736/I.

⁷⁵ Srov. ABi, kapitula, dopis z Kongregace pro klérus z 2. 4. 1974, č. j. 146379/I.

⁷⁶ Srov. *Encyklopedie Českých Budějovic*, s. 191.

⁷⁷ Tamtéž, s. 191.

⁷⁸ Srov. FELDMANN, *Českobudějovická katedrální kapitula*, s. 6.

Mons. ThDr. Jaroslav Kadlec, P. Michal Tkáč, P. Vladimír Vlček a P. František Hobizal.⁷⁹

V současné době (červen 2008) tvoří katedrální kapitulu tyto kanovníci:

Sídelní kanovníci

Mons. Josef Kavale, čestný apoštolský protonotář, probošt

P. František Lála, děkan

Mons. Václav Dvořák, čestný apoštolský prelát, kustod

P. Václav Habart, sídelní kanovník

P. Václav Kulhánek, kanovník penitenciář

P. František Sobíšek, sídelní kanovník

Čestní kanovníci

P. Michal Tkáč, Frymburk

P. Vladimír Vlček, Ševětín⁸⁰

⁷⁹ Srov. Noví kanovníci po 27 letech. *Aktuality Setkání* 2000, č. 8, s. 1. ISSN 1212–8074.

⁸⁰ Srov. *Katedrální kapitula* [online]. České Budějovice: Biskupství českobudějovické, 2005–2007 [cit. 10. 05. 2008]. Dostupné na WWW: <<http://www.bcb.cz/Dieceze/Dieceze/Katedralni-kapitula>>.

4. ČESKOBUDĚJOVICKÁ DIECÉZE OD ROKU 1939 DO KONCE 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

4. 1. Působení P. Jana Caise na českobudějovickém biskupství

Nástup biskupa, Šimona Bárty na budějovické biskupství byl pohnutý. V den jeho svěcení a intronizace 20. 2. 1921 zabrala Československá církev seminární kostel sv. Anny. Podle statistik vystoupilo tehdy z římskokatolické církve asi 90 000 věřících a 40 kněží. Během svého působení se snažil o oživení náboženského života v diecézi, vybudoval Katolickou akci, oživil spolkový život, uspořádal Eucharistický sjezd (1927) a Dny katolického mládí (1936). Podle diecézního katalogu žilo k 1. 1. 1938 v diecézi 982 265 katolických věřících a dalších 105 116 příslušníků jiných církví či bezvěrců. Celkem žilo v diecézi 761 kněží, z toho 489 diecézních, 135 řeholních, 95 penzistů a 42 jinam příslušných. Řádů a kongregací bylo v diecézi celkem 13.⁸¹

Za biskupa Bárty byla českobudějovická diecéze dlouho bez generálního vikáře. Ten totiž po smrti svého prvního generálního vikáře Josefa Brennera (26. 7. 1924) až do své smrti (2. 5. 1940) žádného dalšího nejmenoval. Vzhledem k jeho špatnému zdravotnímu stavu – a při neobsazení místa generálního vikáře – ležela tíha správy diecéze na P. Janu Caisovi.

Rodák ze Stach (1. 4. 1878) se stal knězem už ve 23 letech (21. 7. 1901) a jako kaplan působil jen krátce v různých českých i německých farnostech (Stachy, Pohoří na Šumavě, Kaplice). Už roku 1904 začal svou dráhu na biskupské konzistoři v Českých Budějovicích – zprvu jako kancelista, od roku 1905 jako archivář a od roku 1930 jako kancléř⁸². Roku 1935 byl navíc zvolen kanovníkem katedrální kapituly.⁸³

Dne 30. 9. 1938 byla uzavřena tzv. „Mnichovská dohoda“; následovalo obsazení českého pohraničí německými vojsky (1. 10. 1938). Jižní Čechy a jižní

⁸¹ Srov. WEIS, M. Nástin vztahů mezi církví a státem v Českobudějovické diecézi (1783–1945). *Magazín Setkání* 2002, roč. 13, č. 1, s. 5, ISSN 1212–8074.

⁸² Srov. FELDMANN, V. Generální vikáři českobudějovické diecéze 1947–1999. *Magazín Setkání*, 1999, roč. 10, č. 2, s. 5, ISSN 1212–8074.

⁸³ Srov. *Catalogus saecularis* 1939, s. 10.

Morava byly přičleněny k rakouským župám Horní a Dolní Dunaj. Toto odtržení pohraničí si vyžádalo změny v duchovní správě. Jedna z prvních byla změna přiřazení osad, jejichž farní kostel byl v zabraném území. Duchovní české národnosti byli přesunováni do vnitrozemí, na jejich místa byli jmenováni jako administrátoři duchovní německé národnosti, kterých ovšem byl.

o méně než volných farností. Provizorní uspořádání rozdělilo diecézi na 1 generální a 23 vikariátů; v zabraném území bylo 12 vikariátů.⁸⁴

ACEBB 1939, č. 3 přinášejí zprávu o úmrtí Sv. Otce Pia XI. a zvolení Pia XII. signovanou ještě otcem biskupem Šimonem.⁸⁵

Den po smrti biskupa Šimona Bárty (tj. 3. 5. 1940, biskup zemřel 2. 5.)⁸⁶ se českobudějovická katedrální kapitula sešla k volbě kapitulního vikáře a zvolila ho za dočasnou hlavu diecéze⁸⁷. Nově zvolený kapitulní vikář netušil, že tento úřad bude vykonávat téměř po celou 2. světovou válku a že bude příčinou i jeho uvěznění v několika věznicích⁸⁸ a koncentračních táborech.⁸⁹

4. 2. Msgre. Jan Cais kapitulním vikářem

Jan Cais se narodil 1. 4. 1878 ve Stachách⁹⁰. Vystudoval teologii a už 21. 7. 1901 byl v katedrále sv. Mikuláše v Českých Budějovicích vysvěcen na kněze biskupem Martinem Josefem Říhou. Po vysvěcení působil jako kaplan na několika místech (Stachy, Pohoří na Šumavě a Kaplice); 1. 10. 1904 byl jmenován konzistorním kancelistou českobudějovického biskupství. O pár měsíců později (1. 4. 1905) přešel na post archiváře biskupské konzistoře a po čase

⁸⁴ Srov. Martin Weis, Těžká jednání. Sonda do diplomacie Svatého stolce, Verba theologica, číslo 2, roč. IV (2005), Košice, ISSN 1336–1635, s. 78–82.

⁸⁵ Srov. ACEBB 3/1939.

⁸⁶ Srov. Acta curiae episcopalis Boh. – Budvicensis (dále ACEBB), 7/1940.

⁸⁷ Srov. ABi, složka kapitula, dopis z 15. 3. 1935, č. j. 29883/35–VI/1.

⁸⁸ Srov. ACEBB, roč. 1945, č. 5.

⁸⁹ Vzhledem ke sporům, které vedl Svatý stolec s německou vládou ohledně obsazení biskupského stolce v Českých Budějovicích (německá vláda požadovala německého biskupa) se Vatikán rozhodl prodloužit správu diecéze kapitulním vikářem, což trvalo až do roku 1947. Srov. ADSS, IV. díl, (A. E. S. 8930/40, koncept), č. 117, s. 186–188.

⁹⁰ Srov. FELDMANN, Generální vikáři českobudějovické diecéze 1947–1999, s. 5.

(24. 05. 1921) byl jmenován biskupským notářem. Na biskupství pak zastával ještě několik dalších úřadů (čestný rada biskupské konzistoře, kancléř a accessor biskupské konzistoře), až mu byl 19. 3. 1931 udělen papežem Piem XI. titul Msgr. (tajný papežský komoří).⁹¹

Po uprázdnění místa v kapitule se Jan Cais zúčastnil vypsání konkurzu a 1. 4. 1935 byl zvolen kanovníkem českobudějovické katedrální kapituly.⁹²

„Při nastalém uprázdnění biskupského prestolu přešla dle církevních zřízení „jurisdictio ordinaria episcopalis“ na katedrální kapitolu, která k dalšímu spravování diecéze ustanovila kapitulní konzistoř a všechny rady a úředníky dosavadní biskupské konsistoře v jejich úřadech, v moci a výkonech potvrdila. ... Poněvadž katedrální kapitula⁹³ správy diecése přenéstí má na vikáře kapitulního, jenž během osmi dnů zvolen býti má, vykonala také kapitula tuto volbu, a sice již 3. května 1940 a ustanovila za kapitulního vikáře kanovníka Jana Caise.“⁹⁴

Od 3. 5. 1940⁹⁵ vykonával úřad kapitulního vikáře⁹⁶ a 11. 10. 1944 byl zatčen gestapem a vězněn v Praze a Terezíně. Během věznění rezignoval na svůj post; po svém propuštění z vězení (5. 5. 1945) byl 1. 10. 1945 znovu zvolen kapitulním vikářem⁹⁷. Po nástupu biskupa Hloucha do diecéze⁹⁸ byl Jan Cais 7. 9. 1947 jmenován generálním vikářem⁹⁹ a 17. 11. t. r. také děkanem katedrální kapituly.¹⁰⁰

⁹¹ Srov. Abi, kněžská matrika.

⁹² Jan Cais požádal o uprázdněné místo v kapitule (po smrti kan. Josefa Pavlovce) v r. 1934 na základě vypsání konkurzu; jeho jmenování podpořil Ordinariát pro úřad kanovníký (a upřednostnil ho před 2. zájemcem, P. Vojtěchem Tupým) a doporučil jeho jmenování Vysokému prezidiu zemského úřadu v Praze 7. 1. 1935. Srov. Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, Biskupský archiv Biskupství českobudějovického (dále BA ČB), fond Jan Cais, signatura I–C–4, karton č. 954, 1935–1945, fol 1–18.

⁹³ Podle nařízení Tridentského sněmu (Sess. XXIV., cap. 16 de Reform. a Can 432 CIC do r. 1983).

⁹⁴ Srov. ACEBB č. 7/1940, s. 34.

⁹⁵ Tamtéž, s. 34.

⁹⁶ Srov. *Catalogus 1942*, s. 11.

⁹⁷ KULHÁNEK, V. *Osobní svědectví*. (přepis rozhovoru, archiv autora).

⁹⁸ Srov. ACEBB č. 9/1947, s. 55.

⁹⁹ Srov. *Catalogus 1942*, s. 15.

¹⁰⁰ Srov. ACEBB č. 10/1945.

Pro jeho zásluhy ho papež Pius XXII. 22. 2. 1949 jmenoval čestným apoštolským protonotářem. Jan Cais zemřel 20. 4. 1950 a byl pohřben za pohnutých okolností.¹⁰¹

4. 3. Katolická církev v období okupace

Počátek národního útlaku byl počátkem i národního vzepětí. Nastal obrat nejen k historismu, ale také ke zvýšení religiozity. Náboženské pouti a církevní setkání se staly zároveň projevy národního nesouhlasu a odporu proti německé okupaci, což vedlo okupační úřady v roce 1940 k zákazu obdobných akcí.

Praha a pražská arcidiecéze patřila k nejvíce postiženým. Arcibiskup pražský kardinál Karel Kašpar se snažil odporovat zásahům okupační správy do vnitřních záležitostí církve. Jeho pohřeb dne 24. dubna 1941 v pražské katedrále sv. Víta se stal gestapu záminkou k vyšetřování jeho spolupracovníků a později k jejich perzekuci a zatčení. Perzekuce postihla také řeholní řády, z nichž nejvíce byli postiženi emauzští benediktini, jezuité a milosrdní bratři.¹⁰²

Po smrti arcibiskupa Kašpara zůstal pražský arcibiskupský stolec neobsazen a arcidiecézi řídil více než pět let (23. 4. 1941 – 11. 11. 1946) kapitulní vikář Bohumil Opatrný. Vatikán však nehodlal spolupracovat se záměry německé vlády a okupačních orgánů, aby v Protektorátu Čechy a Morava byli církevní představitelé Němci nebo alespoň lidé německého původu, a proto upustil od jmenování nového arcibiskupa, stejně jako po smrti českobudějovického biskupa Šimona Bárty (2. 5. 1940).

Zhoršující se česko–německé vztahy koncem 30. let zasáhly i dejvický seminář, kde se pod jednou střechou připravovali na kněžství jak čeští, tak němečtí bohoslovci. Aby se předešlo hlubším konfliktům, prosadil tehdejší rektor semináře P. Josef Beran v září 1938 přemístění německých bohoslovců z Prahy do Litoměřic.

¹⁰¹ Viz kapitola Situace v roce 1950, Českobudějovická diecéze v roce 1950 – Nemoc a smrt msgre Jana Caise.

¹⁰² Srov. VAŇÁČ, M. *Ekumenické styky v období let 1918–1960*. [online]. *Getsemany*, léto 2001 [cit. 10. 9. 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.getsemany.cz/node/301>>.

Uzavření českých vysokých škol postihlo i teologické fakulty. Příprava kněžského dorostu však mohla – aspoň po nějaký čas – pokračovat v diecézních bohosloveckých učilištích¹⁰³.

Na území protektorátu byla postupně omezována i prvotní autonomie příslibovaná protektorátu při jeho vyhlášení. Bylo odstraňováno vše, co připomínalo minulost svobodného Československa. Začaly se tu prosazovat rasistické protižidovské norimberské zákony (např. na církve jako veřejnoprávní instituci se vztahoval zákaz zaměstnávat Židy (ovšem podle rasových hledisek, takže tím byli někdy postiženi nejen konvertité, ale i jejich potomci). *Zákon o obnovení úřednického stavu* (Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums) ze 7. 4. 1933, který tento stav upravoval, vedl k vytěsnění Židů ze státní správy (totéž se vztahovalo i na jiné „nespolehlivé“ úředníky, např. komunisty). Kdo je považován za Žida určoval *Zákon o říšském občanství* (přijatý Říšským sněmem v Norimberku 15. 9. 1935 u příležitosti každoročního sjezdu nacistické strany.) Podle něho mohl být občanem Říše pouze Němec nebo člověk s příbuznou krví. K tomuto zákonu bylo přijato několik prováděcích nařízení, která postupně zbavila Židy občanských práv.)

V roce 1941 stálo nacistické Německo na vrcholu své moci. Od roku 1940 ovládalo už značnou část západní Evropy, na jaře 1941 si podmanilo Balkán, v červnu napadlo Sovětský svaz a zmocnilo se rychle značné části jeho území. V listopadu 1941 vyhlásilo válku Spojeným státům americkým.

Nacistický stát jako každý totalitní stát hleděl ovládnout celou společnost a podmanit si i církve. V zájmu nenarušeného chodu válečné mašinerie však postupoval pozvolna a drastičtější opatření směřoval spíš proti jednotlivcům – jednak aby eliminoval vliv odvážnějších, jednak aby zastrašil opatrnější či přímo bázlivé.

¹⁰³ Např. studenti kněžského semináře v Českých Budějovicích byli v roce 1942 téměř všichni zařazeni na manuální práce do válečně důležitých podniků, zejména v Německu. Díky uvolnění několika seminaristů ze zdravotních důvodů mohl budějovický seminář až do konce války aspoň živořit. Srov. KADLEC, J. Českobudějovická diecéze, s. 73.

Na Němce se i na území protektorátu vztahovalo říšskoněmecké rodinné právo, takže sňatky museli uzavírat napřed před civilními stavovskými úřady, a pak teprve mohli uzavřít církevní sňatek; pro sňatek s příslušníky protektorátu potřebovali zvláštní povolení. Pro protektorátní příslušníky zůstalo v platnosti československé rodinné právo, uznávající platnost církevních sňatků i před státem.

Preferování němčiny na území protektorátu vedlo – vedle všeobecné dvojjazyčnosti (s němčinou na prvním místě) – k jejímu výlučnému používání už nejen ve styku s Němci, ale i s těmi protektorátními institucemi, v jejichž čele stál Němec.

Nacisté se snažili i na území protektorátu dosazovat na důležitější místa v církvi německé kněze; většinou ty, jejichž nadměrné národní cítění je vedlo k přimhuřování očí nad protikřesťanskými rysy a důsledky nacistické ideologie.

Propletenost veřejné a církevní administrativy umožnila protektorátní správě rozhodovat o takových věcech, jako o nařízené vlajkoslávě i na církevních budovách, omezovat i nařizovat zvonění zvony (po nočním leteckém poplachu musely mlčet, aby nerušily obyvatelstvo ze spánku; na počest nacistických vítězství musely zase slavnostně vyzvánět). Po nočním leteckém poplachu sice museli obyvatelé za svými povinnostmi na pracoviště či do škol, ale bohoslužby nesměly začínat dříve než v 10 hodin dopoledne, což bylo značné omezení, protože podle tehdejších církevních zákonů nesměla mše začínat později než hodinu po odpoledni.¹⁰⁴

O výjimkách musel rozhodovat Svatý stolec, v této situaci byl ale ohleduplný. Vedle povolení sloužit mši I v odpoledních hodinách přicházela z Říma i jiná zvýhodnění. Například úlevy v eucharistickém postu a možnosti generální absoluce bez ústní zpovědi poskytnuté válečným zajatcům byly rozšířeny i na české dělníky nasazené v Německu.

Nacistický režim samozřejmě stíhal také kněze, kteří se svým konáním protivili jeho zásadám a cílům. Jak už jsme zmínili, na nucené práce byla

¹⁰⁴ Srov. FELDMANN, V. Českobudějovická diecéze před 60 lety. *Magazín Setkání* 2001, roč. XI, č. 1, s. 7, ISSN 1212–8074.

odvedena většina bohoslovců; v archivech najdeme záznamy o desítkách či stovkách zatčených a vězněných kněží – např. pozdější arcibiskup *Josef Beran* byl v červnu 1942 zatčen a gestapem uvězněn v Dachau¹⁰⁵ z důvodu „činnosti nepřátelské říši“.¹⁰⁶ Z kněží českobudějovické diecéze můžeme zmínit např. *P. Františka Voštu z Opařan*, který neváhal přímo pomáhat židovské rodině ve své farnosti. Když byla jeho činnost prozrazena, byl zatčen a poslán do koncentračního tábora v Dachau, odtud jako práceneschopný putoval do likvidačního transportu, *P. Josefa Paška z Olešnice* zatčeného na základě udání konfidenta, *P. Leopolda Klímu*, který byl v letech 1912 – 1913 spirituálem českobudějovického kněžského semináře, od roku 1914 spravoval farnost Horšovský Týn. Ten byl roku 1941 zatčen „pro velký vliv na katolické obyvatelstvo“ a poslán do koncentračního tábora v Dachau. Jedním z kněží českobudějovické diecéze, kteří doplatili na vystavování falešných dokladů a další odbojovou činnost, byl *P. Josef Jílek*, farář v Česticích. Za protektorátu byl členem odbojové skupiny ÚVOD. Pro parašutisty, kteří seskočili u Týna nad Vltavou, vystavil falešné křestní listy, na jejichž základě okresní velitel četnické stanice vystavil další doklady a strakonický primář je ukryl na interně. Gestapo ale vše vypátralo a celá skupina byla zatčena¹⁰⁷. *P. Jílek* byl soudem v Dráždanech odsouzen k 3 letům vězení, ale zanedlouho byl rozsudek změněn¹⁰⁸ u soudu v Berlíně na trest smrti. *P. Jílek* byl popraven 20. 4. 1945 v Brandenburg.¹⁰⁹

Nacisté pronásledovali i kněze německé národnosti, kteří s jejich režimem nespolupracovali. Např. *P. Johann Thema* spravující farnost Šitboř byl už roku

¹⁰⁵ Srov. LENZ. *Christus in Dachau. Ein religiöses Volksbuch und ein Kirchengeschitliches Zeugnis.* Wien: 1959, s. 149.

¹⁰⁶ Srov. VAŠKO, V. Arcibiskup Beran – symbol odporu proti komunismu. *SECURITAS IMPERII II.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005, s. 91. ISBN 80-86621-16-2.

¹⁰⁷ Srov. JANOŠEK, H. *P. Josef Jílek, účastník protinacistického odboje* In MAREK P. a HANUŠ J. *Osobnost v Církvi a politice*, s. 419–421.

¹⁰⁸ Srov. Weis, M. *Osudy katolické církve na jihu Čech v období Protektorátu Čechy a Morava*, In *Studia theologica*, ISSN 1212–8570, *Studia Theologica I* (1999), s. 63–70.

¹⁰⁹ Srov. ACEBB č. 8/1945, s. 24.

1940 postižen zákazem vyučovat náboženství; r. 1941 byl zatčen pro poslech vatikánského rozhlasu a uvězněn v Dachau, odkud byl propuštěn až na samém sklonku války na jaře 1945. Pro svůj protinacistický postoj i znalost češtiny mohl u nás působit v pastoraci i dlouhou řadu let po válce a do západního Německa přesídlil až v 60. letech. P. Engelmar Hubert Unzeitig z kongregace mariannahillských misionářů byl v říjnu 1940 ustanoven administrátorem ve Zvonkové. Na základě udání místních nacistů byl už v dubnu 1941 zatčen a poslán do Dachau. Tam se počátkem roku 1945 dobrovolně přihlásil k péči o vězně nakažené tyfem, sám se nakazil a v pověsti svatosti v březnu 1945 zemřel.¹¹⁰

Prameny uvádí, že v Dachau bylo celkem 2771 duchovních, z toho 122 z Československa. 93,3 % tvořili katoličtí duchovní. Popravených, umučených a na následky zemřelých bylo 76 kněží z Československa. Daleko větší počet kněží byl vězněn, vyslýchán či jinak pronásledován.¹¹¹

4. 4. Českobudějovická diecéze v období okupace

Na začátku roku 1939 byla českobudějovická diecéze rozdělena už mnichovskou hranicí do dvou států; po 15. březnu se ocitla celá v Německé říši, ale stále rozdělena na část bezprostředně začleněnou do Německa, a na protektorátní část¹¹². V části, která byla obsazena Německem a spravovaná biskupským komisařem z Vyššího Brodu¹¹³, začala poněkud opadávat počáteční euforie značné části obyvatelstva nad tím, že se zbavili „české nadvlády“ (reprezentované českými úředníky, četníky, učiteli) a značné části Čechů, kteří mezi nimi do té doby žili. I když se správa diecéze snažila, aby čeští kněží, spravující farnosti v zabraném území, zůstali na svých místech (uměli totiž dobře německy a byli již sžití se svými farníky), museli někteří z nich na nátlak

¹¹⁰ Srov. FELDMANN, V. Českobudějovická diecéze před 60 lety. *Magazín Setkání* 2001, s. 7.

¹¹¹ WEIS, M. Nástín vztahů mezi církví a státem v českobudějovické diecézi (1783–1945). *Magazín Setkání* 2002, č. 1, s. 5.

¹¹² Srov. HUBER. *Die kirchliche Administration des deutschen Anteils der Diözese Budweis von 1938 bis 1946*, s. 111.

¹¹³ Tamtéž, s. 117.

německých nacionalistických kruhů svá místa opustit (jmenujme např. českokrumlovského preláta *mons. Václava Přebka*)¹¹⁴. V těchto oblastech¹¹⁵ se pak projevoval nedostatek kněží a jejich přesun z jiných diecézí narážel zprvu na potíže církevní a pak i státně-právní¹¹⁶. Navíc se zde zkomplikovalo hmotné zajištění duchovenstva. Se zábořem ustal v Československu poskytovaný státní příspěvek duchovním (tzv. kongura) a zavedení církevní daně podle německého práva se pořád oddalovalo. Nejasné bylo celkové působení církve, protože Německo uznávalo platnost konkordátu s Vatikánem z roku 1933 jen pro tehdejší německé území, a nikoli pro ta nově získaná. Provizorní řešení církevní správy, ponechávající určité kompetence i v zabraném území českobudějovickému biskupovi a jen některé v rukách biskupského komisaře ve Vyšším Brodě, naráželo nejen na nelibost nacistických úřadů, ale vedlo i ke komplikacím v praxi.¹¹⁷

Koncem roku 1939 bylo přijato rozhodnutí rozdělit dosavadní biskupský komisariát na čtyři části, které budou spravovat biskupové z přiléhajících německých (resp. bývalých rakouských) diecézí St. Pölten, Linec, Pasov, Řezno coby apoštolští administrátoři. Bylo to řešení kompromisní: pro nacistické Německo výhodné, protože eliminovalo pravomoc českobudějovického biskupa a církevně-správní hranice se dostaly do shody se státně-administrativními. Pro církev bylo výhodou, že správu těchto území převzali biskupové, kteří už měli své trpké zkušenosti a nacismem a nedělali si o Hitlerovi iluze, na rozdíl od řady sudetoněmeckých kněží, dávaných nacistickými ideology za vzor pro jejich „národní uvědomění“.¹¹⁸

Po smrti biskupa Šimona Bárty hned den nato (3. 5. 1940) zvolila kapitula Msgr. J. Caise kapitulním vikářem¹¹⁹. V jeho ruce tak ležela správa diecéze

¹¹⁴ Tamtéž, s. 112.

¹¹⁵ V obrazové příloze I. přináším mapku dokreslující tehdejší stav.

¹¹⁶ Srov. PETRÁŠ, J. Česko-německá problematika v Českých Budějovicích po skončení druhé světové války, s. 68–87.

¹¹⁷ Srov. FELDMANN, V. Českobudějovická diecéze před 60 lety. *Magazín Setkání* 2001, s. 7.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 7.

¹¹⁹ Srov. ACEBB z 20. 5. 1940, s. 33–34.

v nelehkých dobách nacistické okupace. Úřad, který vykonával téměř po celou válku, byl nakonec příčinou jeho věznění ve věznicích a koncentračních táborech.

Diecézní biskup českobudějovické diecéze nebyl za války jmenován kvůli složitým vztahům mezi Svatým stolcem a Berlínem. Svatý stolec určil za českobudějovického biskupa tehdejšího pražského světícího biskupa Dr. Antonína Eltschknera. Ještě před zveřejněním jeho jmenování německá vláda projevila nesouhlas. Požádala Svatý stolec o jmenování německého biskupa (nebo aspoň německé národnosti) a navrhla pražského světícího biskupa Dr. Remigera. Jednání bylo odloženo a Vatikán navrhl prodloužit správu diecéze kapitulním vikářem¹²⁰. Toto gesto se německé strany velmi dotklo, neboť podle ní v protektorátu (stejně jako v Německu) má být německý biskup. Vatikán vysvětlil, že toto rozhodnutí není nepřátelským gestem vůči německé vládě a rozhodl se neustupovat před nátlakem, takže Msgre Cais setrval ve funkci správce diecéze.¹²¹

V Linci byla zřízena stálá duchovní správa pro české dělníky v Říši, pro sever a západ Říše (Berlín, Hannover) byl činný misionář Ferdinand Pokorný.¹²²

Došlo také ke konfliktu s kanovníkem Msgre Neubauerem, který 30. 1. 1939 vyvěsil v kanovnickém domě v Kanovnické 18 v Českých Budějovicích hákový kříž. Msgre Cais ho za toto gesto písemně napomenul a pan kanovník to ihned nahlásil německým úřadům – konkrétně se v třeboňském archívu nalézá dopis z „Deutsche Arbeitsamt“, ve kterém je tímto úřadem biskup Hůlka vyzýván, aby se k tomuto činu P. Caise písemně vyjádřil.¹²³ Tento dokument uvádím pro svůj dokumentační význam v příloze č. III.

Dne 11. 10. 1944 byl Msgre Cais zatčen – důvodů bylo několik: snaha zachránit P. Jílka urychleným přeložením z Katovic do Čestic, nepřátelství kanovníka Msgre Neubauera, který se domníval, že měl být po smrti biskupa

¹²⁰ Srov. HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004, ISBN 80-7325-034-9, s. 578.

¹²¹ Srov. WEIS, M. *Výuka náboženství v letech 1899–1989 jako ukazatel vztahu státu a katolické církve se zřetelem na českobudějovickou diecézi*. Košice: Seminár sv. Karola Boromejského, 2007. ISBN 978-80-89138-81-4.

¹²² Srov. ACEBB 2/1941, s. 10.

¹²³ Srov. SOA Třeboň, BA ČB, fond Jan Cais, signatura I-C-4, karton č. 954, 1935–1945, fol 1–18.

Šimona Bárty kapitulním vikářem, obliba u kněží, či dokonce prý to, že gestapo zjistilo, že se s ním počítá jako s členem revolučního národního výboru, který by se měl ujmout správy Českých Budějovic po jejich osvobození.¹²⁴ Podle některých zdrojů byl P. Cais také spoluautorem postního pastýřského listu biskupa Bárty, který vyšel v ACEBB. Vzhledem k špatnému zdravotnímu stavu biskupa bylo veřejným tajemstvím, že pastýřské listy sestavují jeho nejbližší spolupracovníci, mezi něž mons. Cais patřil. Proti zmíněnému listu zasáhla nacistická cenzura, jeho vydání bylo zastaveno a muselo být vytištěno nové číslo oběžníku. Naštěstí se zachoval i původní text, takže víme, co nacistické cenzuře vadilo. Třeba úvodní věta: „*Těžké doby dolehly na lidstvo, není třeba doličovat.*“ A výzvy k důvěře v Boha a v církve, varování, že jednotlivci i národy „*ztrácejí právo na ochranu Boží, jakmile se uchýlí od ní (tj. církve), jí neposlouchají, od ní odpadají nebo dokonce bojují proti ní.*“¹²⁵

Jaroslav Kadlec v odpověď na dotaz knihovníka Biskupství českobudějovického, Ing. Vladimíra Feldmanna píše: „*Vážený pane inženýre, k Vašemu dotazu sděluji, že pastýřský list z 31. 01. 1940 (AC 1940 č. 3) pan biskup Bárta určitě nepsal. Byl nemocný několik let před smrtí (02. 05. 1940) a od počátku roku 1940 nebyl žádně práce schopen. Jako autoři listu připadají v úvahu Msgre Melka nebo Msgre Reban. Tito dva psali pastýřské listy i v předcházejících letech.*“¹²⁶

Byl vězněn zprvu v Praze, později v Terezíně. (List budějovické diecéze z května 1945 uvádí, že z českobudějovické diecéze bylo žalářováno na 40 českých kněží v čele s Msgre Janem Caisem, což bylo více než 10 % všech aktivních kněží; 9 jich zemřelo v koncentračních táborech.) V pražském vězení podepsal 26. 10. 1944 svou rezignaci na funkci kapitulního vikáře. Stručnou (dvojjazyčnou) zprávu o tom zveřejnilo listopadové vydání Acta curiae na první straně. Zněla takto: „*Zpráva osobní. Poněvadž dosavadní kapitulní vikář Msgre Jan Cais vzdal*

¹²⁴ Srov. WEIS, M. Der Weg von der Diktatur des Nazionalsozialismus zu den Dekreten des Präsidenten Beneš. Eine Sonde in die Geschichte der katholischen Kirche un Südböhmen, 2007, *Homiletisch-Liturgisches Korrespondenzblatt – Neue Folge*, roč. 24, č. 91, s. 439–450 (dále jen HLK).

¹²⁵ Srov. ACEBB, r. 1940, č. 3.

¹²⁶ Srov. Dopis z 31. 05. 1994 od Jaroslava Kadlece z Horní Cerekve, ABi, fond ACEBB 1939–1941.

se svého úřadu písemným prohlášením datovaným v Praze dne 26. 10. t. r., byl na schůzi Katedrální kapituly, konané dne 30. 10. t. r., zvolen kapitulním vikářem diecéze budějovické papežský prelát Msgre Karel Boček.“,“Da der bisherige Kapitelvikar Msgre Johann Cais auf sein Amt mittels einer schriftlichen, am 26. Oktober 1944 in Prag datierten Erklärung resigniert hatte, ist in der am 30. Oktober 1944 abgehaltenen Sitzung des Domkapitels Prälat Msgre. Karl Boček zum Kapitelvikar der Diözese Budweis gewählt worden.“ O tom, že Msgre Cais byl zatčen, je tu řečeno skrytě jen mezi řádky tím, že je tu uvedena Praha jako místo rezignace.¹²⁷

Situaci českobudějovického semináře popisuje prof. Karel Skalický:

Zabrání sudetoněmeckých území v roce 1938 a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava v roce 1939 přineslo problémy také českobudějovickému kněžskému semináři, protože zde studovali bohoslovci české i německé národnosti. Sudetoněmečtí bohoslovci ze zabraných území přestali být nejprve českými a pak i protektorátními občany. Někteří z nich byli přijati v pasovském semináři, jiní v semináři řezenském. Jen málo jich zůstalo v Budějovicích. Šest z nich bylo vysvěceno na kněze před koncem 2. světové války. (...)

V rozhárané situaci protektorátní doby zemřel 2. května 1940 biskup Bárta. (...) Pokud jde o seminář, většina bohoslovců – podle zprávy berlínského nuncia z 22. 1. 1943 padesát – šla do tzv. „totálního nasazení“ čili na práci „do Reichu“, jak se tenkrát říkalo. Podle vzpomínek mons. Václava Dvořáka však byl seminář, kde bylo tenkrát něco málo přes 100 seminaristů, zavřen 22. 10. 1942 (P. Josef Melka uvádí 23. 11.) a většina z nich šla na práci „do Říše“ (čili do dnešního Rakouska a Německa). Tam však při práci pokračovali tajně ve studiu teologie u německých profesorů, kteří jim v tom velkodušně vycházeli vstříc a jim toto studium umožňovali. V Budějovicích zůstalo podle vzpomínek Doc. Karla Flossmanna jen asi 16 bohoslovců. Seminář se stal, jak píše P. Josef Melka¹²⁸,

¹²⁷ Srov. Personalnachricht. Acta curiae episcopalis Boh–Budvicensis, roč. 1944, č. 11 z 10. listopadu 1944, s. 55.

¹²⁸ Direktorium Divini Officii Boh.–Budvicensis, Českomoravské akc. tiskařské a vydavatelské podniky, fil. v Č. Budějovicích, 1941, s. 11.

„sběrnou vajec a výdejnou potravinových lístků.... Ti, co se vrátili nemocní nebo byli propuštěni z totálního nasazení, mohli v skrovných válečných podmínkách pokračovat ve studiu. Také však v některém ročníku byl jen jeden bohoslovec.“¹²⁹

¹²⁹ Srov. SKALICKÝ, K. *Tradice teologického studia v Českých Budějovicích*. In MACHULA (ed.) *Deset let*, s. 84.

4. 5. Působení německých kněží v českobudějovické diecézi

Po uzavření tzv. „Mnichovské dohody“ (30. 9. 1938) následovalo obsazení českého pohraničí německými vojsky, jižní Čechy a jižní Morava byly přičleněny k rakouským župám Horní a Dolní Dunaj.¹³⁰ Toto odtržení pohraničí si vyžádalo změny v duchovní správě.

Jedna z prvních byla změna přiřazení osad, jejichž farní kostel byl v zabraném území. *P. Tecelin Jaksch, O.Cist.* byl biskupem Bártou jmenován biskupským komisařem; jeho pravomoce v odtrženém území byly jako u generálního vikáře. Stejně jmenování a pravomoce obdržel i *P. Dr. Dominik Kaindl, O.Cist.*, taktéž z Vyššího Brodu.¹³¹ Zvláště osoba P. Jaksche je natolik významná pro dějiny českobudějovické diecéze, že si zaslouží obšírnější zmínku.

4.6. Vyšebrodský opat Tecelin Jaksch

P. Jaksch, dosavadní správce farnosti Boršov nad Vltavou, byl zvolen 48. vyšebrodským opatem 23. 5. 1925. V klášteře tehdy žilo celkem 62 cisterciáků (z toho 49 kněží), čímž se řadil k tehdy nejpočetnějším v naší diecézi. Převažovali německy hovořící řeholníci, takže vyšebrodští novicové byli posíláni na teologickou fakultu do rakouského Innsbrucku.

Kláster plnil částečně také sociální úlohu, když v období nezaměstnanosti kolem r. 1930 poskytoval práci velkému množství lidí.

Po odtržení pohraničí byl klášter obsazen německými vojsky a na dva týdny se stal sídlem generálů wehrmachtu. V listopadu téhož roku byl klášteru přidělen civilní správce, který rozhodoval o ekonomických otázkách kláštera; 17. 4. 1941 nacisté násilně ukončili činnost kláštera, který museli řeholníci do 24 hodin opustit.

Opat Jaksch byl gestapem zatčen už v listopadu 1938; byl uvězněn a po propuštění žil až do konce války v izolaci v tišnovském klášteře.

¹³⁰ Podrobně se této problematice věnuje kniha Václava Kurala a Zdenka Radvanovského – *"Sudety" pod hákovým křížem*, s. 427 – 453.

¹³¹ Srov. WEIS, M. Nástin vztahů mezi církví a státem v českobudějovické diecézi (1783–1945). *Magazín Setkání* 2002, č. 1, roč. XIII., s. 5, ISSN: 1212–8074.

Po válce se vrátil do Vyššího Brodu a ujal se opět svého úřadu. Po odsunu německých kněží ovšem zůstal v klášteře sám s dvěma českými řeholníky. Opat sice doufal, že se mu podaří konvent obnovit, ale marně. Komunisté již začali uvádět do praxe vyvlastňování půdy provázené výpady proti klášteru (nehlášené domovní prohlídky, zabavení korespondence apod.). Opat Jaksch v obavách o majetek předal nejcennější klášterní poklad, tzv. Závišův kříž, do úschovy biskupu Hlouchovi a 26. 7. 1948 emigroval do Rakouska.¹³²

Pak klášter nějaký čas spravoval český převor Klaška, který si 3. 5. 1950 vyslechl oznámení o zrušení kláštera a zabavení veškerého majetku. Příští noc byl klášter přepaden policií, řeholníci byli převezeni do internačního kláštera v Oseku. Převod Klaška zůstal ve Vyšším Brodě jako městský duchovní, později zde začal pracovat jako lesní dělník. V prosinci 1950 také on emigroval do Rakouska. Spolu se svým opatem a dalšími spolubratry obnovili svou komunitu v Reinu, kde byl Jaksch zvolen opatem. Zemřel 23. 5. 1954 a byl pohřben v Reinu.¹³³

4.7. Kanovník Josef Neubauer

P. Josef Neubauer, farář v Mělnici, byl v březnu 1935 jmenován sídelním kanovníkem českobudějovické katedrální kapituly.¹³⁴

V roce 1939 byl Prezidiem zemského úřadu v Praze navržen na post generálního vikáře českobudějovické diecéze pro záležitosti věřících římskokatolického vyznání německé národnosti (Mons. Cais měl vykonávat

¹³² Srov. WEIS, M. *Jahre der enttäuschten Hoffnungen*. Hohenfurther Stift in den Jahren 1945 – 1948. In: *HLK*, ročník 25, 2007/2008, č. 92, Flacius Verlag Fürth/Bayern, ISSN 0724–7600, s. 35 – 42.

¹³³ Srov. WEIS, M. Vyšebrodský opat P. Tecelin Jaksch, O.Cist. – osobnost náboženského života německy mluvící oblasti jižních Čech v letech 1938–1948. Košice: *Verba theologica* 2007, č. 13, roč. 6, s. 112–129. ISSN: 1336–1635.

¹³⁴ Srov. Dopis Prezidia zemského úřadu v Praze ze dne 9. 4. 1935, adresovaný Biskupskému ordinariátu v Č. Budějovicích. SOA Třeboň, BA ČB, signatura I–D–2, karton č. 954 a *Catalogus* 1942, s. 10 a *Direktorium Divini Officii Boh.–Budvicensis*, Českomoravské akc. tiskařské a vydavatelské podniky, fil. v Č. Budějovicích, 1941, s. 10.

stejný úřad, ovšem pro záležitosti věřících české národnosti).¹³⁵ Tento dokument je uveden v příloze č. II. této práce.

Od počátku jeho jmenování se ovšem vyskytly problémy. Zřejmě na základě jeho stížnosti se na biskupskou konzistoř obrátil 22. 1. 1941 zemský rada s dotazem, proč není kanovník Neubauer zván na zasedání biskupské konzistoře v Českých Budějovicích, přestože je řádným členem kapituly a tím také konzistoře.¹³⁶ Následovala odpověď tehdejšího kapitulního vikáře Jana Caise, v níž vysvětluje, že vzhledem k tomu, že biskup jmenoval kanovníky Praschla a Neubauera v lednu 1939 poradci pro nově zřízený generální vikariát ve Vyšším Brodě, zbavil je zároveň povinnosti účastnit se zasedání konzistoře. Navíc, pravidelná konzistorní zasedání se v posledních dvou letech nekonala, neboť biskup je nemocný, konzistoř musí šetřit (náklady na topení) a protože diecéze se zmenšila o 130 farností, jejichž správu převzali sousední biskupové. V okamžiku, kdy počasí dovolí, začnou se zasedání opět svolávat a mons. Neubauer o nich bude informován.¹³⁷ Na to reagoval přípis ze zemské rady, že by bylo vhodné, aby mons. Neubauer nebyl jen informován o budoucích zasedáních, ale také o průběhu těch minulých, počínaje lednem 1939.¹³⁸

Mons. Josef Neubauer se svým pronacistickým smýšlením nijak netajil – viz epizoda s vyvěšením hákového kříže. Ještě v roce 1944 – jako jeden z mála budějovických Němců – vystavil v oknech své rezidence obraz Adolfa Hitlera.¹³⁹

V květnových dnech r. 1945 byl zajištěn a převezen do sběrného tábora, odkud byl později odsunut do Bavorska.¹⁴⁰ Nikdy na úřad kanovníka nerezignoval.

¹³⁵ Srov. Dopis Prezidia zemského úřadu v Praze ze dne 22. 5. 1939, adresovaný Biskupskému ordinariátu v Č. Budějovicích. Úřad se odvolával na přání 3.500 věřících německé národnosti, členů NSDAP a zástupců říšskoněmeckých úřadů. SOA Třeboň, BA ČB, signatura I-E-2a-1, karton č. 957.

¹³⁶ Srov. SOA Třeboň, BA ČB, karton 954, I-D-2., Betrifft: Kanonikus Msgr. Neubauer in Budweis, 22. 1. 1941.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Srov. SOA Třeboň, BA ČB, karton 954, I-D-2., Betr.: Kanonikus Msgr. Neubauer, 7. 4. 1941.

¹³⁹ Srov. Těžké vcítění. *Aktuality Setkání* 1999, č. 4, s. 1. ISSN neuvedeno.

¹⁴⁰ Srov. FELDMANN, V. Českobudějovická diecéze před 60 lety. *Magazín Setkání* 2005, roč. XV., č. 2, s. 7. ISSN 1212-8074.

4.8. Kapitula po zatčení Msgre Jana Caise

Po zatčení msgre Jana Caise stála katedrální kapitula sv. Mikuláše před těžkým dilematem: buďto uznat uprázdnění ordinariátní stolice a pak zvolit nového kapitulního vikáře. Tím by se ovšem podle všech pravidel měl stát kanovník msgre Josef Neubauer, který by mohl ještě do konce války značně poškodit zájmy církve.¹⁴¹ Druhou možností bylo, že kapitula neuzná uvolnění stolice ordinariátu – a pak se vystaví dalším represáliím ze strany gestapa. Katedrální kapitula (resp. její probošt msgre Karel Boček a kanovník – senior a městský děkan msgre Václav Řepa) po poradě s rektorem semináře msgre Karlem Rebanem to vyřešila šalamounsky: probošt msgre Boček vedl diecézi „ad mandatum capituli cathedralis¹⁴²“ (na příkaz katedrální kapituly).¹⁴³ Až po osvobození v červnu 1945 mohl být mons. Boček slavnostně instalován jako probošt kapituly; papež jej sice jmenoval už dříve, ale nacisté jeho instalaci nepřipustili.¹⁴⁴ (*Sed propter denegationem consensus politici a regimine germanico demum mense elapsi instalatus est.*“)¹⁴⁵

Považuji za vhodné také zmínit dopis Sv. otce Pia XII. K 600. výročí narození sv. Jana Nepomuckého, který vyšel po skončení války v ACEBB a ve kterém papež děkuje za věrnost během války a přeje hodně sil k poválečné obnově nejen hmotné, ale i duchovní.¹⁴⁶

¹⁴¹ O tom, že se kapitula už delší dobu snažila eliminovat podíl mons. Neubauera na svém rozhodování, svědčí také dopis, který poslaly mons. Caisovi říšské úřady 22. ledna 1941. Žádají o vysvětlení, proč není mons. Neubauer zván na jednání kapituly (a informován o jejích závěrech), přestože je jejím členem. Vysvětlení, podané kapitulou, zřejmě nebylo dostačující, protože v podobném duchu se úřady obrátily 7. 4. 1941 na biskupskou konzistoř. SOA Třeboň, BA ČB, fond Jan Cais, signatura I–D–2, karton č. 954.

¹⁴² Nalézáme tak signované např. válečná čísla ACEBB.

¹⁴³ Mons. Karel Boček poslal českobudějovické katedrální kapitule svou písemnou rezignaci na post kapitulního vikáře 24. 12. 1944. SOA Třeboň, BA ČB, fond Záležitosti kapituly a katedrálního kostela, signatura I–D–2, karton č. 954 fol 18–65.

¹⁴⁴ Srov. FELDMANN, Českobudějovická diecéze před 60 lety, s. 7.

¹⁴⁵ Srov. ACEBB č. 7/1945, s. 20.

¹⁴⁶ Srov. ACEBB č. 11/1945, s. 32–33.

Složení Katedrální kapituly sv. Mikuláše za války:

Infulovaný ¹⁴⁷ probošt:	msgre Karel Boček
Infulovaný děkan:	neobsazeno
Kustod:	neobsazeno
Sídelní kanovníci:	msgre Václav Řepa msgre Jan Cais msgre Josef Neubauer
Čestní kanovníci:	msgre Leonard Rendl P. Vojtěch Tupý P. František Kroiher ¹⁴⁸

¹⁴⁷ Infulovaný probošt má právo užívat biskupských insignií.

¹⁴⁸ Srov. *Catalogus 1942*, s. 10.

4. 9. Ukončení války – konec správy části diecéze sousedními diecézemi

Vítězstvím spojenců a kapitulací německého wehrmachtu 8. 5. 1945 připadly části diecéze, které jí byly v roce 1938 odebrány, nazpět. Krátce nato žádal probošt kapituly Karel Boček německé a rakouské biskupy o navrácení administrace těchto území, jakmile dojde k převzetí správy českými úřady (což sousední biskupové odmítli a vyčkali na pokyn Svatého stolce).¹⁴⁹

Postupně byli jmenováni českých kněží do německých farností nebo tam, odkud byl kněz odsunut. Oficiálně došlo k předání správy až 31. 1. 1946.

V ACEBB nacházíme tuto stručnou zprávu, ze které však pozorný čtenář vyčte mnohé:

*„Odsunovaným německým kněžím má býti dovoleno vzíti s sebou místo dosavadně povolených 50kg osobních zavazadel 100kg a event. i více, aby mohli s sebou vzít své osobní předměty, které potřebují k výkonu povolání, tj. kněžský oděv, mešní roucho, prádlo, breviář, missal, odbornou theologickou literaturu, pokud jsou tyto věci jejich majetkem a nejde o věci z cenných kovů.“*¹⁵⁰

„ Osidlovací úřad a Fond národní obnovy v Praze upozorňují opětně, že po skončení odsunu Němců zůstane ve sběrných střediscích i na farách, obsazených dříve německými kněžími, majetek církevní i soukromý majetek těchto kněží.

Pokud se týká majetku církevního, může býti zavedena národní správa pouze na majetek německých církví, tj. německé církve evangelické a německých sborů církve starokatolické. Podklad k tomu tvoří výnos ministerstva školství a osvěty ze dne 27. VII. 1946, č. j. B-42.678-45-V-2. Otázka konfiskace majetku ostatních církví zůstává zatím otevřena a dojde k jejímu rozhodnutí v době pozdější.“ Pokud by však zůstalo po odchodu německých kněží něco z jejich majetku soukromého, zvláště bytové zařízení, může býti takový majetek pokládán za konfiskovaný, jsou-li jinak splněny předpoklady ustanovení §1, odst. 1, bodu 3 dekretu č. 108-45 Sb.

¹⁴⁹ Srov. HUBER. *Die kirchliche Administration des deutschen Anteils der Diözese Budweis von 1938 bis 1946*, s. 131.

¹⁵⁰ Srov. ACEBB č. 7b/1946.

*Předměty toho druhu buďte ponechány na místě ve farních budovách a zabezpečeny pro nově jmenovaného českého duchovního, pokud na ně bude reflektovati. Pokud by ovšem byl nalezen majetek, který by nikterak pojmově nesouvisel s obvyklým majetkem církevním (vkladní knížky), budiž vykázán a přihlášen – pokud se tak již nestalo – obvyklým způsobem Fondu národní obnovy v Praze. ... Referent zemského národního výboru Alois Novák v. r.*¹⁵¹

Problematikou odsunu se velmi podrobně zabývá kniha *Odsun. Die Vertreibung der Sudetendeutschen*. Tato problematika je však natolik rozsáhlá, že se ji vzhledem k tématu této práce nemohu podrobně zabývat a případného zájemce odkazuji na tuto publikaci.¹⁵²

Z českobudějovické diecéze bylo odsunuto cca. 260.000 Němců, nejprve v roce 1495 v tzv. „divokém odsunu“ a v roce 1946 v tzv. „řízení osídlování“, což zanechalo nedozírné škody jak v národohospodářské tak i duchovní oblasti.¹⁵³

Z českobudějovické diecéze odešlo 17 kněží již před odsunem, v roce 1946 65 kněží, v roce 1947 5 kněží, dva uprchli tajně 25. 3. 1946.¹⁵⁴

V archivu na biskupství nalézáme ještě tyto podrobnosti: K znesvěcení kostela došlo na šesti místech – Kunžvart – brigádníci, Dobrá Voda a Zhůří – bulharští repatrianti, Hůrka – turisté, Prachatice, Staré Sedlo, na šesti místech došlo v souvislosti s odsunem k vloupání do kostelů a do 18 far.

Mezi kolaboranty patřil např. administrátor v Horní Vltavici, exredemptorista P. Pius Fischer, německý šovinista, který udával za války vlastní soukmenovce.

V ACEBB 2/1946 nacházíme ještě tuto zprávu: „*Sacerdos Josephus Bareš suspensus – Quum sacerdos Josephus Bareš, olim administrator in Stříbrné Hory, denuntiando plures personas ad sic dict. „Gestapo“ scandalum magnum praebuit, declaratur ex mente can. 2355 suspensus ab officio, quum insuper cum etiam tribunam civile (mimořádný lidový soud) ad tempus vitae ad carcerem*

¹⁵¹ Srov. ACEBB č. 2/1947.

¹⁵² *Odsun. Die Vertreibung der Sudetendeutschen*. Veröffentlichung des Sudetendeutschen Archivs. München 1995, ISBN 3-930-626-05-x.

¹⁵³ Srov. HUBER. *Die deutschen Budweiser Diözesanen nach 1945*, s. 137.

¹⁵⁴ Srov. PETRÁŠ, J. Česko-německá problematika v Českých Budějovicích po skončení druhé světové války. České Budějovice: *Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích*, 2007, ISBN 978-80-86260-65-5, s. 68.

damnavit.“, která je zřejmě nejzávažnějším případem kněžského selhání za války na území diecéze.¹⁵⁵

Tento přehled připravil P. Jiljí Bouz, narozený dne 19. 4. 1900, zemřel dne 30. 8. 1980, v roce 1947 učitel náboženství na gymnasiu v Třeboni, od 1. 6. 1953 farářem v Dráchově na Soběslavsku. Jelikož měl jako jeden z mála církevních úředníků diecéze v té době k dispozici automobil, byl pověřen vedením diecéze k vypracování „*Zprávy o zajištění církevního majetku v pohraničí českbudějovické diecéze podle stavu v říjnu roku 1947*“ na základě podrobného průzkumu v terénu.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Srov. ACEBB č. 2/1946, s. 10.

¹⁵⁶ Srov. PETRÁŠ, J. Česko–německá problematika v Českých Budějovicích po skončení druhé světové války. České Budějovice: *Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích*, 2007, ISBN 978–80–86260–65–5, s. 88.

5. ČESKOBUDĚJOVICKÁ DIECÉZE OD KONCE VÁLKY DO ROKU 1952

Český katolicismus vstupoval do osvobozené republiky s velkým morálním kapitálem. Až na malé výjimky se duchovní chovali během nacistické okupace statečně. Katoličtí duchovní se hned po válce slavnostně přihlásili k budování nového státu, např. v *Manifestu katolického duchovenstva k českému národu* z 2. 6. 1945 nebo na mimořádné pracovní poradě katolického kněžstva z Čech a Moravy, konané v Praze dne 15. 11. 1945. Vztahy mezi státem a římskokatolickou církví v období let 1945 – 1948 se v Čechách většinou vyznačovaly oboustranným respektováním a soužitím, i když nechyběly různé útoky a obvinění proti církvi především z řad komunistů.¹⁵⁷

Římskokatolická církev představovala v roce 1948 nejpočetnější církev na území Československa, podle údajů z roku 1950, kdy bylo naposledy provedeno sčítání obyvatel i podle náboženské příslušnosti, se k ní hlásilo 9 415 000 obyvatel, tj. 76,31%. Na území republiky existovaly dvě církevní provincie (česká a moravská), specifická situace existovala na území Slovenska, kde dosud přetrvávalo provizorní řešení z počátku první republiky, část diecézí patřila pod přímou správu Vatikánu, část do zahraničních církevních provincií. Celkem se na území Československa nacházelo 12 diecézí a apoštolských administratur, přiřčena byla tzv. českotěšínská apoštolská administratura. V únoru 1948 měla církev ve funkci dva arcibiskupy a 12 biskupů, výchovu kněží zajišťovaly tři teologické fakulty, řádné diecézní semináře a řádové instituty. Ve více než tisícovce klášterů a řeholních domů působilo přibližně 2500 řeholníků a přes 12000 řeholnic, církev vydávala přes 130 časopisů a spravovala téměř tři sta sociálních ústavů. Právní postavení církve vymezovala i nadále dohoda mezi Svatým stolicem a Československou republikou z roku 1928, tzv. *Modus vivendi*¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Srov. VAŠKO, V. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.* Praha: Zvon, 1990, s. 280. ISBN 80–7113–035–4.

¹⁵⁸ Podrobně se touto problematikou zabývá kniha Jiřího Koníčka – *Modus Vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa.*

Společensky se katolická církev nacházela v částečně odlišném postavení oproti předválečnému období. Na jedné straně vzrostla prestiž církve v českém prostředí díky statečnému postoji řady duchovních v průběhu okupace, včetně poprav nebo smrti v koncentračních táborech více než osmdesáti duchovních (věznění byli i někteří z biskupů, včetně nového pražského arcibiskupa Josefa Berana), na straně druhé negativně působil podíl duchovních na zřízení a vedení samostatného slovenského státu. Mezi nejvážnější střety mezi církví a československým státem do roku 1948 tak patřila otázka poprav Jozefa Tisa, zestátnění církevního školství na Slovensku a prováděná konfiskace církevní půdy. Třileté poválečné období provázela výrazná intelektuální obroda církve, hledání nových forem pastorace i příprava na možnou existenci v marxistickém státě – výrazný vliv na tuto obrodu mělo působení chorvatského jezuita Tomislava Kolakoviče a jeho hnutí tzv. Rodiny, které se přes Slovensko rozšířilo i do českých zemí.¹⁵⁹ V den státního svátku, 28. 10. 1945, bylo slavnostně vyhlášeno znárodnění dolů, hutí, těžkého průmyslu a peněžnictví. Církev proti znárodnění neměla zásadní námitky; zdůrazňovala však zásadu, že stát má do soukromého vlastnictví zasahovat pouze tehdy, pokud to vyžaduje veřejné blaho.

V období do října 1945 vyšlo několik prezidentských dekretů.¹⁶⁰ S odvoláním na tyto dekrety se na několika místech stalo, že byl neoprávněně zabavován také majetek církve, který byl spravovaný osobami (německými kněžími či řeholníky), na něž by se dekrety event. mohly vztahovat. Českoslovenští biskupové se 13. – 15. 11. 1945 sešli v Olomouci k jednání o problémech církve. Ve svém listě pak varovali před ohrožením a krizí rodiny, vybízeli k podpoře výuky náboženství na školách a k zachování církevního školství, uznávali nutnost sociálních reforem. Připojili také protest proti zamýšlené či prováděné konfiskaci církevního majetku. Upozorňovali, že tyto konfiskace mohou v některých případech znamenat zrušení klášterů, což by

¹⁵⁹ Srov. VAŠKO, *Neumlčená I.*, s. 38.

¹⁶⁰ Jednalo se o: Dekret o národní správě majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů, Dekret o konfiskaci a rozdělení pozemkového majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů, Dekret o osídlování konfiskovaných pozemků a Dekret o konfiskaci nepřátelského majetku.

způsobilo náboženské i kulturní škody a mělo negativní dopad na pověst republiky v zahraničí.¹⁶¹

Ve stejném měsíci se konala porada katolického duchovenstva Čech a Moravy v Praze, kterou navštívil také ministr školství Zdeněk Nejedlý. Ten prohlásil za důležitou roli duchovenstva ve společnosti a pochválil kněze, že si v době války „vedli opravdu skvěle“. Vyslovil se proti odluce církve od státu. Také prezident Beneš se v té době vyjádřil, že „je a bude pro svobodu víry a náboženství a náboženského přesvědčení...“¹⁶²

Počátkem ledna 1946 vydalo Ministerstvo školství a osvěty směrnici, která udává, že „*jmění církevních a náboženských společností nepodléhá dispozičním omezením ani konfiskaci podle výše uvedených zákonných předpisů* (dekretů prezidenta republiky, pozn. aut.).“ Z pozdějších biskupských intervencí ve věci církevního majetku vyplývá, že některé úřady ani potom své aktivity ohledně konfiskace církevního majetku nepřerušily.¹⁶³

Dá se říci, že už v tomto poválečném období docházelo k nedorozuměním a konfliktům státu a církve. Dva ze sporů vzájemný vztah poznamenaly zvláště silně. Nejostřejší konflikt se týkal církevních škol a snahy státu zavést tzv. jednotnou školu podle návrhu ministra Nejedlého. Římskokatolická církev vystupovala velmi silně proti zestátnění škol. Zákon o jednotné škole projednával parlament až v dubnu 1948, tedy po nastolení komunistické moci, a byl nakonec schválen.¹⁶⁴

Druhý spor se týkal církevního majetku. V roce 1947 schválil parlament zákon o revizi první pozemkové reformy z roku 1919. Zákon se vztahoval i na církevní půdu. Protesty biskupů proti tomuto zákonu byly marné. Další zákon o nové pozemkové reformě č. 46/1948 Sb. byl schválen 21. 3. 1948. Tato reforma přinesla zábor všeho církevního majetku (zejména farního a nadačního); ve

¹⁶¹ Srov. VAŠKO, *Neumlčená I.*, s. 37.

¹⁶² Tamtéž, s. 40–42.

¹⁶³ Tamtéž, s. 40–42.

¹⁶⁴ Ústavodárné národní shromáždění schválilo zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon) 21. 4. 1948; připravován byl od konce roku 1945, již 6. 5. 1946 byl ministrem Z. Nejedlým předložen vládě ke schválení, ale na pořad jednání se nedostal. Srov. ČAPKA, F. *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha: Libri 2000, 3. aktualizované a doplněné vydání. ISBN 80–7277–000–4

vlastnictví církve zůstaly jen kostely, fary a farní zahrady. Výměra zabraného církevního majetku se odhaduje na 30.000 ha, z toho 20.000 ha lesů a 10.000 ha zemědělské půdy (přesná výměra není známa, protože údaje o nové tzv. druhé pozemkové reformě uložené v archívu ministerstva zemědělství nebyly systematicky zpracovány).¹⁶⁵

Tyto spory se týkaly převážně římskokatolické církve, která měla nejvíce církevních škol a církevní půdy. Arcibiskup Beran sice vydal prohlášení, týkající budoucího zestátnění škol, ve kterém se obracel s výzvou i na ostatní náboženská vyznání, která se „jistě budou cítit dotčena v omezení své náboženské svobody“. Arcibiskupem zamýšlený společný postup na ekumenické úrovni se však nesetkal s velkým ohlasem.¹⁶⁶

Přetrvávajícím problémem v poválečném státě bylo zaměňování politické a náboženské aktivity. Katolicismus byl reprezentován Československou stranou lidovou, která měla zásluhu na tom, že si církev uhájila prostor pro svobodný náboženský život. Negativem ovšem bylo, že veřejnost spojovala s touto stranou církev, dokonce i křesťanství. Tyto přetrvávající předsudky způsobily, že na politické scéně byla lidové straně přisouzena podružná úloha.

Nejvlivnější stranou v poválečném státě totiž byla komunistická strana, jejíž členové už zastávali velké množství funkcí ve státní správě. Její pozici potvrdily také volby v roce 1946, které naopak pro lidovou stranu nevyzněly příliš úspěšně. Lidovci jako jediná nesocialistická strana nedokázali získat středové a pravicové voliče; pouze se prohlásili za všekřesťanskou stranu.¹⁶⁷ Komunisté na jedné straně hlásali svobodu náboženského vyznání, na straně druhé vyžadovali, aby se církev přimkla k novému režimu a nevměšovala se do politického života.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Srov. KALNÝ, M. *Stručný přehled osudů české církve ve 2. tisíciletí se zvláštním zřetelem ke vztahu státu k církvi a k systému financování církve.*

¹⁶⁶ Srov. VAŇÁČ, *Ekumenické styky v období let 1918–1960*

¹⁶⁷ Srov. VAŠKO, *Neumlčená I.*, s. 42–43.

¹⁶⁸ Srov. WEIS, M. *Osudy katolické církve na jihu Čech v padesátých letech 20. století. Studia theologica III*, zima 2001, s. 48.

5. 1. Českobudějovická diecéze po 2. světové válce

Návrat msgre Jana Caise do úřadu

Po návratu z vězení (5. 5. 1945) a rekonvalescenci jej kapitula 1. 10. 1945 znovu zvolila kapitulním vikářem¹⁶⁹. Díky tomu, že pravomoci sousedních biskupů – apoštolských administrátorů pohraničních částí diecéze – byly ukončeny v závěru roku 1945 (v případě Lince až 31. 1. 1946), měl Msgre Jan Cais nyní už neomezenou jurisdikci nad celou diecézí.

Podle vyprávění P. Františka Hobizala byl msgre Jan Cais prvním kandidátem na post českobudějovického biskupa, kterého Vatikán oslovil:

„Dr. Roubal mi vyprávěl, že někdy koncem roku 1945 či spíše počátkem roku 1946 byl českobudějovický ordinář msgre Jan Cais pozván k jednání na papežskou nunciaturu ve Vídni. Proč právě tam?! Snad oficiálním důvodem mohly být otázky kolem převodu území diecéze, které za protektorátu byly pod správou rakouských a německých biskupů, zpět do lůna biskupství v Českých Budějovicích. Papežský nuncius prý se zeptal monsignora Caise, co říká tomu, že by byl nominován novým biskupem v Budějovicích. Cais reagoval tak, že je nemocen, už dost stár a takže by úkolům episkopátu už nestačil. Nuncius přikývl, ale dodal, že msgre Cais má na takové jmenování morální přednostní právo a proto se ho Vatikán jeho ústy otázel. Kapitulní vikář potom doma prohlásil, že se mu vše jevilo jako čestná záležitost ze strany Vatikánu. No budiž. Jenomže se schylovalo k jednání mezi vládou ČSR a Vatikánem o obsazení uprázdněných stolců. Cais rozhodně přicházel v úvahu jako č. 1, protože Vatikán protěžoval ty kněze, kteří byli nějak Německem šikanováni (viz později Beran a Trochta). Kdyby byl tedy Cais projevil sebemenší zájem, byl by býval pravděpodobně už v létě 1946 nominován biskupem. Teprve po rozmluvě s Caisem Vatikán asi začal uvažovat o dalších možnostech.¹⁷⁰

Konec války se samozřejmě dotkl také semináře: Jakmile skončila 8. 5. 1945 Druhá světová válka, českobudějovický kněžský seminář se otevřel

¹⁶⁹ Srov. ACEBB, č. 10, roč. 1945.

¹⁷⁰ HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (archiv autora).

a obnovil svou činnost. Potěšitelně se naplnil jednak navrátilci z Říše, jednak novými přírůstky ze studentského (čili malého) semináře, který zůstal během války otevřen, jednak zájemci přicházejícími z jiných škol, takže počet bohoslovců dosahoval přibližně čísla 70, jak to dosvědčuje kanovník František Sobíšek.¹⁷¹

V ACEBB v č. 8 z r. 1947 nacházíme poděkování Msgre Jana Caise za zdařilý průběh putování ostatků sv. Vojtěcha po diecézi. „*Slibujeme sv. Vojtěchu, že nám zůstane vzorem práce pro dobro Církve a národa.*“ Archiválie o tomto putování se nachází také v Biskupském archívu, který je deponován v Třeboni. Toto putování mělo v národě posílit českého ducha a dát mu sílu v procesu obnovy národa a víry¹⁷². V tomtéž čísle nacházíme pozvání pro kněze a jáhny ke konsekraci otce biskupa Josefa Hloucha.

Začátky působení biskupa Josefa Hloucha v Českých Budějovicích

Josef Hlouch byl jmenován českobudějovickým biskupem bulou Pia XII. ze dne 25. 6. 1947¹⁷³. Na svátek Nanebevzetí Panny Marie, 15. 8. 1947, byl ThDr. Josef Hlouch konsekrován v olomoucké katedrále sv. Václava na biskupa. Světiteli byli apoštolský internuncius Saverio Ritter, arcibiskup Josef Beran a olomoucký světící biskup Stanislav Zela.¹⁷⁴

K příležitosti své intronizace 7. 9. 1947¹⁷⁵ vydal biskup Hlouch pastýřský list, v němž naznačil program svého episkopátu. Vyzval laiky, aby se společně s duchovenstvem vydali zachraňovat duše a pomohli k obnově křesťanské víry v diecézi, neboť k tomu je zavazuje svátost biřmování. Závěr listu obsahuje biskupovo heslo: „*Skrze Marii k Ježíši*“, prosbu o modlitbu a požehnání.¹⁷⁶

V den svého nástupu také jmenoval Msgre Caise generálním vikářem a začal usilovně poznávat svěřenou diecézi (vydával se na dlouhé apoštolské

¹⁷¹ Srov. SKALICKÝ, K. Tradice teologického studia v Českých Budějovicích

¹⁷² Srov. ACEBB, roč. 1947, č. 8, s. 52–55.

¹⁷³ Srov. ACEBB, roč. 1947, č. 7, Habemus episcopum, s. 35 – 36.

¹⁷⁴ Srov. ŠRAJEROVÁ, E. *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1997, s. 8. ISBN 80–86074–02–1.

¹⁷⁵ Srov. ACEBB, roč. 1947, č. 9, Bullae nominationis, s. 51–52.

¹⁷⁶ Srov. ACEBB, roč. 1947, č. 9, s. 52–55.

cesty). Jeho volba Msgre Jana Caise byla zapříčiněna jeho bohatými zkušenostmi se správou diecéze.¹⁷⁷

Kapitula sv. Mikuláše v počátcích působení biskupa Hloucha

Po návratu msgre Jana Caise do diecéze byl stav sídelních kanovníků opět úplný. Msgre Josef Neubauer byl sice odsunut, ale protože na svůj post nerezignoval, zůstával dál sídelním kanovníkem¹⁷⁸.

První dignitář a probošt kapituly sv. Mikuláše:	msgre Karel Boček
Děkan:	msgre Jan Cais
Kustod: děkan	msgre Václav Řepa, městský
Kanovníci	msgre Karel Reban P. Václav Bárta P. Antonín Jarolímek

5. 2. Vztah státu a církve po roce 1948

Komunisté již od samého počátku usilovali o přeměnu církví v poslušný nástroj moci. Především katolická církev byla komunisty chápána ne jako kulturně–sociální instituce, ale jako politická síla. Proto proti ní používali stejných metod a prostředků jako k tzv. politické reakci. Zvláštní pozornost byla věnována římskokatolické církvi, kterou komunisté považovali za nejnebezpečnějšího protivníka. Církevní politika komunistů po únoru 1948 prošla dvěma etapami. V první etapě v letech 1948 – 1953 převažoval mocensko–politický boj s církví. Komunisté totiž chápali katolickou církev především jako politickou instituci, která stojí v cestě jejich snaze vybudovat si absolutní politickou moc. Druhou

¹⁷⁷ Srov. KADLEC, J. *Českobudějovická diecéze*, s. 40–43.

¹⁷⁸ Ke dni nástupu do úřadu – srov. WEIS, M. *Minutěnky vzpomínek na pastýře lidu svého*. Praha: Panevropa, 1999.

etapu od roku 1953 charakterizoval zápas o věřící a tažení proti náboženství jako světovému názoru.¹⁷⁹

V komunistické straně existovaly dva směry ve vztahu k církvi:

1. *proud* byl reprezentován Alexejem Čepičkou, který zodpovídal za formování oficiální církevní politiky a její realizaci. Podle historika Kaplana byl Čepička vybrán pro své dobré vztahy s kroměřížským děkanem a proto, že se účastnil některých jednání o církvi s biskupem Zelou ještě před rokem 1948. K zastáncům tohoto směru patřil ještě Antonín Zápotocký, který doporučoval co nejhojněji prezentovat církevní majetek, protože to prý lidi poštvě proti církvi. Tuto metodu – tedy neustupovat církvi – zastávala také poměrně velká skupina pracovníků StB.

2. *proud* zastával Klement Gottwald, který (aspoň zpočátku) byl pro hledání dohody a chtěl se vyhýbat konfliktům. (Podobné dva póly existovaly také v církvi: zastáncem radikálního směru byl arcibiskup Beran a později také katolický disent. Mírnější přístup, usilující o dohodu s režimem, prosazoval biskup Trochta a později také biskup František Tomášek.¹⁸⁰)

Cíle církevní politiky se pro komunistickou stranu staly také vnitřním problémem, neboť stále ještě poměrně velká část jejích členů – i funkcionářů – zejména na Slovensku byla členem církve a chodila do kostela.¹⁸¹

V první fázi proticírkevního boje byl v poměru komunistů k římskokatolické církvi dvojitý záměr:

* *odpoutat ji od Vatikánu*, který byl ideologickou centrálou sovětského bloku tzv. Informačním byrem komunistických a dělnických stran (založeno v září 1947) označen za spojence imperialismu a vlivného odpůrce komunistických záměrů,

* *plně církev podřídit své moci*.

¹⁷⁹ Srov. CUHRA, Stát, církve a náboženské společnosti. XI. Církve a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 1.

¹⁸⁰ Srov. VAŠKO, V. Církve v zápasu s komunistickou totalitou na počátku 50. let. In *Stát a církev v roce 1950. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. června 2000 v Emauzském klášteře v Praze*. Brno: CDK, 2000, s. 98. ISBN 80–85959–71–2.

¹⁸¹ Srov. KAPLAN, K. Státní církevní politika 1948–1950. In *Stát a církev v roce 1950*, s. 13.

Snahou komunistů bylo oslabit autoritu jednotlivých biskupů a izolovat je od kněží a laiků. K tomuto cíli směřovaly zákazy církevního tisku. Již 27. 2., tj. dva dny po převzetí moci, zastavili komunisté vydávání většiny katolických periodik. Jako důvod byl uveden „nedostatek papíru“. Místo tří katolických týdeníků: Katolík (náklad 30 000 výtisků), Neděle (náklad 120 000 výtisků) a Rozsévač (náklad 120 000 výtisků) slíbili vydávání jediného periodika pod názvem Nedělní rozsévač (bez udání nákladu). Všechna zmíněná periodika nahradily na podzim roku 1948 státem kontrolované Katolické noviny.

Do církevních záležitostí začali svévolně zasahovat místní straničtí funkcionáři. Množily se případy šikanování kněží. Komunistické vedení se zprvu vztah mezi státem a církvemi snažilo řešit; k dispozici byly vlastně tři možnosti:

1. spolupráce církve s režimem,
2. dosažení politické neutralizace (církevní hierarchie by zveřejnila svou loajalitu vůči režimu) a v případě neúspěchu těchto variant
3. vyvolání konfliktu a boje.

Autory dlouhodobé koncepce likvidace církve byli zejména Klement Gottwald, Alexej Čepička a Rudolf Slánský.¹⁸²

18. 3. 1948 vydal ústřední akční výbor Národní fronty prohlášení o náboženské svobodě: „...svoboda náboženství a vykonávání náboženských obřadů je jednou ze základních zásad našeho lidově demokratického režimu. ÚAV NF musí pečovat o to, aby náboženská svoboda byla všude v plné míře uchována, aby nerušený výkon náboženských obřadů byl zajištěn. Odsuzujeme samovolné zásahy do církevního školství a všechny akty, které by náboženskou mohly porušit...“ Následovalo jednání mezi představiteli moci a církevními hodnostáři.¹⁸³

¹⁸² Srov. VAŠKO, V. Arcibiskup Beran – symbol odporu proti komunismu. *SECURITAS IMPERII II*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005, s. 106. ISBN 80-86621-16-2.

¹⁸³ Srov. VAŠKO, V. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*. Praha: Zvon, 1990, s. 15. ISBN 80-7113-001-X.

15. dubna 1948 byla založena Komise pro církevní a náboženské otázky při ÚAV NF. V jejím čele stanul Alexej Čepička, v komisi byli dva kněží – Josef Plojhar a Josef Beneš. V květnu byla ustanovena oficiální delegace pro jednání se státem. V první fázi jednání (probíhala 10. – 25. května) se církev snažila o zachování církevního školství; komunistické moci šlo zase o to, jak dostat církev do úplného područí.

Před blížícími se parlamentními volbami (jejichž datum bylo stanoveno na 30. května 1948) sílil zájem strany, aby na kandidátkách Národní fronty (NF) byli i kněží, čímž by nový režim manifestoval „*vstřícný postoj církve ke změně politických poměrů*“. Na tuto skutečnost reagovali arcibiskupové Josef Beran a Josef Matocha a biskup Karel Skoupý tím, že rozeslali duchovním dopisy, ve kterých znovu zopakovali zákaz politické činnosti kněžím, nyní ještě rozšířený o zákaz členství v církevních komisích NF.¹⁸⁴

Komunisté původně chtěli, aby kandidovalo více kněží. V úvahu přicházel Černocký, Oliva a Fiala. Arcibiskup Beran byl zásadně proti, takže komunisté ostatní kněze stáhli a zůstal pouze Plojhar. Původně sice zamýšleli Beranův zákaz obejít tím, že by Plojhar nekandidoval na poslance, k čemuž je potřeba souhlas biskupa, ale zůstal ministrem, k čemuž je nutné schválení Vatikánu. Nakonec se rozhodli, že o Plojhara svedou s Beranem boj.¹⁸⁵

Ministři Alexej Čepička a Alois Petr jednali s arcibiskupem, aby zákaz Plojharovy kandidatury zrušil a aby byl k volbám vydán pastýřský list. Beran odpověděl, že konečné stanovisko k těmto otázkám dá biskupská konference. Ta byla svolána na 3. května 1948 do Olomouce. Zákaz politické činnosti kněžím potvrdila a k pastýřskému listu se nevyjádřila.

Dne 23. května 1948 jednali členové církevní komise ÚAV NF se zástupci církevní hierarchie. Následující den vyjádřili biskupové na mimořádné poradě mj. své stanovisko v dopise ministru Čepičkovi. Předvídali v něm nastolení komunistického třídního práva, tedy bezpráví: „*Biskupové důkladně uvážili celou záležitost a opakují, že nemohou nic změnit na svém dosavadním stanovisku, které*

¹⁸⁴ Srov. RÁZEK, A. Exkomunikační dekry. *SECURITAS IMPERII 11*, s. 136.

¹⁸⁵ Srov. KAPLAN, Stát a církev v roce 1948–1950, s. 14.

je podle kánonu 139 § 2 CIC5 zásadní z hlediska církevního práva, pokud jde o jmenování kněží ministry nebo povereniky. Vzhledem k poslanecké kandidatuře ve smyslu § 4 téhož kánonu nemohou biskupové dát svolení, poněvadž katoličtí kněží by byli jako poslanci v nebezpečí, že by museli schvalovat zákony, které by mohly být v rozporu s právem nejen církevním, nýbrž i přirozeným.“

Ministr Čepička, který vedl jednání s církevními představiteli, je 25. května přerušil pod záminkou, že církev nedovolila v parlamentních volbách kandidovat „pokrokovému“ duchovnímu Josefu Plojharovi. Plojhar měl blízké osobní vztahy s řadou komunistických prominentů, s kterými byl vězněn v nacistickém koncentračním táboře. Po okupaci pracoval v Československé straně lidové (ČSL), kde byl také hlavní osobou provádějící její poúnorovou „očistu“.¹⁸⁶ Postoj Berana k jeho osobě vysvětloval osobními spory z válečných dob.^{187 188}

V 2. fázi jednání (začala 11. 6.) se situace změnila. Proti církvi byl nastolen ostrý kurs. Církevní delegace chtěla jednat zejména o rostoucím proticírkevním boji a znovu zachování církevního školství. A. Čepička opakovaně naléhal na prohlášení loajality církve režimu. I tato jednání skončila bezvýsledně.

Zatímco jednání probíhala, nižší složky státního aparátu zasahovaly proti katolickým školám, spolkům, tisku. Zásadní taktikou ze strany státu byl rovněž diferencovaný přístup ke kněžím. Duchovní byli rozděleni na tzv. „vlastenecké“ a „reakční“. Byla zde patrná snaha vyvolat rozpory mezi nižším duchovenstvem a hierarchií.¹⁸⁹

Po volbách vydal pražský arcibiskupský ordinariát vyhlášku (s příkazem zveřejnění 12. 6. 1948) oznamující, že kněží, kteří i přes zákaz kandidovali ve volbách a s ohledem na specifický způsob volby (jednotná kandidátka Národní

¹⁸⁶ Srov. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 15.

¹⁸⁷ Srov. KAPLAN, *Stát a církev v roce 1948–1950*, s. 14.

¹⁸⁸ Osobní spory z dob války mezi oběma duchovními skutečně panovaly; podle svědectví kněží, kteří byli s P. Plojharem v koncentračním táboře Dachau, tento nezneužíval svého postavení, které měl na bloku mezi německými kněžími; jeho spoluvězeň a pozdější kardinál Beran byl ovšem opačného názoru. Srov. WEIS, *Dějiny českobudějovické diecéze se zvláštním přihlédnutím k tábořskému vikariátu*, s. 29.

¹⁸⁹ Srov. WEIS, *Dějiny českobudějovické diecéze se zvláštním přihlédnutím k tábořskému vikariátu*, s. 60–65.

fronty) byli zvoleni, jsou podle kánonu 2331 a kánonu 2279 CIC suspendováni, tj. nemohou platně sloužit mše a vykonávat další kněžské funkce. Výslovně byl zmíněn kněz budějovické diecéze Josef Plojhar.¹⁹⁰

Na to reagoval (na základě „spontánních“ rezolucí pracujících ze závodů) tisk s požadavkem, aby suspense kněží, kteří neuposlechli církevní příkaz, byla odvolána. Zvláště pak suspense ministra Josefa Plojgara a povereníků Alexandra Horáka a Jozefa Lukačeviče. Proti Plojharově suspenzi se postavilo i tehdejší vedení lidové strany; Svaz bojovníků za svobodu (organizace sdružující mj. politické vězně nacistického režimu) za tento čin vyloučil arcibiskupa Berana ze svých řad. Můžeme se jen domnívat, do jaké míry byly akce obou organizací ovlivněny rozhodnutím církevní komise ÚV KSČ z 3. 7. 1948 (a tedy působením komunistických aktivistů), která rozhodla, že rozvine kampaň proti arcibiskupovi.¹⁹¹

Zmíněné „lidové“ rezoluce také žádaly potrestání kněží, kteří doma i v zahraničí pracují proti „lidově demokratickému“ zřízení.

Pololetní zprávy z jednotlivých krajů hodnotily 45 % kněží jako nepřátele režimu proti 20 % hledajících způsob spolupráce. Proto také na ÚV KSČ 9. 6. dal K. Gottwald úkol odpoutat katolickou církev od Vatikánu a vytvořit národní církev. Tu pak dostat do svých rukou tak, aby sloužila režimu. Záměr se nezdařil, protože do podzimu počet kněží, zajímajících se o nějakou formu spolupráce, klesl na 10 %.

Proto bylo koncem roku 1948 zřízeno zvláštní církevní oddělení při II. odboru StB. Jeho úkolem bylo represemi působit na kněze i laiky za užití zákona na ochranu republiky (zák. 231/48 Sb.). Začalo rychle přibývat křesťanů trestaných za promluvy, šíření ilegálních tiskovin či za ukrývání a pomoc lidem, prchajícím z ČSR. Pod hlavičkou Národní fronty se angažoval třeba i českobudějovický J. Velický, který věřil ujištění komunistů o zaručení

¹⁹⁰ Srov. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 15.

¹⁹¹ Srov. RÁZEK, A. Podíl křesťanů na Únoru a jeho „výdobytečích“. *Magazín Setkání 2000*, roč. XI., č. 3, s. 6. ISSN: 1212–8074.

náboženské svobody, či tehdy kaplan Jan Mára, který své působení označil jako záslužnou práci a prof. Beneš.¹⁹²

Výsledkem Února 48 byla i nová ústava, kterou prezident Beneš odmítl podepsat a raději abdikoval. Ta v § 14 určovala, že *veškerá výchova a všechno 5 Can. 139 § 2, Kodex církevního práva (CIC, též CJC): „Ať klerici bez apoštolského povolení nevykonávají lékařství nebo chirurgii, ať nejsou posly nebo veřejnými notáři, leč v církevní kurii, ať nepřijímají veřejné úřady, s nimiž je spojena činnost pod laickou pravomocí nebo správou.*“¹⁹³

Proticírkevní akce nevymýšleli komunisté sami. Je zachován záznam z 28. 4. z porady představitelů ÚAV NF s vedoucími „pokrokovými katolíky“ s kaplanem Márou, faráři Černockým, Fialou, s Horákem a Lukačevičem, kteří zastávali funkce povereníků a stejně jako Plojhar byli suspendováni.¹⁹⁴

Církev samozřejmě očekávala zostření proticírkevního boje. Proto už v listopadu 1948 přivezl biskup Trochta z Říma tzv. mexické fakulty¹⁹⁵, které obsahovaly dispenze od některých církevněprávních předpisů. Církev zároveň zřídila náhradní hierarchii – v Praze byl bez státního souhlasu vysvěcen na biskupa Kajetán Matoušek a tajně Ladislav Hlad. Na dalších místech pak byli vysvěceni na biskupy František Tomášek, Karel Otčenášek a Štefan Barnáš.¹⁹⁶

Struktura mocenského aparátu

Ihned po Únoru 1948 vzniká *Komise pro církevní a náboženské otázky Ústředního akčního výboru Národní fronty* řízená jejím generálním tajemníkem Alexejem Čepičkou, zrušená teprve v říjnu 1949 v souvislosti se vznikem *Státního*

¹⁹² Srov. RÁZEK. Podíl křesťanů na Únoru a jeho „výdobytcích“, s. 6.

¹⁹³ Srov. RÁZEK, A. Exkomunikační dekrety. *SECURITAS IMPERII 11.*, s. 137.

¹⁹⁴ Srov. RÁZEK, A. Podíl křesťanů na Únoru a jeho „výdobytcích“, s. 6.

¹⁹⁵ Jako „mexické fakulty“ se označuje soubor dispensí, umožňujících kněžím a biskupům provádět samostatně úkony, které by jinak podléhaly schválení jejich nadřízených, a poskytujících další úlevy od formálních pravidel za obvyklých okolností uplatňovaných v katolické církvi. Udělují se obvykle v případech, kdy církev v dané oblasti trpí pronásledováním a dodržování běžných postupů by ohrožovalo životy a akceschopnost církevních struktur. Název pochází z počátku století, kdy tyto dispenze obdržela katolická církev v Mexiku. Srov. VAŠKO, Církev v zápasu s komunistickou totalitou na počátku 50. let. In *Stát a církev v roce 1950*, s. 103.

¹⁹⁶ Srov. VAŠKO, Církev v zápasu s komunistickou totalitou na počátku 50. let. In *Stát a církev v roce 1950*, s. 103.

úřadu pro věci církevní, který převzal její úlohu. Komise odpovídala za praktické provádění církevní politiky, strategii však určovala církevní komise UV KSČ (řízena opět A. Čepičkou), nahrazená od jara 1949 do března 1950 *církevní šestkou*¹⁹⁷ se stejným předsedou. Do září 1951 pak stranický dozor vykonávala tzv. *církevní rada*, řízená Zdeňkem Fierlingerem. Od roku 1951 přestala být církevní agenda v komunistické straně věcí speciálního orgánu a tyto otázky řešilo celé předsednictvo (politické byro) ÚV KSČ. Tato praxe přetrvala až do roku 1989.

Hlavním vykonavatelem politiky byl *Státní úřad pro věci církevní*, který činnost ukončil v roce 1956 vládním nařízením č.19/1956. Nahrazen byl nejprve odborem, následně Sekretariátem pro věci církevní (církevním sekretariátem) při některém z ministerstev (1956 – 1968 ministerstvo kultury a školství, 1968 ministerstvo kultury a informací), na Slovensku byl součástí Pověřenectva Slovenské národní rady. V souvislosti s federalizací Československa vznikly od 1. 1. 1969 dva Sekretariáty pro věci církevní při ministerstvech kultury, v lednu 1971 byl pro koordinaci církevní politiky v Československu a řízení zahraničních vztahů církví zřízen Sekretariát pro věci církevní Úřadu předsednictva vlády ČSSR. Na konci osmdesátých let byla připravena další reforma, která měla posílit pravomoci církevních sekretariátů, dosud fungujících pouze jako odbor příslušného ministerstva cestou podřízení sekretariátů přímo vládě, prakticky již však nebyla naplněna.

Systém řízení církevní politiky doplňovala sestava krajských a okresních církevních tajemníků, na místní úrovni byl církevní dozor již součástí dalších funkcí. Pravomoci církevních tajemníků nebyly definovány specifickým zákonem a v praxi je lze označit za značně široké, včetně práva zakázat církevní shromáždění a odebrat státní souhlas k duchovenské činnosti, což se stávalo příčinou opakovaných stížností církví.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Jednalo se o uskupení šesti členů komunistické strany (složení i počet se měnily) ve složení: Čepička, Fierlinger, Clementis, Kopecký, Široký a Hendrych (stav k 25. 4. 1949). Srov. RÁZEK, A. Josef Toufar – oběť proticírkevní strategie režimu. In *Stát a církev v roce 1950*, s. 34.

¹⁹⁸ Srov. CUHRA, *Stát, církev a náboženské společnosti. XI. Církev a náboženské společnosti. Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 3.

Vztahy státu s Vatikánem

Na rozdíl od bezprostředních zahraničních sousedů, spadajících po skončení 2. světové války do tzv. sovětské sféry vlivu, obnovilo Československo již v září 1945 diplomatické vztahy s Vatikánem; v červnu 1946 nastoupil na pražskou internunciaturu Xaverius Ritter, v srpnu 1946 odevzdal pověřovací listiny československý vyslanec ve Vatikánu Artur Maixner. Do února 1948 se přes určité neshody dařilo udržovat vzájemně korektní vztahy, změna politiky státu vůči církvi od jara 1948 vedla k prohlubujícím se konfliktům. Internuncius Ritter opustil Prahu ze zdravotních důvodů již v lednu 1948, jeho zástupce chargé d'affaires Gennaro Verolino byl donucen odejít z republiky 13. 7. 1949, poté, co byl vládou označen jako persona non grata. Již v listopadu 1948 byl odvolán A. Maixner, teprve v březnu 1949 jej nahradil Ilja Rath, pověřený zdržet se veškeré iniciativy ve vzájemných vztazích. Pokračující tlak na katolickou církev v Československu, spojený s útoky na Vatikán jako „základního spojence imperialismu“ a iniciátora boje proti socialismu, vedl v březnu 1950 k faktickému zmrazení vzájemných vztahů. Tajemník internunciatury Ottavia de Liva, fakticky dosud zastupující G. Veroliniho, byl v březnu 1950 obviněn z účasti na tzv. Číhošťském zázraku a z protičeskoslovenské činnosti a následně vypovězen z republiky, v dubnu 1950 vyslanec I. Rath odcestoval „ke konzultacím“ a do Vatikánu se již nevrátil.¹⁹⁹

Josef Plojhar

Narodil se 2. 3. 1902 Českých Budějovicích a zemřel dne 5. 11. 1981 v Praze byl římskokatolický kněz a politik, člen Československé strany lidové, který od roku 1948 kolaboroval s KSČ, byl československým ministrem zdravotnictví v letech 1948 – 1968.

¹⁹⁹ Srov. CUHRA, Vztahy a jednání s Vatikánem. XI. Církev a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 12.

Pocházel z českoněmecké rodiny, hlásil se k české národnosti. Vystudoval Německé státní gymnázium (1913 – 1921) a přešel do biskupského semináře. 5. 7. 1925 byl vysvěcen na kněze. V roce 1939 působil v Rudolfově, kde byl zatčen nacisty a do roku 1945 vězněn v koncentračních táborech Buchenwald a Dachau. Po roce 1945 krátce opět sloužil jako kaplan v katedrále v Českých Budějovicích.²⁰⁰

Již před 2. světovou válkou byl Josef Plojhar členem ČSL. Jako zasloužilý bojovník proti nacismu byl v roce 1945 zvolen předsedou jihočeské krajské organizace strany. Stal se též poslancem Ústavodárného národního shromáždění za tuto stranu (poslancem Národního a posléze Federálního shromáždění za ČSL byl až do smrti). V této době již byl tajným členem KSČ. Během února 1948 zahájil otevřenou spolupráci s komunisty. Byl za to spolu s Aloisem Petrem z lidové strany vyloučen a zbaven poslaneckého mandátu, ale akční výbory mu umožnily ovládnout kanceláře strany, tato rozhodnutí ignorovat a nechat se „zvolit“ místopředsedou strany.²⁰¹

Pražský arcibiskup Josef Beran nařídil Plojharovi, aby rezignoval na své politické funkce, a zakázal mu kandidovat ve volbách 1948. Když Plojhar obě rozhodnutí ignoroval, Beran ho suspendoval a exkomunikoval, čímž rozpoutal zuřivý střet mezi římskokatolickou církví a komunistickou vládou. Přes enormní nátlak státu exkomunikaci nikdy neodvolal. V roce 1951 ji z Plojhara na nátlak komunistické vlády (a nad rámec svých pravomocí) sňal pražský kapitulní vikář, čímž hrubě porušil církevní zákony a celý akt byl tudíž neplatný; navíc se mimo tuto konkrétní vyhlášenou exkomunikaci na Plojhara vztahovaly minimálně další dvě: exkomunikace komunistů z církve vyhlášená Svatým officiem (a stvrzená papežem Piem XII.) a exkomunikace, která automaticky vyplynula z toho, že Plojhar jakožto ministr zdravotnictví spolupřipravil a spoluprosadil zákon povolující interrupce (vydán v roce 1957).

Plojhar byl nejprve místopředsedou (od 1948) a od r. 1951 předsedou tzv. „obrozené“ ČSL. Zastával i další funkce v tzv. Hnutí vlasteneckých kněží

²⁰⁰ Srov. WEIS, *Dějiny českobudějovické diecéze se zvláštním přihlédnutím k táborskému vikariátu*, s. 28–29.

²⁰¹ Srov. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 26.

(předseda od roku 1948), tzv. Celostátním mírovém výboru hnutí katolického duchovenstva (předseda 1951–1968), Svazu československo–sovětského přátelství (místopředseda 1952 – 1970). Získal též čestný doktorát teologie na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě (1950) a Řád Klementa Gottwalda (1955, 1962).²⁰²

Dle vzpomínek pamětníků – P. Václava Kulhánka – měl P. Cais o P. Plojharovi prohlásit toto: „*Největší mou chybou bylo udělení souhlasu P. Plojharovi ke kandidatuře do Národního shromáždění.*“²⁰³

Josef Plojhar byl expertem komunistické vlády účastnícím se jednání s Československou biskupskou konferencí na přelomu 40. a 50. let a měl určitý vliv na její církevní politiku.²⁰⁴

Na jaře 1968 byl zbaven předsednictví v ČSL. Po srpnové invazi se již vrátit nemohl: byl příliš zkompromitovaný a neměl dost sil, aby udržel stranu v liniích, které jí určila KSČ; obdržel tedy alespoň čestné předsednictví.

Kapitula v roce 1948

Po smrti msgre Václava Řepy (9. 6. 1948) nominoval biskup Hlouch nové kanovníky, aby doplnil kapitulu²⁰⁵:

Probošt:	msgre Karel Boček
Děkan:	msgre Jan Cais
1. sídelní kanovník:	msgre Karel Reban
2. sídelní kanovník:	P. Václav Bártil
3. sídelní kanovník:	P. Antonín Jarolímek
4. sídelní kanovník:	neobsazeno

Krajský národní výbor oznámil, že k nominacím je potřeba státní souhlas; o ten ovšem biskup Hlouch žádat nechtěl, takže členové kapituly nejsou potvrzeni.²⁰⁶

²⁰² Srov. WEIS, *Výuka náboženství v letech 1899–1989*.

²⁰³ KULHÁNEK, V. *Osobní svědectví*. (přepis rozhovoru, archiv autora)

²⁰⁴ Srov. Josef Plojhar. *Totalita* [online] [cit. 20. 12. 2007]. Dostupné na WWW: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_plojharj.php.

²⁰⁵ Srov. Catalogus 1942, s. 15.

5. 3. Situace v roce 1949

Vztahy státu a římskokatolické církve v roce 1949

Po půlroční přestávce (17. 2. 1949) bylo obnoveno jednání mezi státem a římskokatolickou církví; vládní delegaci tvořilo sedm ministrů v čele s A. Čepičkou, v církevní byli biskupové Š. Trochta a J. Čárský. Jednání bylo v dubnu přerušeno (vliv měl incident s odposlouchávacím zařízením v jednacím sále při zasedání biskupské konference ve Starém Smokovci ve dnech.²⁰⁷ Komunistické vedení se rozhodlo „pro boj“.²⁰⁸

Katolická akce

V polovině roku 1949 převládl ve vedení KSČ názor, že dosavadní strategii postupu proti katolické církvi, spojující represivní zákroky s předstíranou ochotou k dohodě s katolickou hierarchií, je vhodné radikalizovat. Ve spolupráci Církevního oddělení Národní fronty a tzv. církevní šestky KSČ byl vypracován nový plán operující s možností rozdělit církev²⁰⁹. Podle plánu bylo třeba využít předpokládané nespokojenosti nižšího duchovenstva s představenými, rozštěpit dosavadní jednotu církve a tím likvidovat její vytrvalý odpor vůči komunistické církevní politice. Pro tento účel mělo vzniknout prostřednictvím tzv. vlasteneckých kněží a laiků *hnutí „pokrokových katolíků“ Katolická akce*, které by se stalo protipólem katolické hierarchie a působilo na celou

²⁰⁶ HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (MC archiv autora).

²⁰⁷ Konala se ve dnech 22. – 23. března 1949. Když arcibiskup Beran požádal předsedu vlády a ministra vnitra o vyšetření, kdo nechal zařízení instalovat. Ministr Nosek mu odpověděl, že „*bud' šlo o pokus některé cizí tiskové agentury získat informace o konferenci, nebo o tajnou superkontrolu vyšší církevní instance.*“ Srov. HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum, 1990, ISBN 80–85207–01–X, s. 149.

²⁰⁸ Srov. VAŠKO, V. *Neumlčená II.*, s. 59.

²⁰⁹ Srov. HAĚKO, J. *Rozbit' Církev: Rozkolnícka Katolícka akcia*. Bratislava: 2004, ISBN 80–7114–493–2, s. 135–155.

církev v intencích státních záměrů. V konečné fázi mohlo toto hnutí přispět k plánovanému vytvoření „národní církve“, odtržené od Vatikánu.²¹⁰

Komunistická propaganda hlásala, že tato akce má podporu více jak 500 kněží. Název „*Katolická akce*“ byl dosti matoucí, neboť tak se nazývala účast laiků na církevní činnosti. Podnět k této *Katolické akci* položil Pius XI. encyklikou *Ubi arcano Dei* z 23. 12. 1922.

Protest proti zneužití názvu „*Katolická akce*“ vyjádřili účastníci biskupské konference v Olomouci konané 7. 6. 1949, kdy vydali oběžník odsuzující zakládání tzv. *Katolické akce*.

Ve středu 8. 6. 1949 jedná předsednictvo Ústředního výboru KSČ (PÚV KSČ), které mj. ukládá tyto úkoly:

„1. Informovat dálnopisem krajské sekretáře o vyhlášení Katolické akce a dát jim pokyny učinit praktická opatření k rozšíření základny celé akce sbíráním dalších podpisů příslušníků duchovenstva na prohlášení Katolické akce.

2. Z dosavadních vyjádření souhlasu s Katolickou akcí uveřejnit jen podpisy těch, kteří souhlasí s obsahem provolání.“

Ustavující sjezd této „*Katolické akce*“ se konal v pátek 10. 6. 1949 v Obecním domě v Praze. Zúčastnilo se jej asi 67 tzv. „vlasteneckých kněží“ a blíže neurčený počet laiků. Do čela výboru byli postaveni laici: Ferdinand Pujman (předseda, dramaturg Národního divadla a manžel spisovatelky Marie Pujmanové), slovenský poslanec Torek (generální sekretář) a poslanci lidové strany Niedeke, Prokeš a Polanský.²¹¹

10. 6. 1949 také rozesílá generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský dálnopisem informaci o ustavení *Katolické akce* současně s pokynem, jak dále postupovat:

„Dnes se konala v Praze celostátní porada vlasteneckých katolických kněží a katolických laiků. Na této poradě bylo více než 300 účastníků, z toho 68 kněží ... a zvolili přípravný výbor hnutí pokrokových katolíků, které nese jméno

²¹⁰ Srov. CUHRA, *Katolická akce*. XI. Církev a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 31.

²¹¹ Srov. RÁZEK, *Exkomunikační dekrety*, s. 153.

Katolická akce. Zítřejší tisk přinese zprávu o této poradě, bude zveřejněno prohlášení a také složení výboru, ve kterém jsou zatím jen laici...

*Na poradě byly s nadšením přijaty projevy ministra Plojhara, pověřence Horáka a Lukačeviče, dr. Fialy a jiných. ...*²¹²

Téhož dne (10. 6. 1949) rozhodlo také o zahájení propagační kampaně – denně budou zveřejňována jména kněží i laiků, kteří text prohlášení podepíší.

Pozornost si zaslouží také *Provolání Katolické akce* z její ustavující schůze 10. 6. 1949, uveřejněné 11. 6. v Katolických novinách. Provolání se v úvodní pasáži, přesně podle návodu ministra Julia Ďuriše ze vzpomínané schůze předsednictva ÚV KSČ (zdůraznit mírové hnutí, neboť „to je široká základna a tady je můžeme doběhnout“), obrací ke čtenářům prohlášeními typu: „Vítáme proto každé poctivé úsilí pro dorozumění a mír mezi národy. Připojujeme se k hlasu mírového kongresu.“ Konstatuje se, že „nebude pravého pokoje a míru na světě, dokud v ýdělkářská společnost nebude nahrazena společností novou – socialistickou. Cesta k socialismu, kterou jsme nastoupili, je cesta k vyššímu a dokonalejšímu lidství.“

*První zprávy o podpisech na prohlášení: Z Gottwaldovského a Ostravského kraje bylo zasláno dnes celkem 19.000 podpisů katolíků. „Je třeba, aby se všude celá akce rychle rozvinula a stupňovala. Chceme, abychom mohli každým dnem zveřejnit v tisku další stovky podpisů kněží a sdělení o desetitisících podpisů katolických občanů.“ (signováno R. Slánský)*²¹³

Shodné pokyny byly rozeslány i prostřednictvím generálního sekretariátu ÚAV NF všem tajemníkům KAV NF: „*Soustředte nyní hlavní úsilí k tomu, aby v celém kraji byli navštíveni všichni římskokatoličtí duchovní vhodnými dvojicemi funkcionářů, kteří jim vhodnou formou předloží k podpisu prohlášení výboru Katolické akce. Jména, hodnosti a bydliště kněží, kteří prohlášení podepíší, oznamte okamžitě církevnímu oddělení generálního sekretariátu ÚAV NF. Záleží na rychlém a přesném provedení těchto směrnic. Sbírání rezolucí a podpisů*

²¹² Srov. RÁZEK, *Exkomunikační dekrety*, s. 154.

²¹³ Tamtéž, s. 155.

katolických laiků není nyní vaším hlavním úkolem. Jde nám především a hlavně o podpisy kněží.

*Generální sekretariát ÚAVNF, Felcman“ podpis*²¹⁴

Zřízení „*Katolické akce*“ se stalo významným mezníkem ve vztahu mezi církví a státem. Bezprostředně po jejím ustanovení se konaly krajské a okresní konference „věřících“, na nichž byly tvořeny krajské a okresní výbory. Hlavním úkolem akce měl být tlak věřících na hierarchii v rámci církve – vyvolat rozkol uvnitř církve, a zároveň měla fungovat jako státem uznávaný mluvčí církve, s nímž budou úřady jednat.²¹⁵

Církev se ovšem velmi ostře ohradila – 15. 6. 1949 vydala dva dokumenty. První byl *Oběžník katolickému duchovenstvu a věřícímu lidu*, poukazující na ustanovení § 1 písm. d zák. č. 94/1949 Sb., které výslovně stanoví, že na rozmnoženiny sloužící k potřebě státních nebo jiných veřejných orgánů se nevztahují omezení při jejich šíření, která tento zákon zavedl. 60 Tímto způsobem bylo poukázáno na fakt, že StB zabavuje tiskoviny, které jsou komunistickému režimu nepohodlné.

Oběžník zdůraznil, že nepravá Katolická akce je hnutí rozkolné, každá účast na ní a spolupráce musí být stíhána církevními tresty a že inspirátoři a svolavatelé upadli již ipso facto do exkomunikace. Zároveň byly zopakovány podmínky, za kterých by bylo podle ordinářů možné jednání mezi zástupci státu a církve.

Druhým dokumentem je obsáhlý pastýřský list nazvaný *Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*, kterým se biskupové se obrátili ke všem katolíkům. List je, vzdor dříve projevované nejednotnosti v názoru na postup proti útlaku církve ze strany státní moci, podepsán všemi členy biskupské konference, nejen arcibiskupem (byť jménem

²¹⁴ Srov. RÁZEK, *Exkomunikační dekrety*, s. 154.

²¹⁵ Srov. Dokument 44 z 31. 8. 1949. *Securitas imperii* 11, s. 328–331.

biskupské konference). Hned v úvodu listu se píše: „*U vědomí odpovědnosti před Bohem a svědomím celého světa nemůžeme mlčet.*“²¹⁶

Biskupové poukazují na pouťorový útlak, na to, jak je církev skrytě i veřejně pronásledována, a vysvětlují, že náboženská svoboda neznamena jen svobodu soukromého náboženského přesvědčení a možnost účastnit se náboženských obřadů v kostele, jak byla definována Ústavou 9. května. Jasně prohlašují, že zásadním předpokladem náboženské svobody je výsostné právo rodičů na výchovu a výuku dětí, právo na shromažďování ve svobodných sdruženích a organizacích, právo na svobodné vydávání náboženského tisku. Tedy jsou to všechna práva a svobody, které nový režim stačil během patnácti měsíců své vlády zničit. Poukázali na zásah bezpečnostních složek při jednání biskupské konference i na protiprávní dosazení státních zplnomocněnců do konzistoří a na dozor StB nad arcibiskupskou rezidencí.²¹⁷

Pastýřský list poukázal i na to, že mnohé podpisy vyjadřující souhlas s akcí (jména signatářů byla totiž uváděna v tisku) byly vylákány podvodně. Jednotlivé archivní výtisky tohoto pastýřského listu se různí v doplňujících pokynech a informacích. Je samozřejmé, že se státní moc snažila vši silou zabránit jeho doručování a čtení při bohoslužbách, které bylo kněžím „závazně ve svědomí“ přikázáno na neděli 26. 6. 1949. S ohledem na vývoj situace bylo toto datum změněno na neděli 19. 6.²¹⁸

Dne 20. 6. 1949 byla oficiálním dekretem Vatikánu Katolická akce označena za rozkolnickou a exkomunikován (vyobcován z církve) byl každý, kdo se jí vědomě a dobrovolně účastnil. Po informaci o vatikánském rozhodnutí a po přetrvávající odpor biskupů počáteční úspěch akce rychle odezněl, v průběhu následujících měsíců své podpisy odvolala řada dosavadních signatářů, v souvislosti se zásahy proti duchovním, kteří přečetli pastýřský list, došlo na Slovensku k několika střetům mezi policií, armádou a věřícími. (V následujících měsících a letech – do roku 1951 – Katolická akce v zásadě zmírala a nakonec ji

²¹⁶ Srov. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 74

²¹⁷ Srov. Oběžník katolickému duchovenstvu a věřícímu lidu. *Securitas imperii II.*, dokument 19, s. 263–265.

²¹⁸ Srov. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 74–82.

nahradila tzv. mírová hnutí duchovních, neusilující natolik otevřeně o rozdělení církve.)²¹⁹

Reakce komunistické vlády byla okamžitá. Hned dalšího dne (21. 6.) československá vláda oficiálně oznámila, že přebírá vyřešení církevní a náboženské otázky do svých rukou. Začalo tvrdé tažení proti církvi, série bezohledných a krutých zákroků, nejrůznější formy perzekuce a pokusy o rozvrácení církve.²²⁰

Názory a postoje biskupů k exkomunikačním dekretům zjišťovala strana prostřednictvím zmocněnců na konzistořích, protože v té době už ordinářům bylo znemožněno svolávat porady a vydávat společná stanoviska a prováděcí pokyny. Vysvítá to ze zprávy církevního oddělení ÚAV NF z 18. 7. 1949: „*Zmocněnec konzistoře²²¹ v Českých Budějovicích hovořil v sobotu 16. 7. 1949 s biskupem Hlouchem o exkomunikaci komunistů. Hlouch byl velmi zaražen, v rozpacích, choval se zkroušeně, ale prohlásil, že exkomunikace musí být dodržena.*“²²²

Postup vůči biskupům byl jedním z nejdůležitějších úkolů. Mnozí duchovní předpokládali zatýkání a procesy, ovšem režim se o tom dozvěděl a rozhodl se pro izolaci biskupů. Byla zahájena v květnu 1949, později byla silně zostřena u arcibiskupů Berana a Matochy. Protože se mohl další vývoj jen stěží odhadovat, podnikala většina ordinářů různé kroky k zajištění chodu svých diecézí. Někteří (např. olomoucký arcibiskup Matocha či biskup Hlouch) se rozhodli, že studenty posledního ročníku semináře vysvětlí dříve (v prosinci 1949). Dokonce biskupové Trochta a Hlouch, které režim zprvu považoval za ty „povolnější“, jej zklamali a postavili se zvláště ostře proti „Katolické akci“. Trochta 20. 6. 1949 píše Čepičkovi: „*proticírkevní Katolická akce je největším omylem, který se mohl v dnešní době stát, kolem ní bylo uskutečněno tolik švindlu, podvodu a nátlaku, že je lépe ji uložit urychleně mezi starou veteš, aby se na ni co nejrychleji zapomnělo. (...) Já dnes již nic dělat nemohu a nebudu. Je-li můj šéf*

²¹⁹ Srov. CUHRA, *Katolická akce*. XI. Církev a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 31.

²²⁰ Tamtéž, s. 31.

²²¹ O úloze "zmocněnce konzistoře" srov. HANUŠ J., *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, s. 152.

²²² Srov. RÁZEK, *Exkomunikační dekreta. SECURITAS IMPERII 11*, s. 169.

(Beran), *s kterým jsem tahal kdysi káry šterku v Terezíně, omezen na svobodě, pak jako jeho dobrý kamarád nemohu dělat nic jiného než žádat, aby mu byla svoboda občana vrácena.*“²²³

Druhým nástrojem komunistického vlivu v církvi se měli stát tzv. *vlastenečtí kněží*. Kolaborantští duchovní měli aktivně působit zejména na venkově a podporovat cíle zemědělské politiky KSČ, zejména vznik JZD. Ti však tvořili pouze nepočetnou skupinu těch, kteří se z různých důvodů postavili proti biskupům a podporovali státní církevní politiku (k nejvýraznějším symbolům patřil Josef Plojhar a vyšehradský kanovník Josef Beneš). Podle zpráv státních institucí však počet ochotných spolupracovníků nepřesáhl ani v počáteční etapě 20% a dále se snižoval.²²⁴

„Církevní“ zákony

V roce 1949 bylo vydáno několik zákonů, které omezovaly život církve. *Zákonem č. 217/49 Sb. se zřizoval Státní úřad pro věci církevní. Jeho úkolem bylo...,dbát o to, aby se církevní a náboženský život rozvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení, a zajistit tak pro každého ústavou zaručené právo svobody vyznání, založené na zásadách náboženské snášenlivosti a rovnoprávnosti všech vyznání“.*

V Čechách jmenoval do čela tohoto úřadu prezident Gottwald svého zete ministra spravedlnosti JUDr. Alexeje Čepičku. Na Slovensku byl do čela jmenován předseda sboru pověřenců JUDr. Gustav Husák.

Rozsah působnosti zákona:

- * řídicí a dozorní činnost ve všech věcech církevních a náboženských;
- * správní věci církví, náboženských společností, ústavů, nadací, kostelů, fondů, řeholí a klášterů;
- * ochrana církevních památek;

²²³ Srov. VAŠKO, V. *Dům na skále 1 – Církev zkoušená*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, ISBN: 80-7192-891-7, s. 152.

²²⁴ Srov. ŠEBEK, J. *Církev v Československu 1948–89. Magazín Setkání*, 2008, roč. XVIII, č. 1, s. 5–6.

- * osobní a platové věci duchovních, učitelů a zaměstnanců bohosloveckých fakult,
učilišť a seminářů;
- * úprava vyučování náboženství, schvalování učebních osnov, učebnic a pomůcek;
- * vrchní dozor na vyučování náboženství a církevní učiliště všeho druhu;
- * odborné posuzování církevního a náboženského tisku a publikací;
- * vydávání úředního věstníku pro duchovní, vydávání informačních zpráv a publikací;
- * věci náboženských spolků a organizací;
- * věci charitativních činností církví a náboženských společenství;
- * péče o to, aby náboženský život se vyvíjel v souladu s ústavou;
- * sledování rozvoje mezinárodních styků církevních a náboženských.

Kontrolu nad životem církve a dodržováním zákonů tehdejšího režimu převzali tzv. *církevní tajemníci*. Působili na krajských a okresních národních výborech. Plně dohlíželi na činnost církevních organizací ve svém obvodě. Byli neomezenými pány nad bytím či nebytím všech duchovních osob ve svém obvodě.

Další byl *zákon č. 218/49 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem*. Na základě tohoto zákona stát poskytoval osobní požitky duchovním, kteří působili se státním souhlasem v duchovní správě, církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních. Znamenalo to, že státní orgány mohly kdykoliv pod jakoukoliv záminkou zbavit kněze či dokonce biskupa státního souhlasu. Bez soudu, bez disciplinárního řízení, bez možnosti odvolání. Státní moc toho náležitě využívala. Pod nejrůznějšími záminkami zbavovala souhlasu nepohodlné duchovní a nahrazovala je tzv. „vlasteneckými knězi“.²²⁵

²²⁵ Srov. HANUŠ J., *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, s. 138–141.

Ti, kteří nedbali zákazu a pokračovali neveřejně v duchovní činnosti, byli souzeni za „maření dozoru státu nad církvemi“. V 50. letech byl tento přečin rekvafikován na „velezradu“.

V § 1 tohoto zákona se pravilo, že „Státní souhlas lze udělit jen duchovním, kteří jsou československými státními občany, jsou státně spolehliví a bezúhonní, a splňují i jinak všeobecné podmínky pro přijetí do státní služby“.

Podmínkou pro udělení státního souhlasu bylo také složení tzv. Slibu věrnosti republice (§ 19): „Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren Československé republice a jejímu lidově demokratickému zřízení a že nepodniknu nic, co by bylo proti jejím zájmům, bezpečnosti a celistvosti. Budu jako občan lidově demokratického státu plnit svědomitě povinnosti, jež vyplývají z mého postavení, a vynasnažím se podle svých sil podporovat budovatelské úsilí směřující k blahu lidu.“

Tentýž zákon určoval, že „tento slib skládají pomocní duchovní a duchovní I. stupnice do rukou předsedy okresního národního výboru, duchovní II. stupnice do rukou předsedy krajského národního výboru, duchovní III. stupnice do rukou ministra, pověřeného řízením Státního úřadu pro věci církevní a duchovní IV. stupnice do rukou předsedy vlády.“²²⁶

Vládní nařízení o slibu věrnosti Československé republice, který měli skládat duchovní, vyvolalo velký rozruch v církevních kruzích. Biskupové proto vydali už 21. 10. 1949 tyto směrnice: „Podle § 20 vládního nařízení bude vám předložen slib věrnosti Československé republice. Slib máte učinit před Bohem, z toho zcela nutně vyplývá, že slibujete a že státní moc na vás žádá to, co se shoduje s nezadatelnými právy, jejichž přímým a nepřímým původcem je Bůh. Proto káže nám správné svědomí připojit k formulaci slibu ústně nebo písemně:

²²⁶ Rozdělení římskokatolických duchovních do stupnic určovala příloha k zákonu č. 218/49 Sb. O hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem:

I. stupnice: samostatní duchovní správce, úředníci konzistoří; II. stupnice: konzistorní kancléři, ordinariátní sekretáři, sídelní kanovníci, diecézní vikáři (děkani), arcikněží; III. stupnice: sídelní dignitáři kapitul, generální vikáři a administrátoři diecézí, světící biskupové, vyšší představení řeholních společenství; IV. stupnice: arcibiskupové, diecézní biskupové, apoštolští administrátoři. Srov. WEIS, *Dějiny českobudějovické diecéze se zvláštním přihlédnutím k tábořskému vikariátu v letech 1938–1989*, s. 96.

pokud to není v rozporu s božskými a církevními zákony a přirozenými právy člověka.““

Většina duchovních tento slib složila na příslušném národním výboru koncem roku 1949 nebo počátkem roku 1950.²²⁷ V této první fázi ale ke slibu nebyli pozváni biskupové, kteří byli porůznu omezeni v pohybu.²²⁸

Vládní nařízení č. 219/49 Sb. o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem zase upravovalo pracovní poměr duchovních – ti se sice tímto stávali zaměstnanci církve, ale plat jim byl vypočítáván místně příslušným okresním národním výborem. Na základě tohoto nařízení činil základní plat duchovních před měnovou reformou (1953) 3000 Kč (v nové měně 600 Kč). Duchovním, zastávajícím úřad se „zvláštní zodpovědností“ mohl být přiznán tzv. hodnostní příplatek odstupňovaný podle čtyř kategorií, od administrátora fary až po diecézní biskupy.

²²⁷ O tom, že se nejednalo o všechny kněze, svědčí korespondence vedená ohledně P. Kadlece. Krajský národní výbor v Č. Budějovicích informoval Státní úřad pro věci církevní v Praze o problémech s P. Kadlecem: „Byl zachycen dopis, který napsal P. Kadlec a který byl velmi reakčního obsahu. Dopis byl zaslán na SÚC, který přikázal, aby P. Kadlec nedostával plat. Později byl požádán, aby vstoupil jako profesor na CM fakultu. P. Kadlec to odmítl a projevil naprosto negativní postoj k fakultě. Proto dále nedostával plat. Ve farnosti se chová pasivně (...), žije však značně bídě. Proto jsme vybídli našeho OCT v Písku soudr. Chudobu, aby s ním znovu řádně pohovořil, a je-li ochoten složit slib, který dosud nemá, aby jej nechal slib složit, a pak mu hodláme plat dáti. Není možno a nikterak neprospívá, jej nechat dále bez peněz. Žádných protistátních činů či jednání nebylo u něj zjištěno, aby mohl být zatčen nebo internován, a v tomto stavu jej nechat dále nelze, neboť duchovní o tom vědí...“ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 363, Zprávy krajského církevního tajemníka a KNV v Č. Budějovicích, 4. 2. 1952.

Dopis z Krajského národního výboru adresovaný Státnímu úřadu pro věci církevní z 28. 2. 1952. Autor uvádí: „Dnes se na výzvu KCT dostavil na KNV P. Kadlec, kaplan v Čížové, který dosud nesložil slib a nedostával plat. P. Kadlec říká: Složím slib, budu-li vyzván, ale nepřijmu plat a nebudu chodit na vikariátní porady ani se nikde a v ničem nezúčastním veřejného života a za mír budu bojovat modlitbou. Odsuzuji stálé útoky na sv. stolici a uznávám exkomunikaci komunistů. (...) Na moji námitku, že by byl pak složený slib jen kusem papíru, z něhož nic nevyplývá, řekl: tak jej tedy nesložím. Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 363, Zprávy krajského církevního tajemníka a KNV v Č. Budějovicích, „Prof. P. Kadlec, kaplan Čížová, složení slibu“, č. j. 292.0–28. 2. 52–řk, 28. 2. 1952.

²²⁸ Srov. KUČERA, J. (ed.) *Štěpán Trochta – Vyznavač a mučedník*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80–7367–116–6.

5. 4. Českobudějovická diecéze v roce 1949

V dubnovém Acta Curiae Episcopalis Bohemo Budvicensis z roku 1949 byla zveřejněna zpráva: *Promotio pontificia: monsignor Jan Cais, generální vikář a kanovník kapituly jmenován jest Jeho Svatostí Piem XII. apoštolským protonotářem ad instar participancium.*

Toto jmenování bylo významné ocenění, udělované jen zřídka. Kromě jiného dávalo vyznamenanému právo nosit mitru. Msgr Cais ji teoreticky mohl nosit už dřív, coby infulovaný děkan kapituly. Protože ale jeho jmenování neodsouhlasily státní úřady, nevyužíval toto privilegium.

V archivu se dochovala *Zpráva o návštěvě u p. biskupa Hloucha* 7. 11. 1949, kterou sepsal František Vacka, člen krajského předsednictva Svazu československo–sovětského přátelství. Jménem svazu požádal biskupa Hloucha o připojení svého podpisu na archy k 70. narozeninám J. V. Stalina. F. Vacka píše: *„Požádal jsem pana biskupa, aby se připojil ku spontánní akci našeho lidu, škol, lidové správy, podniků a úřadů sám, i aby vyzval ostatní duchovní k následování. Odvětil mi přibližně toto: ‚Kdyby tato akce byla akcí státnickou, podepsal bych ji. Je to však akce politická a ideologická, spojená s ideologií mě nepřátelskou, a proto to podepsati nemohu.‘ Odpověděl jsem, že zde nejde o problémy politické a ideologické, nýbrž o projev vděčnosti vedoucímu představiteli našich osvoboditelů a že za to, že on a já zde dnes stojíme a spolu rozmlouváme, děkujeme především generalissimu Stalinovi. Dr. Hlouch odpověděl zhruba toto: ‚Já však dnes nejsem člověk svobodný, jsem vlastně vězněm a spoután v jakýchkoliv svých projevech. A projevy nesvobodného člověka nemohou přece míti cenu.‘ (...)*²²⁹

²²⁹ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Zpráva o návštěvě u p. biskupa dra. Hloucha*, 10. 11. 1949.

Kapitula v roce 1949

Dne 10. 11. 1949 byl v Acta Curiae Episcopalis Boh.–Budvicensis vypsán konkurs na místo sídelního kanovníka. Je otázka, zda to mělo smysl, protože předchozí jmenování, která biskup Hlouch provedl v roce 1948, dosud nebyla státem uznána. Jak vzpomínal P. Hobizal, „*Mons. Reban již je nastěhován v kanovníckém domě v Široké ulici, také oba veledůstojní pánové Bártil a Jarolímek se přistěhovali. Před církví jsou samosebou pokládáni za právoplatné kapituláry, jako i monsignor Cais je pokládán za děkana kapituly, ovšem stát prozatím odpírá dát k tomu faktu své schválení – a tím pádem nedává jim plat kanovnícký. To byla však ta nejmenší obtíž v tomto složitém rébusu.*“²³⁰

V Acta Curiae Episcopalis Boh.–Budvicensis z 15. 1. t. r. jsou v personáliích zveřejněna čestná církevní vyznamenání. Biskup jmenoval v první řadě čestné kanovníky: Msgre Jana Roubala, Msgre Karla Rebana, P. Václava Bártila, P. Antonína Jarolímka, P. Antonína Hálu a P. Františka Matyáška. P. Jarolímek, P. Bártil a Msgre Reban byli sice už 5. 10. 1948 jmenováni sídelními kanovníky, ale jejich instalace se pro odpor státu neuskutečnila. Protože do jmenování čestných kanovníků stát prozatím nezasahoval, jmenoval biskup Hlouch zmíněné kněze aspoň čestnými kanovníky, ačkoliv roli členů poradního sboru biskupa už de facto vykonávali. (Msgre Kartel Reban obdržel státní souhlas k instalaci sídelním kanovníkem–kustodem až 18. 6. 1952.)²³¹

²³⁰ HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (archiv autora).

²³¹ Srov. WEIS, *Dějiny českobudějovické diecéze se zvláštním přihlédnutím k táborskému vikariátu*, s. 35.

5. 5. Situace v roce 1950

1. 1. 1950 vešel v platnost zákon o vedení matrik; dosavadní staletá praxe byla pozměněna, takže matriky o narození a úmrtí občanů a o sňatcích nevedly již fary, ale pouze státní orgány. Současně byl zaveden povinný občanský sňatek na úřadech, teprve po něm mohl být konán církevní obřad.

Dne 16. 3. 1950 vydalo ministerstvo vnitra výnos o úpravě církevních a náboženských shromáždění; ten dovoloval konat shromáždění pod širým nebem (poutě) pouze se souhlasem národního výboru.²³²

Týž den byl přijat *Zákon o vysokých školách č. 58/1950 Sb.* Na jeho základě byly ze svazku univerzit vyňaty bohoslovecké fakulty.

Ministerstvo zahraničí předalo nótu Vatikánu s žádostí, aby chargé d'affaires pražské nunciatury O. de Liva opustil území Československa; tím došlo de facto k přerušení diplomatických styků s Vatikánem.

V první polovině 50. let byla uvězněna téměř třetina z celkového počtu kněží. Podle zprávy ministra vnitra Rudolfa Baráka z května 1956 bylo ve vězeních 433 duchovních, z nichž naprostá většina z nich (398) na více než 10 let.²³³

„Akce K“

Koncem roku 1949 schválilo komunistické vedení likvidaci klášterů – zatím pouze mužských. Tomuto kroku předcházela politická a ideologická příprava, jejíž hlavním bodem mělo být zatčení a proces s významnými představiteli řádů.²³⁴

Dne 15. 3. 1950 začalo zatýkání spojené s důkladnými prohlídkami klášterů. Bylo zatčeno několik významných představitelů řeholních řádů a 31. 3. 1950 s nimi začal proces. Byli to:

Augustin Machalka, opat premonstrátského kláštera v Nové Říši;

²³² Srov. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 114–115.

²³³ Srov. ŠEBEK, *Církev v Československu 1948–89*, s. 5–6.

²³⁴ Srov. VAŠKO V., MÁDR O., RÁZEK A. *Církevní procesy padesátých let*, s. 11–35.

Vít Tajovský, opat premonstrátského kláštera v Želivi;
František Šilhan, provinciál jezuitů;
Adolf Kajpr, jezuita, šéfredaktor „Katolika“;
František Mikulášek, jezuita, šéfredaktor časopisu „Dorost“;
PhDr. Josef Jan Evangelista Urban, františkán;
ThDr. Josef Silvestr Braitto, dominikán, šéfredaktor „Na hlubinu“;
ThDr. Ján Ivan Mastilák, redemptorista a řeckokatolík;
Jan Blesík, redemptorista;
Stanislav Barták, kněz premonstrátského kláštera v Nové Říši.

Tento proces vyvolal v řadách věřících značné zděšení; vrcholila kampaň vedoucí ke kompromitování řeholí. Obžalovaní byli obviněni ze špionáže, z přechovávání zbraní, z nenávisti k režimu, z přípravy převratu a ze spolupráce s gestapem. Nechvalně známý státní prokurátor Urválek žádal pro čtyři obviněné trest smrti; konečný rozsudek soudu zněl: P. Mastilák doživotí, ostatní celkem 132 let.²³⁵

Procesu byla věnována značná publicita v tisku a filmových týdenících. V rozhlase byly vysílány komentáře, ve kterých byly uveřejňovány „názory pracujících“ odsuzující „protistátní a vlastizrádnou činnost“ řeholníků. Byly zde čteny rezoluce, které požadovaly nejtěžší tresty. O procesu byla dokonce vydána brožurka. Osm dní po skončení procesu dal generální tajemník strany Rudolf Slánský pokyny krajským sekretariátům strany provést „Akci K“. Ta se týkala všech řádů a kongregací působících v Čechách a na Moravě. První etapa proběhla v noci ze 13. na 14. dubna 1950. Během této noci bylo v českých zemích soustředěno a internováno více než 900 řeholníků a obsazeno 76 klášterních objektů (na Slovensku 881 řeholníků a 62 klášterů). Tehdy žilo v 891 kláštorech a řádových domech 14 230 řeholníků a řeholnic²³⁶.

Druhá etapa následovala v noci z 27. na 28. dubna 1950. Před obsazením obývali: františkáni 21 klášterů, redemptoristé 16 klášterů, salesiáni 12 domů, jezuité 10 domů, premonstráti 5 řeholních domů, kongregace bratří těšitelů

²³⁵ Srov. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 133–164.

²³⁶ Srov. KAPLAN, K. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Barrister & Principal Praha: 2001, ISBN 80–85941–75–7

z Getseman 5 řeholních domů, benediktini 1 klášter a řád německých rytířů také 1 klášter.

StB zřídila pro příslušníky českých a moravských řádů a kongregací centralizační střediska v Bohosudově na Teplicku, v Hejnicích v okrese Liberec (dříve Frýdlant), v Broumově na Náchodsku, v Králíkách v okrese Hradec Králové (dříve Žamberk), v Oseku v okrese Teplice (dříve Duchcov), v klášteře premonstrátů v Želivě v okrese Pelhřimov (dříve Humpolec) a v České Kamenici.

237

Během celé „Akce K“ (skončila 4. května) bylo do centralizačních klášterů převezeno 2376 řeholníků z 28 řádů a 219 řádových domů; 175 z nich skončilo v internačních klášterech se zvlášť ostrým režimem.

Nenahraditelné a nevyčísitelné škody způsobila „Akce K“ v oblasti kultury, neboť byly ničeny kulturní památky, knihovny a další umělecká díla. Knihovny a archivy převzaly z klášterů přes 1.260.000 knih, Národní galerie získala z řeholních domů 624 obrazů, 247 plastik, 61 kreseb; Uměleckoprůmyslové muzeum získalo přes 1100 předmětů.

Jen v první etapě internace bylo převedeno z řádových účtů na účet Náboženské matice téměř 19 miliónů korun a zabaveno 650 vkladních knížek.

Vyklizené kláštery převzala státní správa, mnohé dostala armáda (tedy ne nemocnice a rodiny, jak bylo slibováno) a během krátké doby se počaly projevovat následky nedostatečné péče.²³⁸

„Akce VŽK“ (vyklizení ženských klášterů)

Ženské řády byly v poněkud odlišné situaci než řády mužské. Jejich příslušnice totiž tvořily podstatnou část personálu nemocnic, sociálních ústavů a charitativních zařízení. Přesto mocenské orgány rozhodly o soustředění řeholnic do internačních táborů. Vlastní podnět k tomu dal ministr Čepička. Ten na

²³⁷ Srov. BEDŘICH, M. Vlastní provedení akce „K“. *Totalita*. [online] [cit. 20. 12. 2008]. Dostupné na WWW: <http://www.totalita.cz/cirkev/cir_05.php>.

²³⁸ Srov. VLČEK, V. Perzekuce mužských řeholí 1948–1950. In *Stát a církev v roce 1950*, s. 65.

3. 3. 1950 svolal tzv. církevní šestku, která projednala tzv. „Akci VŽK“ (vyklizení ženských klášterů).

Na rozdíl od „Akce K“ probíhala tato akce postupně, od konce srpna do října 1950. V první etapě bylo přemístěno více než 10 000 řeholnic, v druhé etapě 4 073 svezeno do 33 středisek. V další fázi byly ženy z těchto středisek nasazeny na práci v průmyslu. Mezitím probíhala „rychlovýchova“ zdravotnických sester, které měly v nemocnicích nahradit řeholnice. Celkem bylo likvidováno kolem 720 klášterů a internováno na 10 000 řeholnic.

Hlavním internačním táborem se stal klášter Broumov, kam byly sváženy příslušnice různých řádů. Zdejší režim byl tvrdý, nikdo nesměl bez zvláštního povolení ven ani dovnitř, cenzurovala se veškerá pošta. Byl vyvíjen tlak (zejména na mladší řeholnice), aby sestry vystoupily z řádu a navrátily se k světskému životu. Jednotlivé řeholní komunity se přes všechny překážky snažily zachovávat svoji řeholi, pokud to bylo možné.²³⁹

Procesy s církevními představiteli²⁴⁰

O prvním procesu, který se konal 1. 3. – 4. 4. 1950 a který předcházela zmíněná „Akce K“, již bylo referováno výše (viz „Akce K“). Konaly se ovšem také další procesy; o konkrétních případech jednala 30. 8. 1950 (na popud StB, justice a Státního úřadu pro věci církevní) tzv. „církevní šestka“.

20. 1. 1950 navrhl tehdejší předseda Státního úřadu pro věci církevní Zdeněk Fierlinger uspořádání dalších tří církevních monstrprocesů. Díky prvnímu z nich mělo být uvězněno 14 osob pro „vykonstruované finanční defraudace“, ve druhém mělo být obžalováno 21 vyšších hodnostářů církve a třetí proces měl být zaměřen proti slovenským pomocným biskupům Gojdičovi, Buzalkovi a zejména spišskému biskupu Vojtašákovi.

²³⁹ Srov. BEDŘICH, M. Akce VŽK (vyklizení ženských klášterů). *Totalita*. [online] [cit. 20. 12. 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.totalita.cz/cirkev/cir_07.php>.

²⁴⁰ Srov. BEDŘICH, M. „Český monstrproces“ s devíti vysokými církevními hodnostáři (27. 11. – 2. 12. 1950). *Totalita*. [online] [cit. 20. 12. 2007]. Dostupné na WWW: <http://www.totalita.cz/cirkev/cir_1002.php>.

Nakonec předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo o konání „pouze“ dvou procesů – českého a slovenského. Důvodem byla určitá obava z reakce prostých věřících, které usiloval režim získat na svoji stranu.

Český „monstrproces“ s devíti vysokými církevními hodnostáři se konal 27. 11. – 2. 12. 1950. Obžalováni byli:

- Jan Anastáz Opasek, opat benediktýnského kláštera v Praze – Břevnově (odsouzen na doživotí);
- ThDr. Bohuslav Stanislav Jarolímek, opat premonstrátského kláštera na Strahově (odsouzen na 20 let, zemřel krátce po rozsudku);
- ThDr. Josef Čihák, prelát arcijáhen metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze (odsouzen na 10 let);
- ThDr. Otakar Švec, papežský prelát a metropolitní kanovník u sv. Víta v Praze (odsouzen na 20 let);
- ThDr. Jaroslav Kulač, kanovník u sv. Víta v Praze (odsouzen na 17 let);
- ThDr. Antonín Mandl, ředitel Arcidiecézního pastoračního ústředí v Praze (odsouzen na 25 let);
- ThDr. Jan Boukal, první sekretář pražského arcibiskupa (odsouzen na 18 let);
- P. Václav Mrtvý, salesián, pracovník Apoštolské administratury v Praze (odsouzen na 15 let);
- ThDr. Stanislav Zela, světící biskup a generální vikář olomoucké arcidiecéze (odsouzen na 20 let).

Obžalováni byli vybráni 25. 9. 1950 koordinační komisí pro církevní procesy při ministerstvu spravedlnosti. Byli obviněni ze spolčení za účelem zničení lidově demokratického zřízení, z vyzvídání státního tajemství a Zela, Kulač a Boukal navíc ještě ze spolupráce s gestapem.

V únoru 1951 probíhaly další procesy. Jednalo se o sekretáře a tajemníky biskupů. V polovině června 1952 se konal proces s profesorem P. Oto Mádrem, profesorkou Růženu Vackovou a představenou Žofii Langrovou.

V lednu 1953 byl zatčen litoměřický biskup Štěpán Trochta a po roce vazby odsouzen v červenci 1954 k 25 letům vězení.

Ačkoli hlavní úder proticírkevního tažení směřoval proti římskokatolické církvi, v nemalé míře byly postiženy i ostatní církve. Jednalo se o starokatolickou církev, řeckokatolická církev byla násilně sloučena s pravoslavnou. V červnu 1953 proběhl proces se čtyřmi hlavními představiteli baptistické církve.

Bilance obětí procesů s církevními představiteli

Státní moc dosáhla toho, že většina sídelních biskupů byla internována, diecéze spravovali dosazení vikáři z řad „vlasteneckých kněží“ a osiřelé biskupské stolce již nebyly obsazovány (České Budějovice, Brno, Olomouc).

V letech 1950 – 1956 bylo souzeno velké množství církevních představitelů: v r. 1956 to bylo 70 duchovních, v r. 1951 74 duchovních, v r. 1952 65 duchovních, v r. 1953 73 duchovních, v r. 1954 60 duchovních a v r. 1955 46 duchovních. Jen v červnu 1956 bylo odsouzeno celkem 433 církevních hodnostářů, kněží a bohoslovců, z nichž 383 bylo odsouzeno za velezradu, 129 dostalo trest deset let, 148 od deseti do patnácti let, 63 od patnácti do dvaceti let, 39 z nich trest vyšší než nad dvacet let a 54 ostatní tresty.²⁴¹

Rušení církevních školních zařízení

Církevní školy byly zestátněny zákonem č. 95/1948 Sb. o základní úpravě jednotného školství. Tento zákon nestanovil náhradu za zestátněné majetky, naopak v § 83 výslovně uvedl, že vlastníkům nepřísluší náhrada za omezení jejich práv. Tento zákon byl přijat i přes mnohé protesty katolických biskupů. Naopak Církev československá návrh zákona přivítala s povděkem: „*Domníváme se, že nový zákon a jeho výklad odstraní nadprávi církve římskokatolické ve vyučování náboženství na školách středních.*“ Jedinými body, s nimiž CČS nesouhlasila,

²⁴¹ Srov. VAŠKO, *Neumlčená II.*, s. 153.

bylo zařazení předmětu „výchova náboženská a mravní“ na poslední místo v důležitosti a úplné vypuštění tohoto předmětu ze středních škol.²⁴²

Vládním nařízením č. 112/1950 Sb. ze 14. 7. 1950 o bohosloveckých fakultách byla zřízena samostatná „Římskokatolická cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze.“ Naopak zrušeny byly bohoslovecká fakulta, diecézní učiliště, řeholní učiliště v olomoucké arcidiecézi, diecézní učiliště v diecézi Hradec Králové, diecézní učiliště v litoměřické diecézi, diecézní učiliště v brněnské diecézi, diecézní učiliště a pět řádových učilišť v diecézi České Budějovice.

Státní dozor nad bohosloveckými fakultami převzal od ministerstva školství Státní úřad pro věci církevní. Zároveň byla provedena rozsáhlá reforma studia. Stát si přivlastnil právo zasahovat do výchovy kněžského dorostu a reformovat bohoslovecké studium. Vedení fakult se ohradilo proti zkrácení délky bohoslovecké studia z pěti na čtyři roky.

Místo zrušených diecézních seminářů byly zřízeny dva generální semináře (v Praze a Bratislavě). Tento krok se setkal s odporem většiny bohoslovců; celkem se na novou fakultu zapsalo ze všech českých a moravských diecézí jen 138 uchazečů místo plánované tisícovky. Ostatní raději šli do civilních zaměstnání.²⁴³

Pomocné technické prapory (PTP)

Dne 1. 9. 1950 byly v československé armádě zřízeny první čtyři pomocné technické prapory (PTP), zvláštní jednotky pro „politicky nespolehlivé osoby“; jejich smyslem bylo izolovat v nich tyto osoby (vojáky základní služby i vojáky v záloze) a využívat je k pracovní činnosti v řadě oborů národního hospodářství, především v hornictví a stavebnictví ("převýchova" prací). Protože vojáci těchto útvarů nosili černé nárameníky, říkalo se jim běžně „černí“ nebo „černé prapory“.

²⁴² Srov. CHYTIL, P. *Církev československá a stát kolem roku 1948*. [online]. *Getsemany*, listopad 2002 [cit. 10. 9. 2007]. Dostupné na WWW: <<http://www.getsemany.cz/node/465>>. ISSN 1210 485X.

²⁴³ Srov. WEIS, *Dějiny českobudějovické diecéze se zvláštním přihlédnutím k táborskému vikariátu*, s. 38.

Byly pro ně vytvořeny zvláštní záložní roty po 150 mužích, jimž se často říkalo „farářské“ nebo „kněžské“. Povolávací rozkazy do těchto jednotek obdrželi v září mj. i všichni bohoslovci, kteří nenastoupili do státem zřízených seminářů k pokračování studia. (Z Českých Budějovic a blízkého okolí bylo do PTP odvedeno kolem 1000 mužů, zejména kněží a vysokoškoláků, synů živnostníků, rolníků a podnikatelů.)²⁴⁴

Činnost PTP byla ukončena 1. května 1954; celkem jimi prošlo na 60 tisíc osob, přičemž „pravých pětáků“ (s klasifikací „E“ – politicky nespolehlivý) bylo asi 22 tisíc.²⁴⁵

5. 6. Českobudějovická diecéze v roce 1950

Po provedení odsunu německy hovořícího obyvatelstva z pohraničních oblastí zůstalo na mapě diecéze mnoho neosídlených míst. Část oblasti byla znovu osídlena a část území byla ponechána cíleně svému osudu. Celé vesnice a osady byly srovnány se zemí, aby se nemohly stát útočištěm „diverzantů a agentů nejrůznějších špionážních služeb“.²⁴⁶ Protože hrozilo, že část obyvatelstva se neztotožní s ideály nově nastoleného režimu a pokusí se republiku opustit, byly zde hranice vyznačeny ostnatými dráty, silnice byly uzavřeny a celé pohraničí hlídali příslušníci pohraniční stráže. Náhlé proměny osad na zakázané zóny, jejichž návštěvy byly běžným občanům striktně zakázány, byla velmi nečekané a náhlé, jak dokládá dochovaný dokument: „*Přísně tajné! Orgány Státní policie ve spolupráci s orgány lidové správy, okresu Jindřichův Hradec, navrhují referátu okresní bezpečnosti vystěhování hraniční osady Peršlág z důvodů bezpečnosti. S ohledem na to, že osada je centrem rozličných elementů nepřátelských režimu a slouží jako přechod do zahraničí, navrhuje její vysídlení a naprostou likvidaci. Obyvatelé, kteří jsou ze dvou třetin německého původu, budou*

²⁴⁴ Srov. *Encyklopedie Českých Budějovic*, s. 382.

²⁴⁵ Srov. TOMEK, P. Pomocné technické prapory (PTP). *Totalita*. [online] [cit. 20. 12. 2007]. Dostupné na WWW: < <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ptp.php>>.

²⁴⁶ Srov. WEIS, M. Unter dem roten Stern. Ein Bild des südböhmischen Grenzgebietes aus den Jahren 1949–1989 im Lichte der statistischen Daten und in den Referaten der Befehlshaber der Bezirksverwaltung der Polizei. *HLK*, 2008, roč. 25, č. 94, s. 135–144, ISSN 0724–7600.

*zaměstnání na státních statcích; pro ty, kteří zaměstnání na statcích nebudou chtít přijmout, budou v kraji vyhledána náhradní zaměstnání. Celá akce musí být provedena co možná nejdříve a držena v utajení, vzhledem k obavám, aby nespolehlivé osoby neprchly do zahraničí spolu se svým živým inventářem.*²⁴⁷

Nemoc a smrt msgre Jana Caise

Msgre Jan Cais se také v očích státu provinil tím, že přestože byl pozván ke složení slibu věrnosti republice se skupinou nejbližších spolupracovníků biskupů, odmítl ho složit.²⁴⁸

Nato počátkem roku 1950 byl vůči církvi zaveden ostřejší režim. Byli ustanoveni státní zmocněnci na biskupstvích, kteří museli schvalovat každé biskupovo rozhodnutí; biskupové byli internováni či střeženi ve svých rezidencích a řeholní život byl postupně omezován.

V této době byl msgre Jan Cais převezen do nemocnice; jeho zdravotní stav byl údajně vážný. Tato náhlá indispozice vyvolala obavy jak v biskupovi Hlouchovi, tak i po celé diecézi. Kromě starosti o oblíbeného kněze se jednalo o riziko uvolnění postu generálního vikáře. Vzhledem k tehdejší politické situaci už bylo jasné, že po smrti msgre Caise už biskup Hlouch nebude moci jmenovat svého kandidáta, ale že ho dosadí státní orgány...

Dne 13. 4. 1950 si Krajský národní výbor v Č. Budějovicích pozval msgre Karla Rebana (profesor českobudějovického semináře), msgre Antonína Jarolíma (administrátor českobudějovického děkanství) a P. Václava Bártla (českobudějovického vikáře). Jmenovaní podepsali prohlášení, že není přípustné, aby bez státního souhlasu zastávali posty sídelních kanovníků v katedrální kapitule a zavázali se neužívat odznaky moci s nimi spojené.²⁴⁹

Dne 20. 4. 1950 náhle zemřel Msgre Jan Cais, infulovaný děkan kapituly, apoštolský protonotář ad instar participantium, čestný komoří Jeho Svatosti,

²⁴⁷ Srov. SOA Třeboň, Fond jihočeského krajského úřadu KSČ České Budějovice, 1945–1990, svazek č. 696, Vysídlení osady Peršlág, originál signován 18. 3. 1950.

²⁴⁸ Srov. VAŠKO, V. *Dům na skále II – Církev bojující*, s. 25.

²⁴⁹ Srov. Zápis z 13. 4. 1950. ABi z let 1949–1989, fond Kapitula.

assessor konsistoře, generální vikář diecéze, atd. Byl neobyčejně oblíbený u kněží i věřících, tudíž jeho smrt přišla režimu velmi vhod.²⁵⁰

Okolnosti pohřbu

Datum pohřebních obřadů bylo stanoveno na 24. 4. Státní moc se obávala velkého shromáždění věřících a kněží, takže učinila opatření. Na poslední chvíli před pohřbem byly rozeslány telegramy s informací o odložení data pohřbu. Opět cituji podle vzpomínek P. Františka Hobizala:

„Pohřeb generálního vikáře a kapitulního děkana Jeho milosti apoštolského protonotáře, monsignora Jana Caise, dne 24. dubna, stal se obrovským skandálem. Již před pohřbem bylo oznámeno, že Excellentissimus (biskup Hlouch, pozn. autora) se nedostaví. Když pak již měl vyjít z katedrály průvod v čele s monsignorem proboštem Bočkem, který měl Excellentissima zastoupit, do Caisovy kanovnické residence – zjistilo se, že tam zemřelý není a že byl večer před tím neznámými muži odvezen. Lidé horečně mluvili, kněží reptali, členové tajné policie vše sledovali, prostě: chaos. Telefonováno na všechny strany: Excellentissimovi, policii, nemocnici, správě hřbitova, krajskému národnímu výboru, atd. Nejdůstojnější kanovník – kustod monsignor Reban šel na kraj, nejdůstojnější kanovník monsignor Jarolímek na radnici a na policii. Nikde nikdo nic nevěděl. O půl jedenácté začal monsignor Reban kázat v katedrále smuteční kázání o monsignoru Caisovi – bez zesnulého. Pak rozhorlený monsignor probošt Boček sloužil pontifikální mši sv. zádušní – bez zesnulého. Chaos, chaos.

Ke dvanácté zatelefonoval kdosi neznámý na děkanství, že ostatky monsignora Caise jsou právě převáženy na ústřední hřbitov. Mezitím však už všechny autobusy byly odvolány, trolejová doprava snížena. A nyní nastal shon. To byl úprk směrem ke hřbitovu. Taktak, že se sehnala auta pro kapitolu a některé

²⁵⁰ Srov. WEIS, *Dějiny českobudějovické diecéze se zvláštním přihlédnutím k táborskému vikariátu*, s. 37.

starší kněze. U staroměstské zastávky nás předjelo pohřební auto s rakví monsignora Caise v policejním doprovodu.

Na hřbitově došlo k střetnutí monsignora Bočka s pohřební službou. Probošt neúprosně trval na tom, že rakev musí být před ním otevřena, aby viděl, zda je tam opravdu monsignor Cais. Tak se stalo – a teprve potom byl pohřeb.

Tak byl pohřben předobry člověk, milý a spravedlivý kněz, Otec diecéze, monsignor Cais...

V době pohřbu monsignora Caise dostal se jeden z kněží k Excellentissimovi. Tajná policie byla zabavena a vzrušena pohřbem – a tak proklouzl. Jedno je jisté – Excellentissimus je nyní už téměř v dokonalé internaci. Ven nemůže chodit, a když, tak jen v dohledu a s dozorem. K němu není také mnoho kněží připuštěno. Jen tu a tam někdo, a to se prý bude ještě zhoršovat...²⁵¹

Nástup P. Josefa Buchty do diecéze

Po smrti českobudějovického generálního vikáře Jana Caise navrhoval biskup Hlouch několik nástupců, ovšem Státnímu úřadu pro věci církevní nevyhovoval žádný.

Po uplynutí třicetidenní lhůty, která měla v nových „církevních“ zákonech z roku 1949 funkci pojistky pro případ, že by režim nemohl prosadit svou²⁵², byl na uprázdněné místo dosazen (i bez biskupova souhlasu) spolehlivý „vlastenecký“ kněz Josef Buchta z olomoucké arcidiecéze, který otce biskupa Hloucha znal jako svého profesora ze studií.²⁵³

Biskup Hlouch ho příkře odbyl (nejen z důvodu, že není členem českobudějovické diecéze) a odmítl jmenovat generálním vikářem, protože byl navržen státem. Že byl Hlouchův postoj vůči Buchtovi negativní už od počátku, o tom svědčí zápis

²⁵¹ HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (archiv autora).

²⁵² Srov. VAŠKO, V. *Dům na skále I – Církev zkoušená*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, ISBN: 80-7192-891-7, s. 174.

²⁵³ VAŠKO, V. *Dům na skále II – Církev bojující*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, ISBN: 978-80-7192-892-8, s. 314.

z porady krajské církevní pětky z 6. 1. 1951: „Poradu zahájil s. Volf, který informoval církevní pětku o posledních událostech: P. Trdla ze Stádlce nastoupil na konsistoř v Č. B. dne 3. ledna t. r. Děkan Čech obdržel od biskupa dekret jako vikář a děkan v Č. Budějovicích, P. Buchta obdržel jurisdikci generálního vikáře. (...) S. Jindra podrobně vylíčil celý postup jednání s biskupem Hlouchem, který jest ochoten vypsat kanonikáty, souhlasí s navrženými s výjimkou P. Buchty, jehož jmenování resolutně odmítá. SÚC však na jmenování P. Buchty trvá.“²⁵⁴

Navíc, dalším důvodem tohoto výběru mohlo být také to, že stát si dobře uvědomoval, že v takové situaci nenajde kněze českobudějovické diecéze, který by tento post přijal.²⁵⁵

V podstatě měsíc nato začíná nucená internace biskupa Hloucha ve své rezidenci²⁵⁶.

Že spolupráce s Buchtou nebyla zpočátku jednoduchá, dokládá tento zápis z listopadu 1950: „S. Jindra upozorňuje, že podle získaných zkušeností jest spolupráce s Buchtou velmi obtížná, neb se nedá řídit a ujždí na jinou linii, než jak bylo na poradě mezi oběma dohodnuto.“²⁵⁷

Stručný životopis P. Josefa Buchty

Josef Buchta se narodil 10. 3. 1912 ve Štěpánkovicích, 25. 7. 1938 byl vysvěcen na kněze v Olomouci a v lednu 1939 ustaven jako administrátor farního úřadu v Komárově u Opavy.

V červenci 1942 byl zatčen opavským gestapem a následně vypovězen do tzv. protektorátu, kde krátce po svém příchodu navázal styk s partyzány. Posléze byl ustanoven kaplanem u sv. Mořice v Olomouci. Podle vlastní výpovědi přešel

²⁵⁴ Srov. SOA Třeboň, Archiv KNV 1949–1954, *Zápis z porady církevní pětky, konané dne 6. 1. 1951 na sekretariátu KV KSČ v Českých Budějovicích*, z 8. 1. 1951.

²⁵⁵ Srov. WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech – diecéze bez pastýře. *Studia theologica IV*, léto 2002, s. 60–62. ISSN 1212–8570.

²⁵⁶ VAŠKO, V. *Dům na skále II – Církev bojující*, s. 314.

²⁵⁷ Srov. SOA Třeboň, Archiv KNV 1949–1954, *Zápis schůzky církevní pětky dne 18. 11. 1950 za účasti soudruhů Dra Jar. Havelky ze SÚC, Dra Václ. Škody z KNV, s. Jos. Jindry z KNV, Ad. Körnera z KAV–NF a s. Vrubela z KV–KSČ*.

v březnu 1945 frontu a od poloviny dubna do konce června 1945 působil zpravodajsky ve prospěch sovětské armády. V roce 1945 také vstoupil do KSČ.

V únoru 1948 byl členem Akčního výboru Národní fronty (AV NF) v Březové ve Slezsku (kde od října 1945 působil). Od června 1949 byl členem krajského výboru komunisty organizované Katolické akce.

S podporou Státního úřadu pro věci církevní (SÚC) byl 23. 5. 1950 jmenován generálním vikářem českobudějovické diecéze, kterou de facto řídil místo internovaného sídelního biskupa Hloucha.²⁵⁸

I přes svůj nesporně kladný poměr k novému zřízení se hned po nástupu do funkce stal objektem zájmu českobudějovického krajského velitelství StB, která jej podezřívala z dvojí hry. Dne 1. 8. 1951 byla tímto velitelstvím zahájena akce KAPITULA. V průběhu vyšetřování se Buchtovi protistátní činnost prokázat nepodařilo. Najevo však vyšly jiné skutečnosti. Buchta „*žil nákladným životem, pořádal pitky na vikariátu, vydržoval si milenky, kterým dával cenné dárky*“.

Mezitím byl, i přes jistý odpor StB, zvolen dne 30. 3. 1952 kapitulním vikářem. Začal defraudovat církevní majetek, a to v takové míře a takovým způsobem, že jeho pozice začala být neudržitelná i pro státní orgány, které nad ním dosud držely ochrannou ruku (např. v jeho předchozím působišti byla na Buchtu podána občanskoprávní žaloba o určení otcovství, která byla stažena až na Čepičkův osobní zákrok). Na jaře 1952 byla orgány SÚC provedena revize majetku, která zjistila „*vážné nedostatky*“.²⁵⁹

Buchta dostal roční lhůtu (do dubna 1953) na to, aby tyto nedostatky odstranil. Místo toho začal zjišťovat možnosti odchodu do zahraničí. 19. května 1953 byl zatčen při pokusu přeplavat u Hřenska Labe a dostat se tak do NDR a zřejmě dále do tehdejšího západního Berlína, neboť „*Berlínská zeď*“ v té době ještě nestála. Byl zatčen a v květnu 1954 odsouzen na 4 roky odnětí svobody nepodmíněně. Své funkce se oficiálně vzdal až 6. 6. 1953.

²⁵⁸ Srov. kapitolu Českobudějovická diecéze v roce 1952.

²⁵⁹ Srov. Duchovní ve farní správě. Josef Buchta. *SECURITAS IMPERII 11.*, s. 27–28.

V roce 1955 mu byl trest o polovinu zkrácen, byl propuštěn na svobodu a začal pracovat v dělnické profesi.²⁶⁰ Později se vrátil se do farní služby.²⁶¹ Dne 3. 6. 1960 byl Josef Buchta zaregistrován jako spolupracovník (agent) OO MV Mladá Boleslav.²⁶²

15. 5. 1978 byl P. Buchta jmenován excurrento administrátorem farností Březno, Plazy, Řítonice (Všeborsko)²⁶³, v roce 1984 se stal podle §17 důchodcem.²⁶⁴ Od r. 1986 bydlel v Březně, kde byl 1. 2. 1999 jmenován farářem. 1. 5. 1999 byl uvolněn ze správy farností Dolní Bousov a Řítonice.²⁶⁵ Dne 1. 11. 1999 byl jmenován farním vikářem v Březně u Ml. Boleslavi²⁶⁶, současně uvolněn z Všeborska.²⁶⁷ Dne 9. 1. 2000 zemřel v nemocnici v Mladé Boleslavi.²⁶⁸ Dne 14. 1. 2000 se konal pohřeb v Plazích²⁶⁹ (rozloučení s farníky) a o den později, 15. 1. 2000, byl P. Josef Buchta pohřben ve Štěpánkovicích u Opavy.²⁷⁰

Svědectví P. Karla Zemana o P. Josefu Buchtovi

Následující text je přepisem rozhovoru P. Karla Zemana s redaktorem rozhlasu Filipem Černým. Text je poplatný tomu, že se jedná o přepis záznamu z magnetofonové kazety, nicméně z důvodu malého množství objektivních pramenů a tomu, že jde o jednoho z posledních žijících současníků P. Josefa

²⁶⁰ Srov. WEIS, Osudy katolické církve na jihu Čech – diecéze bez pastýře, s. 61.

²⁶¹ Srov. Dopis kapitulního vikáře č. 2466/55 P. Buchtovi, kdy mu oznamuje, že k 1. 6. 1955 byly jeho materiály předány do litoměřické diecéze. Srov. ABi z let 1949–1989, fond personálií a úkonů duchovní správy.

²⁶² Svazek A „Bukač“, 7467 byl uložen do archivu dne 20. 12. 1965 a v pozdější době skartován.

²⁶³ Srov. ACEL 3/1978 – jmenování administrátorem farností Březno a Plazy okr. M. Boleslav.

²⁶⁴ Srov. Katalog kněží litoměřické diecéze 1955 (P. J. Buchta uveden v Dolním Bousově, excurrento Markvartice, Řítonice), Katalog kněží ltm.diecéze 1959, Katalog kněží ltm.diecéze 1970, Seznam kněží působících v ltm.diecézi, stav k lednu 1977.

²⁶⁵ Srov. Katolický týdeník 2/99, rubrika „životní výročí“ – 10. března jsme popřáli k 88. narozeninám našemu milému duchovnímu otci, P. Josefu Buchtovi a 2. května jsme se s ním rozloučili při jeho poslední mši sv. v kostele sv. Štěpána u nás v Řítonicích. Rozloučit se s ním a poděkovat mu za jeho kněžskou službu, kterou pro nás konal s velkou láskou a obětavostí, přišlo hodně věřících. Do dalších let mu přejeme hodně zdraví, Božího požehnání a ochranu Panny Marie, jejíž je velký ctitel. Vděční farníci z řítonické farnosti.

²⁶⁶ Archív Biskupství litoměřického, ordinariátní fond, dekret čj.701/99–o.

²⁶⁷ Srov. ACEL 9/99, s. 52.

²⁶⁸ Srov. ACEL 2/2000, s. 9.

²⁶⁹ Viz úmrtní oznámení P. Josefa Buchty, je obsaženo v příloze č. VIII.

²⁷⁰ Srov. PLACHÝ, J. „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností. *SECURITAS IMPERII 11*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005, s. 27–28. ISBN 80–86621–16–2

Buchty ho uvádím v nezkráceném znění. Navíc uvádí odlišná tvrzení, které jsem při svém bádání jinde nenalezl.

„P. Buchta byl skutečně zvláštní případ. Velmi dobrý kněz, ale měl sklon k alkoholismu, když přebral, dělal vylomeniny. Pochopitelně, dal se do Pacem in terris ve Slezsku (míněno Mírové hnutí katolického duchovenstva, pozn. aut.), oni mu dali nějaké peníze na opravu kostela, protože měl přednost. On ale zase nebyl na účetnictví, neměl ho v pořádku. Když potom byla kontrola, nemohl dokázat, že peníze použil na opravu kostela.

P. Buchta byl žákem biskupa Hloucha, který dříve vyučoval v Olomouci. Když pak znemožnili Hlouchovi vykonávat biskupský úřad, přivedli na biskupství P. Buchtu jako vlasteneckého kněze. Biskup Hlouch ho musel přijmout, později ho udělali i generálním vikářem.

Když potom zjistili (míněno státní úředníci, pozn. aut.), jak alespoň říkal P. Buchta, že přeci jenom rozhodnutí dělal s nějakým tajným spojením s biskupem, tak biskupa internovali, aby on se s ním nemohl dohadovat. Musel (P. Buchta, pozn. aut.) řídit diecézi. Museli ho zvolit kapitulním a ono mu to potom žralo svědomí a potom se rozhodl utéct. Ale proč to udělal takhle? Oni ho chytily – on byl veliký, statný, mohutný, sportovec. Snažil se přeplavat Labe na severu, kde už na druhé straně je Německo. Tam ho zatkli ve vodě. A měl u sebe několik kompasů, to byl usvědčující materiál, tak ho odvezli do vězení. A jak mi on sám říkal, rozšířili o něm, že na útěku ho roztrhali psi, protože měli v úmyslu ho zlikvidovat. Takhle on mi to vysvětloval.

Taky výslechy měl dost ostrý, on při tom začal křičet (měl silný hlas) „Ať žije Kristus Král.“ Oni se toho lekli, protože to bylo slyšet po celé věznici a potom nějakým způsobem při jedné amnestii najednou byl amnestován. Proč, jak, tady jsou některé záhady.

On se pak hlásil do Budějovické diecéze, ale bylo řečeno, že ho nesmí přijmout. Nabídl se litoměřický kapitulní vikář, že ho přijme. Ustanovil ho farářem v Dolním Bousově a okolí. Jezdil tam poctivě na kole, on byl tlustý, velký,

celý zpocený, kostel byl starý, gotický, studený. On tam obětavě sloužil. Pak si pořídil staré auto, ale víc mu to nejezdilo, než jezdilo. Ale byl při tom pokorný.

On se ožral, potom spal, v neděli nepřišel na mši. Sestra, která byla jeho spolužačkou ze Slezska, mu vlezla na faru otevřeným oknem, on jí vyhodil dveřmi. A takovou tu pokoru P. Buchty... On tam jednou přijel v neděli na požehnání a zrovna tam byl na návštěvě nějaký inženýr z Prahy za některou sestrou. Potom jsme spolu mluvili u kaple a zrovna vyšel P. Buchta. Nevím už, o čem jsme to mluvili, o nehodných kněžích nebo tak nějak, a ten inženýr před P. Buchtou povídal: „Nebo ten kapitulní vikář budějovický, Buchta, jak ho roztrhali psi.“ A P. Buchta povídá: „Já jsem ten Buchta a mě psi neroztrhali. To jenom o mě rozšířili.“

On kdyby byl mlčel, tak by ušel tomuhle pokoření. Ale on se dovedl k tomu přiznat. "Já jsem ten Buchta." Na staré kolena se od alkoholismu skutečně dostal ven."²⁷¹

Autorovi práce P, Karel Zeman ještě řekl:

„Když jsem měl odebraný souhlas, půjčil mi (P. Buchta – pozn. aut.) kalich a vše potřebné, abych mohl sloužit mši.“

„Dovedl uznat svoji chybu.“

Internace biskupa Josefa Hloucha

Poněvadž biskup Hlouch nesouhlasil ani s osobou P. Josefa Buchty, ani s postupem, jímž byl tento dosazen na post generálního vikáře, byl od 25. 5. 1950 (ode dne Buchtova nástupu na biskupství) internován ve své rezidenci. Internace trvala sedm měsíců, podle okolností byla buď zmírňována, nebo zotřována, v každém případě minimalizovala možnost vykonávání biskupského úřadu.

Pod vlivem izolace a těžké situace církve u nás začínají od počátku září hledat biskupové cestu k dohodě. Také ThDr. Josef Hlouch prostřednictvím své sestry ujišťuje 28. 9. 1950 Státní úřad pro věci církevní o ochotě vyjednávat. Vedení státu rozhodlo pouze o individuálním jednání s vybranými biskupy, aby

²⁷¹ Svědectví P. Karla Zemana z Božejova o P. Josefu Buchtovi pro Český rozhlas České Budějovice, červen 2006 (nebylo odvysíláno, ale záznam rozhoru má autor práce k dispozici).

zjistilo, zda jsou ochotni přijmout nadiktované podmínky. V případě souhlasu mohou složit slib věrnosti republice a vrátit se z izolace k výkonu funkce, byť značně neurčitěmu. Jméno Josefa Hloucha se mezi ordináři neobjevuje.²⁷²

Osoba P. Buchty se projevu jako čím dál více neschopná dostát očekáváním, která s ní úřady spojily: „*Buchta svoje poslání neplní, snad ani nechápe a někdy možno říci, že připravenou práci bortí. (Nábor studentstva do nové bohoslovecké fakulty zmařil. Přihlásil se pouze jeden student. Buchta podaroval v hotelu Slunce studenty, kteří odmítli jít na novou fakultu, po 500 Kčs a studentovi, který ihned nastoupil, nedal nic.) Buchta rozdává na všechny strany lehkomyšlně velké částky peněz. Nechal si vyplatit 500.000 Kčs, které vůbec nevyúčtoval. Podlézá až patolízalsky k Dr. Hlouchovi, kterým je nazýván pouze „velebným pánem“. Buchta navštívil Zvonkovou, která je bezprostředně na rakouských hranicích a toto se již stává nebezpečné. Buchta není upřímný při sdělování směru svých cest. S. Soukupová sděluje, že anonymní dopisy, které Buchta před časem dostával, svým urážejícím obsahem se zakládají na pravdě, avšak že je třeba postupovati opatrně. S. Paleček konstatuje, že Buchta je bezcharakterní člověk, který těžko bude někdy sloužiti pokrokovému pracujícímu lidu.*“²⁷³

Státní úřad pro věci církevní se rozhodl k nastoupení ostřejšího kurzu proti biskupovi. Tomu bylo „*jasně postaveno, že je nutno dát Buchtovi jurisdikci, a to ihned. (...) Biskup souhlasí, ale vyměňuje si soukromé skrutinium s Buchtou, jeho odvolání, kdykoliv biskup uzná za vhodné, nebude-li stát Buchta na církevní půdě, a písemné prohlášení SÚC, že tento úřad v případě odvolání jurisdikce nebude vidět se strany biskupovi politický akt. Na tyto podmínky nebylo přistoupeno a po dohodě souhlasí biskup pouze s tím, že bude provedeno skrutinium za účasti krajského církevního tajemníka, od ostatních podmínek upouští. (...) Ač biskup nabízí dát jurisdikci jinému duchovnímu (kterémukoliv) z jeho diecéze, není*

²⁷² Srov. DEMEL, Z. *Omezování církevního života ze strany československého státu v období 1945–1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v jihočeském regionu*. České Budějovice, 2008. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra liturgické teologie. Vedoucí práce F. Kunetka, s. 56.

²⁷³ Srov. SOA Třeboň, Archiv KNV 1949–1954, *Zápis ze zasedání církevní pětky na sekretariátu krajského výboru KSČ v Čes. Budějovicích dne 22. 9. 1950, z 23. 9. 1950.*

možno zatím na tuto žádost přistoupiti z ohledů politických a jiných. S tím nakonec biskup souhlasí a není víc o tom jednáno.“ Po dlouhotrvající internaci se v prosinci 1950 odhodlává biskup Hlouch akceptovat osobu P. Josefa Buchty.²⁷⁴

Vztah státu a církve v padesátých letech

Velehradský výbor katolického duchovenstva

V červenci 1950 tzv. „vlastenečtí kněží“, což byli kněží spolupracující s komunistickou mocí, na konferenci na Velehradě založili *Velehradský výbor katolického duchovenstva*. Po určité stagnaci činnosti tohoto výboru vznikaly s podporou státní moci v létě 1951 po celé zemi diecézní a vikariátní *Mírové výbory katolického duchovenstva*.²⁷⁵

Na prvním celostátním sjezdu katolického duchovenstva 27. 9. 1951 v Praze se ustavil celostátní výbor *Mírového hnutí katolického duchovenstva* (zkratka MHKD) v čele s exkomunikovaným knězem a ministrem zdravotnictví Josefem Plojharem. Mírové hnutí katolického duchovenstva mělo sice výbory a sekretariáty, ale záměrně zůstávalo hnutím bez pevné členské základny. Formálně k němu patřili, ať chtěli nebo nechtěli, všichni římskokatoličtí kněží v republice. Tak to alespoň chápali ti, kteří vydávali jménem duchovenstva a všeho katolického lidu různá politická prohlášení.

Úspěch tažení proti katolické církvi přinesl přibližně od roku 1952 proměnu dosavadní mocenské politiky. Za veřejný signál změny je možné považovat vystoupení Václava Kopeckého na sjezdu Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých poznatků v červnu 1952, ve kterém vyzval k boji proti „náboženskému tmářství“ vůbec a pohrozil, že *v tomto tažení se nelze zastavit před nikým a ničím*.

Nová politika tak nebyla již zaměřena proti konkrétní církvi, nýbrž náboženství vůbec a provázela ji silná kampaň za vystupování z církvi (nejprve

²⁷⁴ Srov. SOA Třeboň, Archiv KNV, *Zápis schůzky církevní pětky dne 18. listopadu 1950 za účasti soudruhů Dra Jar. Havelky ze SÚC, Dra Václ. Škody z KNV, s. Jos. Jindry z KNV, Ad. Körnera z KAV–NF a s. Vrubela z KV–KSC*.

²⁷⁵ Srov. CUHRA, J. Křesťanská mírová hnutí. XI. Církev a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 29–30.

mezi komunisty, následovala mezi učiteli apod.) i tažení proti výuce náboženství. Tato opatření postihla většinu církví a vedla k protestům a snahám o změnu tohoto postupu (protestovala katolická církev, Českobratrská církev evangelická, slovenská evangelická církev a. v.). Paradoxně však přispívala také k odbourávání bariér mezi jednotlivými denominacemi.²⁷⁶

Co se spolupráce kněží s StB týká, naprostá většina z nich přijímala spolupráci pod nátlakem StB. V 50. letech byla velmi silnou motivací možnost zatčení a souzení za protistátní činnost.²⁷⁷

V době normalizace byly nejčastějšími výhrůzkami administrativní postihy: především odejmutí státního souhlasu, přeložení do nějaké zapadlé farnosti v pohraničí, ale např. i zbavení svéprávnosti. Definitivně zvítězil trend zbytečně nevytvářet mučedníky. Pokud se vyhrožovalo zatčením, tak spíše na základě zástupné kriminality (např. špatně vedená evidence výtěžků z kostelních sbírek byla hodnocena jako hospodářská trestná činnost atd.).

Při získávání kněží ke spolupráci byl mnohdy využíván „kompromitující materiál“. Také tady byl během let samozřejmě patrný posun – zatímco v 50. letech se hledaly politické prohřešky, které by bylo možné využít pro vyhrožování vězením, v době normalizace převládal zájem o soukromí. Ve svazcích se vyskytují různá, většinou nepodložená podezření, týkající se porušování celibátu, nemanželských dětí, homosexuality, pedofilie atd. Zvláště zde je nutné postupovat při hodnocení těchto materiálů velmi opatrně: např. jako pedofilie bylo charakterizováno i to, že kněz provedl dvě malé holčičky po kostele a na rozloučenou je pohladil po hlavě.

Vydírání se mohlo týkat i rodinných příslušníků, proto argument, že kněží při odmítnutí spolupráce nemuseli brát zřetel na rodinu, nelze považovat za přesvědčivý. V souvislosti s tím, co již bylo řečeno, je třeba také zdůraznit, že StB

²⁷⁶ Srov. CUHRA, Stát, církve a náboženské společnosti. XI. Církve a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 1–2.

²⁷⁷ Srov. PLACHÝ, J. *Vybrané otázky a odpovědi k tématu spolupráce katolických kněží se Státní bezpečností* [online]. Praha: Česká křesťanská akademie, 14. února 2007. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/ministerstvo/oabs/clanky/knezi.pdf>>.

byla v podstatě socialistickým podnikem a její příslušníci museli při budování masové sítě plnit „plán“ v počtu nově získaných spolupracovníků, kandidátů spolupráce, rozpracovaných akcí apod.²⁷⁸

5. 7. Českobudějovická diecéze v roce 1951

Po ochromení episkopátu se stát r. 1951 začal ještě více angažovat v obsazování strategických církevních úřadů „vlasteneckými“ duchovními. Jak hovoří zpráva kádrového referenta z 11. 1. 1951 Kádrová situace v kraji českobudějovickém, *„Celkový stav římskokatolických duchovních v duchovní správě je 192. ... Většina duchovních jeví nyní snahu o spolupráci s lidovou správou, jsou to hlavně III. skupina, kteří se snaží najít lepší poměr jak k lidové správě, tak i ke generálnímu vikáři, čemuž hlavně prospěla jurisdikce pátera Buchty. Samotné jmenování pátera Trdly na konsistoř jako kancléře a přemístění vikáře Čecha z Lomnice do Českých Budějovic má značný vliv na chování duchovních. Tendence větší části loyálních duchovních je dostati se na lepší faru, což se jeví hlavně u mladších duchovních. Toto bylo zjištěno při jejich návštěvách. ... Ve IV. skupině většina bojovnějších duchovních není již tak bojovná jako dříve, avšak jest jisto, že někteří z těchto se stáhli a nepůsobí otevřeně. Jak bylo zjištěno při návštěvách, duchovní se dosti často scházejí (navštěvují), hlavně o svátcích a zajíždí na různá i dosti od sebe vzdálená místa.“*²⁷⁹

8. března je arcibiskup Beran internován mimo svou arcidiecézi a 12. března skládá šest vybraných ordinářů za podmínek úplného podřízení Státnímu úřadu pro věci církevní slib věrnosti republice.

Politický sekretariát ÚV KSČ rozhoduje biskupa „Hloucha ponechat ve stálé izolaci, současně dále získávat duchovenstvo a vést je zároveň proti biskupovi, odhalovat jej jako škůdce duchovních samotných a vytvářet si tak situaci, aby v případě, že biskup odejde, byl všude klid.“²⁸⁰

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 363, Kádrová situace v kraji českobudějovickém, I/4–291.4–11/I–51.

²⁸⁰ Srov. ŠRAJEROVÁ, Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch, s. 15–16.

Nepřítomnost biskupa Hloucha při skládání slibu vyvolala vlnu nespokojenosti, která byla zmírněna jmenováním nových sídelních kanovníků katedrální kapituly sv. Mikuláše. Dosavadní kanovník Jarolímek byl přeložen do Třeboně a krátce na to zatčen, kanovník Bárta byl přeložen do Lomnice nad Lužnicí. Začalo se tedy spekulovat o tom, kdo doplní stav kapituly. K proboštovi msgru Karlu Bočkovi (post kustoda byl dočasně neobsazen, protože msgr Reban neměl státní souhlas – dodatečně instalován r. 1952²⁸¹) byli navrženi P. František Čech (městský vikář a administrátor městského děkanství u sv. Mikuláše – 1. sídelní kanovník a senior kapituly)²⁸², P. František Gabriel (osobní děkan v Římově – 2. sídelní kanovník kapituly), P. Antonín Titman (biskupský vikář a administrátor arcijáhenství v Horšovském Týně – 3. sídelní kanovník kapituly)²⁸³. Posledním navrhovaným byl P. Jurásek (který později od kandidatury ustoupil.) Navržen je i P. Trdla, s nímž ale z důvodu jeho mládí nesouhlasí probošt kapituly msgr Karel Boček. (Václav Bárta a Antonín Jarolímek byli jmenováni čestnými kanovníky, protože nedostali souhlas k instalaci.) Jak uvádí zápis ze schůze krajské církevní pětky, konané dne 12. 3. 1951, panovaly obavy, aby „*biskup Hlouch ještě necouvl, neboť dekrety nejsou ještě biskupem vystaveny. Církevní pětka však dochází k názoru, že v důsledku toho, že biskup již informoval duchovenstvo o chystaném jmenování kanovníků a v důsledku toho, že již vše projednal s kapitulou, již necouvne.*“²⁸⁴

Biskup Hlouch není nadšen ani jedním z kandidátů, což nemá žádný vliv.²⁸⁵ Šlo o nátlak státní moci, kterému, nechtěl-li otec biskup Hlouch blokovat chod diecéze, musel ustoupit.

Probošt kapituly mons. Karel Boček písemně upozornil českobudějovický biskupský ordinariát, že rozhodování o jmenování kanovníků českobudějovické

²⁸¹ Mons. Karel Reban kvůli odmítnutí státního souhlasu 10. 1. 1951 písemně rezignoval na své zvolení na post kustoda katedrální kapituly. Srov. ABi z let 1949–1989, složka Kapitula.

²⁸² Srov. Rebanova žádost o udělení kanonikátu z 10. 2. 1951. ABi z let 1949–1989, složka Kapitula.

²⁸³ Srov. Žádost ze 7. 2. 1951. ABi z let 1949–1989, složka Kapitula.

²⁸⁴ Srov. SOA, Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Zápis ze schůze krajské církevní pětky, 13. 3. 1951.

²⁸⁵ Srov. WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech – akce „H“. *Studia theologica IV*, jaro 2002. ISSN 1212–8570.

kapituly náleží výhradně do pravomoci Svatého stolce; na další průběh to zřejmě nemělo žádný vliv.²⁸⁶

Kanovníci byli instalováni 15. března. Instalační akt provedl kapitulní probošt monsignor Karel Boček, do jehož rukou složili noví kapitulárové kapitulní slib. Biskup Hlouch demonstroval svou nespokojenost snad jediným možným způsobem: podle zápisu z mimořádné schůze církevní pětky *byl „na poradě projednán jako první bod rušivý element při chystané instalaci kanovníků, kdy biskup dopisem zakázal instalujícímu proboštovi Bočkovi čtení jmenovacích dekretů kanovníků. (...) Druhým bodem byl návrh na předložení na instalaci shromážděnému duchovenstvu dopis biskupovi, v němž duchovenstvo vyjadřuje souhlas se složením slibu věrnosti republice 5 biskupů a ordinářů a naznačuje, že by si přálo, aby i biskup českobudějovický zaujal kladný postoj k lidově demokratickému zřízení našeho státu. Církevní pětko se usnesla schváliti a předložiti tento dopis shromážděným duchovním k podpisu.“*²⁸⁷

Po obřadu byl biskupovi skutečně zaslán dopis s žádostí o vstřícnost při jednání a o složení slibu, ale Josef Hlouch tuto výzvu ignoruje. 4. května, necelé dva měsíce od doby, kdy se stal členem kapituly, zemřel František Čech, městský vikář a administrátor děkanství u sv. Mikuláše²⁸⁸. Na jeho místo byl jmenován kanovník František Gabriel.²⁸⁹

Biskup Hlouch se zřejmě začal obávat, aby s ním nebylo naloženo podobně jako s arcibiskupem Beranem, a začal pomalu měnit svůj nepřátelský postoj vůči P. Buchtovi. Nakonec ho zplnomocnil k řízení ekonomických záležitostí diecéze, ovšem pod podmínkou, že předloží propouštěcí list z olomoucké arcidiecéze. Sice nepřipadalo v úvahu, že by ho potvrdil ve funkci generálního vikáře, ale používal ho jako jakéhosi zplnomocněného tajemníka.

Státní úřady, které P. Buchtovi na post generálního vikáře dosadily, už se ovšem také přesvědčují o jeho nevhodnosti. Zápis ze schůze církevní pětky

²⁸⁶ Srov. Bočkův dopis z 10. 3. 1951 (pod č. j. 12). ABi z let 1949–1989, složka Kapitula.

²⁸⁷ Srov. SOA, Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Zápis z mimořádné schůze krajské církevní pětky konané dne 15. 3. 1951 z 16. 3. 1951.

²⁸⁸ Konkurz na toto uprázdněné kanovnické místo byl vypsán 1. 6. 1951. Srov. ABi z let 1949 – 1989, složka Kapitula.

²⁸⁹ Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*, s. 15.

z 3. 4. 1951 říká, že „Byla dále vznesena další stížnost na generálního vikáře, který vynáší všechny informace z konzistoře, ukazuje se stále více neschopným, nemá důvěru a vážnost duchovenstva. Bylo usneseno, že s. Vaněček shromáždí všechny konkrétní důkazy jeho postoje. V souvislosti s tím a s dalším pravděpodobným vývojem situace ukládá církevní pětka církevního oddělení KNV, aby vybralo dopředu duchovního nebo několik duchovních, která má důvěru lid. správy i duchovenstva, vychovávat jej s tím, aby v pozdější době byl zde zajištěn eventuální kapitulní vikář.“²⁹⁰

P. František Hobizal vzpomínal, že jakkoliv byl P. Buchta plně oddán státu, byl také loajální i vůči biskupovi. Několikrát prý prohlásil, že biskup musí zůstat v Budějovicích, a že za těch okolností miní zde setrvati. Mnozí z kléru prý soudili, že *Buchtovo prohlášení je upřímné, že opravdu netouží po kapitulním vikářství, vždyť ani není členem kapituly.*²⁹¹

Jakkoliv biskup Hlouch zmírnil svůj postoj vůči P. Buchtovi, pro úřady to nebylo dostatečné. Církevní pětka se proto 5. května 1951 na své poradě shodla na dalším postupu vůči nepohodlnému biskupovi: „Českobudějovický biskup stále znemožňuje svým nepřátelským postojem příznivý vývoj v diecézi. Podle usnesení minulé porady byla provedena na okresech kampaň, v níž byl biskup takticky odhalován jako nepřítel církve a duchovních samých. Po krátké kampani bylo zjištěno, že by v případě jeho odstranění z diecéze byl v našem kraji klid. Podle předběžného šetření cca 40 % duchovních by jeho odchod uvítalo, zbytek by zachoval pasivní klid a pouze u jednotlivců cca v počtu 10 by se dosud mohlo očekávat skryté pobuřování. (...) Biskup bude z diecéze odstraněn, jakmile budou zajištěny všechny potřebné podmínky, a to: 1. Zaručen klid mezi kněžími a věřícími (...). 2. Bude připraven a k tomu účelu vychován příští kapitulní vikář. (...) 3. Po úmrtí kanovníka Čecha, jehož členství v kapitule, která volí kapitulního vikáře, nám zaručovalo zvolení Titmana, bude třeba doplnit sbor kanovníků. (...)

²⁹⁰ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Zápis ze schůze církevní pětky, konané dne 2. 4. v Č. B., z 3. 4. 1951.

²⁹¹ HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (archiv autora).

*S P. Buchtou se nepočítá a bude přeložen pryč z diecéze a bude mu vyhledáno příhodné místo.*²⁹²

Biskupovo odstranění z diecéze bylo předběžně plánováno na červen, aby nebyly narušeny event. polní práce²⁹³. Biskupova internace v rezidenci se ale ukazovala stále více jako bezvýchodná, podle zpráv se Josef Hlouch stával nevrlym a velmi neústupným. Podle zápisu z porady církevní pětky konané dne 21. 5. 1951 pokračovaly aktivity úřadů směřující k Hlouchově diskreditaci a odstranění: „Církevní pětka rozhoduje, že bude s. Ekartovi, který povede další jednání s biskupem, navržen za kandidáta (na uprázdněné místo kanovníka v ČB, pozn. aut.) P. Trdla, kancléř konsistoře, s nímž věc projedná s. Volf. Jakmile bude Trdla biskupem přijat a instalován, bude přikročeno k zdokonalení biskupovy izolace a další proces s ním bude opět řádně projednán v církevní pětce. Mezi tím připraví bezpečnost všechny argumenty odhalující biskupa a jeho nepřátelský postoj a spolu s církevním oddělením KNV vypracuje akční plán nutných opatření v případě jeho odstranění.“²⁹⁴

Další zápis s porady církevní pětky z 22. 6. 1951 vyplývá, že ohledně jmenování nového kanovníka „zde stojí jako jediný kandidát P. Trdla, kancléř konzistoře. Jmenovaný, přestože je mu zajištěn souhlas biskupa i lid. správy, váhá s podáním žádosti v obavách o důvěru mezi duchovenstvem.“²⁹⁵

Jednání s P. Trdlou byla neúspěšná, jak potvrzuje další zápis: „P. Trdla odmítá podat žádost o kanonikát proto, že biskup mu nechce dát pokyn, jímž by se v nebezpečí ztráty důvěry duchovenstva vykázal. Vzhledem k této situaci a nepodaří-li se Trdlu přesvědčit, usnáší se pětka, aby byl prosazován a) P. Buchta, b) dvojice Reban, Kajtman.“ Stejný zápis mapuje také jednání o dalších osudech biskupa Hloucha: „Druhým bodem jednání byla otázka situace na konsistoři, a to jednak v poměru mezi STB a P. Buchtou a jednak nesrovnalosti v odevzdávání dopisů biskupovi a naopak. (...) Pokud se týká dopisů, budou

²⁹² Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Zápis z porady krajské církevní pětky, konané dne 5. 5. 1951 v Č. Budějovicích, ze 7. 5. 1951.

²⁹³ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Zápis z porady krajské církevní pětky, konané dne 5. 5. 1951 v Č. Budějovicích, ze 7. 5. 1951.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Tamtéž.

odevzdávány pouze dopisy úřední a ze soukromých jenom styk s rodinou. Rozhlasový přijímač zatím ponechán.²⁹⁶

Úřady neztratily ze zřetele ani osobu P. Buchty: „Autorita Buchty u duchovních je asi 50 %. Ostatní jej uznávají z nutnosti, jednotliví kněží jej přezírají. U Trdly je poměr procentuální lepší, neboť jej všichni znají z dřívějšího působení a ze semináře.“²⁹⁷

Krajský církevní tajemník provedl ve vikariátech průzkum, jak by se kněží dotklo odstranění biskupa Hloucha z diecéze a jaký je jejich vztah k P. Buchtovi a P. Trdlovi: „České Budějovice – (...) Z rozmluv vcelku vyplynulo, že duchovní nebudou překvapeni, když to s biskupem dopadne jako v Praze. (...) Obliba P. Buchty i Titmana je asi stejná. Buchtovi někteří vyčítají, že se chová málo jako kněz, Titmana vůbec nerespektují a říkají, že je tlachal. Na Buchtovi si více zvykli, je větší naděje, že by jej přijali. Český Krumlov – Biskupův odchod by přijali kněží klidně. (...) U kněží je oblíben spíše Buchta, ovšem s výhradami. P. Titmana neznají. Jindřichův Hradec – Kněží se staví k biskupovi celkem lhostejně. (...) Je zde oblíben P. Buchta a P. Trdla. Týn nad Vltavou – (...) Duchovní se klidně smíří. (...) Buchty si váží a uznávají jeho autoritu a i Titmana mají rádi. Budou poslouchat kteréhokoliv z nich. Vimperk – (...) Až na tři kněze přijmou odchod biskupa všichni klidně. (...) Generální vikář jest uznáván všemi, o Titmanovi se rovněž dobře vyjadřují. Vodňany – Všichni duchovní stojí za biskupem. (...) K Buchtovi kladný poměr nemají, ale poslouchají jej. Titmana většinou neznají.“²⁹⁸

Je potřeba říci, že úřady při posuzování vhodného nástupce biskupa Hloucha postupovaly skutečně pečlivě. Další zpráva, tentokrát z Krajského národního výboru v Plzni, říká, že „dle průzkumu provedeného v kraji názor na generálního vikáře Buchtu lze hodnotiti celkem příznivě. (...) Příznivější názor mají duchovní na kanovníka Titmana (...) Otázka biskupa Hloucha je ještě živá

²⁹⁶ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Zápis z porady krajské církevní pětky konané dne 4. 7. 1951, ze 17. 7. 1951.

²⁹⁷ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Průzkum dle daných 18 bodů o situaci v českobudějovické diecézi z 28. 8. 1951.

²⁹⁸ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Výsledek průzkumu uloženého kraj. církv. pětkou dne 17. 9. 1951 jako podklad dalšího postupu ve věci biskupa Hloucha, z 8. 10. 1951.

a stále duchovní hovoří o tom, proč nesložil slib a jaké jsou příčiny.“²⁹⁹ K této zprávě byly přiloženy zprávy z okresů. V jedné z nich se píše: „Pozastavuji se nad tím, jak je možno, že farář Titman Antonín, kterého znám z jeho neblahého působení na farnosti Starý Rožmitál v době okupace, objevil se najednou v našem obrázkovém časopise jako pokrokový kněz. Obdivujeme se tomu, jak je možné, že za tak poměrně krátkou dobu z člověka, který propagoval s přímou vehemencí fašismus a okupanty, může se stát člověk propagující náš nový a správný směr. Vzpomínám, jak první hákový kříž, který za okupace u nás visel, byl hákový kříž na věži staroměstského kostela, který spravoval zmíněný farář, a jemuž nic takového nebylo, jak vím, nařízeno. (...) Farář Titman v té době působil za velmi úzké spolupráce v každém ohledu pro fašisty se známým konfidentem Gestapa (...)“³⁰⁰ Toto obvinění dokládá také potvrzení, které vystavil Okresní národní výbor v Blatné: „Potvrzuji, že proti faráři Antonínu Titmanovi z Rožmitálu pod Třemšínem působícímu v době okupace ve Starém Rožmitále, okres Blatná, nyní kanovníku v Českých Budějovicích, bylo vedeno u ONV, později u okresního soudu v Březnici, trestní řízení pro přestupky dekretu pres. Republiky č. 138/45 Sb., které skončilo zastavením trestního řízení podle § 90 trestního řádu.“³⁰¹

Nařčení ze spolupráce s nacisty vzaly komunistické úřady vážně. V další, bohužel nedatované zprávě, církevní tajemník popisuje šetření ohledně Titmana a píše, že „Nejhorsí však jest, že téměř všichni kněží jej považují za kariéristu, který je s to zapřít vše, jen když bude postupovat, a dále to, že se o něm ví, že za okupace kolaboroval s Němci. (...) Věřící v Rožmitále připustili, že k němu nacisti chodili, že prý se však snažil pomoci lidem nasazeným v Říši. V celku proti němu nic neměli.“ Dále hodnotí oba kandidáty na Hlouchova nástupce, Buchtu i Titmana, a uvádí, že „Po příchodu P. Buchty vzbudila skutečnost jeho ustanovení i jeho vlastní chyby odpor většiny vůči němu. Vytýkali mu, že není

²⁹⁹ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Zpráva Krajského národního výboru v Plzni z 10. 10. 1951, zn. 299-I/4-10/10-51/A.

³⁰⁰ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Opis zprávy Josefa Bláhy, předsedy MNV v Rožmitále pod Třemšínem, adresované církevnímu oddělení Krajského národního výboru, z 10. 10. 1951.

³⁰¹ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Opis potvrzení Okresního národního výboru v Blatné pro Církevní referát KNV v Českých Budějovicích z 10. 10. 1951.

z diecéze, že nastoupil bez biskupské jurisdikce (což by v oné době nikdo nebyl udělal z diecéze), že byl oktrojován biskupovi apod. Vytýkali mu však také, že není vzorný kněz, že pije apod.³⁰². Buchta chyboval také tím, že málo jezdil mezi kněze a málo je získával. V době, kdy už začalo být jisto, že by mohl přijít jako řídicí činitel po biskupovi, jednak jsme jej stále nutili jezdit ven mezi kněze, přesvědčovat je a navazovat s nimi kontakt. (...) Je ovšem také pravda, že přílišným slibováním, které pak nemohl dodržet si mnohé kněze odradil, získal však pověst dobrosrdečného a lidového kněze. (...) Porovnáme-li jeho posici před ještě 1/2 rokem a dnes, je jasno, že jeho obliba stoupla na tolik, že s výjimkou Vodňanska a ojedinělých částí některých jiných okresů a dle sdělení KCT Jihlava I na farnostech českobudějovické diecéze, byl by naprosto pro svou příští funkci únosný. (...) Pokud se týká Titmana, jest situace tato: P. Titman je přesvědčen, že cesta, kterou se dal náš stát je správná, a máme za to, že jest v tomto přesvědčení pevný. Dalším kladem jest, že je velmi energický, agilní a ke všemu ochotný. Udělá na pokyn KNV všechno (s výjimkou náboženství samozřejmě). V jeho projevech pro socialismus jest jej naopak třeba spíše brzdit. Nedovede jednat s kněžimi a nejraději by všechno nařizoval. Mezi kněžimi, kteří jej znají, má pověst tlachala, mluvky, což jest, kriticky vzato správné, neboť mluví příliš a často nevhodně. Povahou je spíše podlízavý a snaží se zalíbit stálým hovorem o socialismu, o tom, že je třeba kněze pro budování připoutat nebo zavřít apod. To vzbuzuje nedůvěru i u lidové správy a odpor u kněží. (...) Jistě i on by splnil svoji úlohu dobře. Zvážíme-li však oba kněze, jejich vlastnosti, minulost i to, co pro nás udělali, posoudíme-li jejich dnešní posici mezi kněžstvem a pravděpodobný postoj a činnost v nové funkci, máme za to, že při všech svých záporech, na prvním místě by se pro funkci hodil P. Buchta.³⁰³

Jakkoliv dosud nebyla jasná volba biskupova nástupce, na odstranění mons. Hloucha z diecéze se úřady shodly jednomyslně. 20. 12. 1951 sepsal tehdejší církevní tajemník Volf souhrnnou zprávu o jednáních s biskupem a postupech proti němu za celý rok 1951. V ní se dozvídáme, že „V březnu

³⁰² Viz. např. svědectví P. Karla Zemana za stručným životopisem P. Buchty.

³⁰³ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *neoznačený zápis*, zachovaná strana 2 a 3, podepsán krajský církevní tajemník.

probíhalo dále jednání, aby biskup šel s ministrem Plojharou suspenzi, která mu zabráňovala vykonávání kněžských úkonů. Přes přesvědčování všemi způsoby biskup odmítl a sněti suspenze, které později provedl kapitulní vikář Stehlík v Praze, neuznal. (...) Přesto, že jeho bilance jest neutěšená, setrvává v tvrdém odporu: během letošního roku odešlo z našeho kraje 14 duchovních na vojnu, 2 do internačního kláštera, 1 do vězení, 2 utekli za hranice, 2 přeloženi z kraje a 3 zemřeli. (...) Poslední 2 hodinová rozmluva skončila tak, že biskupovi z rozčilení a napětí popraskaly oční cévy, ale nepovolil. Použili jsme všech možných argumentů i těch dokonce, že 15 nově přeložených duchovních v našem kraji nedostane plat tak dlouho, až splní svůj slib (tj. jmenovat P. Trdly kanovníkem, který odvolal), že mu na vánoce nebudou vpuštěni jeho sourozenci, ale marně. Ani tato zastrávací taktika, ani mírné přesvědčování zatím nemělo úspěchu. (...) Bohužel, izolaci zostřit není dle příkazu soudruha ministra přípustno. Proto naše další jednání s biskupem se omezí na jednání o jmenování nových (pokrokových) vikářů, o kanonikát P. Trdly a běžné provádění akčního plánu překládání duchovních.³⁰⁴

Práce úřadů už začala nést ovoce. V hodnotící zprávě o situaci v kraji se uvádí, že „k 31. 12. Jest v kraji 173 aktivních římskokatolických kněží, tj. asi o 25 méně, než před rokem. (...) Okruh duchovních, kteří spolupracují dobře s lidovou správou, se z malé skupinky zvýšil na 40–60 kněží. 42 duchovních jsou dnes členy SČSP. (...) Nebylo docíleno podstatného zlepšení poměru duchovních ke konzistoři, zejména ke generálnímu vikáři.“³⁰⁵

Jako doklad servilního postoje uvádím jeho dopis OSN, který je uložen v archivu Biskupství českobudějovického v příloze č. IV. a přílohu č. VI., která čerpá z „Věstníku katolického duchovenstva“.

³⁰⁴ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Zpráva o jednání církevního odd. KNV s biskupem Hlouchem ze dne 20. 12. 1951.

³⁰⁵ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, Hodnocení situace v kraji z 20. 12. 1951.

5. 8. Českobudějovická diecéze v roce 1952

Poměry doby se odrážely i na biskupské konzistoři. Jejím neomezeným pánem byl vládní zmocněnec Sotona, který řídil generálního vikáře Buchtu a ostatní úředníky. Každé jednání konzistoře, které nemohl ze své církevní pravomoci vyřídit generální vikář, neboť vyžadovalo souhlas biskupa, vedlo k zhoršení vztahů mezi biskupem Hlouchem a státem.

Poněvadž stát usiloval o reorganizaci vikariátů, bylo rozhodnuto o zmírnění Hlouchovy izolace i přes odpor krajských orgánů³⁰⁶. V zájmu státu bylo přizpůsobit hranice vikariátů hranicím státní administrativy (okresů) a dosadit v nově uspořádaných vikariátech za vikáře „vlastenecké“ kněze, prostředníky při uskutečňování církevní politiky režimu.

Jednání, započatá hned po novém roce, měla rychlý spád a už kolem 17. 1. spěla k úspěšnému konci. Biskup Hlouch plánoval vydání oběžníku, v němž by uvedl novou úpravu vikariátů s platností od 1. 2. 1952.

Jak vysvítá z pramenů, nebyly ani státní orgány jednotné v postupu ohledně zacházení s biskupem Hlouchem. Zpráva krajského církevního tajemníka z celostátní porady KCT z 9. 1. 1952 uvádí: „(...)Na to mě řekl soudruh Fierlinger: ‚(...) Vy v Č. Budějovicích jste nám nepomáhali dobře. Nedovedl jsi ovlivňovat církevní pětku, která si dělala, co chtěla. Jen jste pořád žádali odstranění biskupa. Když jsem s tím přišel k soudruhu Gottwaldovi a řekl jsem mu to, otázal se mě: ‚Máte za něj náhradu?‘ Musil jsem říci, že ne.‘ (...) Na to jsem odpověděl: ‚(...) Církevní pětku velmi bedlivě zvážila celou situaci a dělala důkladný průzkum. Byla však informována soudruhem Havelkou, že odstoupení biskupa je hotovou věcí a soudruh Jirásek dokonce sdělil KCT, že k tomu dojde v listopadu 1951. Nástupcem zde byl – Buchta.‘ Na to jsem byl přerušen

³⁰⁶ Jednání o novém uspořádání vikariátů započal koncem r. 1951 už biskup Hlouch. Vzhledem k počínajícímu omezování jeho pravomocí (zřejmě zadržování pošty atd.) ovšem biskup od tohoto úkonu upustil, jak v dopise informoval zmocněnce SÚC při biskupské konzistoři: „(...) Kromě toho zvláště v posledních měsících buď nejsou odesílány některé přípisy Ordinariátu, nebo nejsou Ordinariátu dodány odpovědi došlé Za takovéto situace rozdělit vikariáty a jmenovat vikáře připadá prakticky bezúčelné.“ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karta 364, odpověď mons. J. Hloucha z 3. 11. 1951 na dopis z 1. 11. 1951.

soudruhem ministrem, který řekl: ‚Buchta! Ten nemůže být nástupcem!‘ (...) Ministr řekl: ‚No, soudruzi, jak to děláte? Co je pro nás důležitější – cíl, a ten jest: vikáři a vikariáty, ne korespondence!‘ (...) O přestávce porady přišel ke mně soudruh Werner a soudruh Jirásek, přednosta katolického odd. II. odboru a řekli mi, že jsem si vědom toho, že kritika soudruha ministra byla nevhodná a nesprávná a tak, jak oni smýšlí, že smýšlí i soudruh náměstek Plíhal.‘³⁰⁷

Mezitím ovšem navštívil konzistoř p. Dolek z SÚC a informoval o novém způsobu jednání s biskupem Hlouchem. Podle jeho požadavku se ve všech dalších oběžnících měla objevit formule: *Z příkazu ordinariátu* a podepsán by byl generální vikář P. Buchta. Korespondence určená pro ordinariát by byla prostudována na konzistoři, následně předána biskupovi, ten na obálku napíše způsob vyřízení, předá ji zpět konzistoři a ta věc – s výše uvedenou douškou – vyřídí.³⁰⁸

Rozhodnutí o novém způsobu korespondence se biskupa Hloucha velmi dotklo. Když navíc uviděl oběžník s informací o změně vikariátů, podepsaný generálním vikářem P. Buchtou, rozčílil se, prohlásil, že úpravu ruší, odmítl akceptovat nové hranice vikariátů a jmenování nových vikářů. Navíc prohlásil P. Buchtu za suspendovaného a tudíž každý jeho úkon za neplatný: *„Biskup, když uviděl podpis generálního vikáře, udeřil listem vztekle o stůl, rozzuřil se tak, jak snad nikdy před tím, a řekl: ‚To je, pánové, rána do zad! Kdybyste jednali alespoň chlapsky, a předem mi svůj úmysl řekli a projednali se mnou. Vy máte moc, ale já mám právo. Ten oběžník ruším, vikariáty dělat nebudu, vikáře jmenovat rovněž nebudu! (...) Při poslední návštěvě řekl zmocněnci: ‚Tam ten (myslil generálního vikáře) se svým činem (tj. podepsáním se na oběžník) sám suspendoval. Považuji jej za suspendovaného a kterýkoliv čin nebo rozhodnutí udělá, je neplatné.‘ (...) Můj názor: Couvnout nelze, situace je však tak znesnadněna, jako snad dosud nebyla. Generální vikář i kancléř jsou stísněni, přesto, že nic neví. Bude-li biskup chtít, může dát zprávu o tom, že považuje generálního vikáře za suspendovaného,*

³⁰⁷ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 363, *Zpráva o důležitých událostech v církevní politice*, 17. 1. 1952, s. 3–4.

³⁰⁸ Srov. DEMEL, *Omezování církevního života ze strany československého státu v období 1945–1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v jihočeském regionu*, s. 129–130.

*přes svého zpovědníka nebo řeholnice na vědomí duchovním, i generálnímu vikáři samému. Zabránit tomu nemůžeme nijak.*³⁰⁹

Krajský církevní tajemník podal rozsáhlou zprávu o postupu vůči biskupu Hlouchovi dr. V. Škodovi, předsedovi KNV v Českých Budějovicích: *„V zásadě je toto rozhodnutí správné, neboť vyzdvihuje konzistoř a generálního vikáře a potlačuje význam biskupa, který nesložil slib a před státem nemá tedy důvěru. (...) Chybu jsem viděl ovšem v tom, že toto rozhodnutí padlo v době vysoce důležitého jednání o vikariátech a jak znám biskupa, předpokládal jsem, že se rozhodne vše zastavit. (...) V tom smyslu jsem také soudruha Dolka varoval. (...) Soudruh Dolek však trval na svém, uvedl, že to tak bylo na poradě SÚC určeno a že se to tak rozhodně provede. Dodal, že nyní půjde sám k biskupovi, že mu to naznačí a pak že bude práce zmocněnce jej o takovéto formě korespondence přesvědčit.*³¹⁰

Přes veškeré další naléhání státních orgánů biskup své rozhodnutí nezměnil, naopak, rozhodl se spor o korespondenci řešit tak, že žádnou korespondenci nevyřizoval, což působilo velké problémy.³¹¹

Ze zápisu o návštěvě odborového přednosty SÚC Dolka u biskupa Hloucha vyplývá, že obavy krajského církevního tajemníka byly namístě: *„Když toto začalo být prováděno (myslí se nový způsob korespondence, pozn. aut.), zaslal biskup dopis soudruhu ministrovi Fierlingerovi, v němž jej žádá, aby byl Buchta z konsistoře odvolán. Současně napsal Buchtovi dopis, v němž mu naznačuje, že jej považuje za suspendovaného. Dopis byl zadržen a předán soudruhu Dolkovi.*³¹² *(...) Soudruh. Dolek přijel tedy jako zástupce soudruha ministra. (...) V otázce suspenze generálního vikáře rovněž nedošlo k dohodě.*

³⁰⁹ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 363, *Zpráva o důležitých událostech v církevní politice*, 17. 1. 1952, s. 2.

³¹⁰ Tamtéž, s. 1.

³¹¹ Tamtéž, s. 2.

³¹² Biskupův dopis byl velmi strohý, citujeme některé pasáže: *„Na rozhodnutích, která jsem pro celou diecézi připravil a podepsal, škrtnul jste můj podpis, podepsal sebe a poznamenal, že tam činíte z příkazu biskupova. Víte dobře, že jsem Vás k ničemu takovému nepověřil a souhlasu nedal, abyste něco takového učinil. Nebyl to první, ale jistě také z nejvýznamnějších kroků, kterými jste mi bránil ve výkonu biskupské jurisdikce. (...) Vy přestáváte být generálním vikářem, jak jsem stanovil již při Vašem jmenování. (...)“* Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, dopis adresovaný biskupskému ordinariátu, datum neuveden.

*Biskup považuje Buchtu stále za suspendovaného, byl však soudruhem Dolkem upozorněn, že by byly vyvozeny důsledky z jakéhokoliv pokusu informovat duchovní nebo generální vikáře o této skutečnosti nelegální cestou (přes zpovědníka). Z tohoto důvodu nemá generální vikář nadále přístup k biskupovi.*³¹³

Další zápis mapuje rozhovor zmocněnce konzistoře s biskupem Hlouchem, který se uskutečnil 5. 2. 1952: „(...) V záležitosti jeho vztahu ke generálnímu vikáři P. Buchtovi řekl biskup, že trvá na svém rozhodnutí tak, jak jej oznámil soudruhu Dolkovi, tj. považují Buchtu za suspendovaného a za generálního vikáře jej neuznává. Nenazývá jej již také v rozmluvě vůbec jeho titulem. (...) Na základě toho se také již neobrací, potřebuje-li něco na konsistoři, na generálního vikáře, nýbrž na kancléře Trdlu, což vikáře rozčiluje a zneklidňuje. (...) Jsou zde nyní jen 2 možnosti: buď biskup ustoupí, vezme zpět své rozhodnutí o generálním vikáři a podřídí se. S tím počítat, dle našeho názoru, nelze.“³¹⁴

Hned druhý den proběhlo další jednání s biskupem: „Biskup byl velmi rozčilen. Říkal: kam to chtějí páni na SÚC hnát? Což pak já mám dělat Buchtovi referenta? Neustoupím od svého rozhodnutí. Buchtu neuznávám. Což už Buchta sám netuší, co s ním je?“³¹⁵

Vzhledem k biskupově zatvzelenosti – a z obavy, aby biskup neinformoval veřejnost a duchovní o exkomunikaci P. Buchty – je mu tedy od 8. 2. zamezen jakýkoli soukromý rozhovor, nesmí k němu dokonce ani zpovědník. Po dalším jednání ústředních a krajských orgánů je rozhodnuto o odchodu biskupa z diecéze, protože se nezdá, že by se problémy kolem jeho osoby mohly ještě urovnat. Zůstávala pouze jedna nevyřešená otázka – a to, kdo bude kapitulním vikářem, zda P. Buchta nebo P. Titman. Na poradě přednosta katolického oddělení SÚC Jiráskova a vedoucího tajemníka KV KSČ Vlčka zaznělo, že podle biskupa Píchy

³¹³ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Zápis o návštěvě odborového přednosta SÚC u biskupa Hloucha a jeho rozhovor s ním* ze 4. 2. 1952.

³¹⁴ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Zápis o vývoji dalších událostí na konsistoři a ordinariátu* z 6. 2. 1952.

³¹⁵ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Zápis o dalším vývoji na konsistoři a ordinariátu* ze 7. 2. 1952.

má kapitula zvolit kapitulního vikáře pouze ze svého středu a jen výjimečně mimo něj. Podle tajemníka Vlčka byl mezi kněžími proveden průzkum, jehož výsledky vyzněly ve prospěch P. Buchty, protože P. Titmanovi byla vyčítána jeho kolaborace s nacisty. P. Buchta si prý během doby získává stále větší autoritu a jeví se jako lepší kandidát. Oba činitelé se shodli, že se má nadále „1. jednat s biskupem o vikáře, 2. Nějakou dobu neustupovat od toho, že Buchta musí na konzistoři zůstat a pak říci biskupovi, že bude odstraněn, když jej bude jmenovat kanovníkem. 3. Promluvit se všemi kanovníky a vysondovat, jaký mají poměr k P. Buchtovi, zda by jej asi volili a zda by vůbec k volbě přistoupili. (...) 5. Podporovat autoritu P. Buchty. (...) 6. Zostřít izolaci tak, aby biskup nemohl posílat zprávy ven. (...)“³¹⁶

Ani přes všechna opatření se postoj biskupa Hloucha nemění, situace na biskupství se dokonce zhoršuje:³¹⁷ „Generální vikář i kancléř jsou krajně mrzutí a neustále mluví o tíživé situaci, o tom, že takhle to dál jít nemůže, že raději půjdou někam do duchovní správy. Když jim to rozmlouvám, říkají: vám se to mluví, ale my už žijeme v takovéto atmosféře skoro dva roky. Proč se to stále protahuje, když všichni, vy i my, víme, že se biskup nepoddá a neustoupí a že ho ani KNV ani SÚC nepohne.“³¹⁸

Kapitula v roce 1952

Jak vysvítá z různých pramenů, nebyli v této nelehké době jednotní ani členové kapituly. Je samozřejmě otázka, jak jsou směrodatné zápisy pořízené církevními tajemníky, ale vzhledem k tomu, že profily a charaktery jednotlivých členů kapituly známe I ze svědectví pamětníků, je docela možné, že zápisy vystihují skutečný stav věci. V archivu se zachoval zápis o rozhovoru s kanovníky

³¹⁶ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Zápis o dalším vývoji situace na konsistoři a ordinariátu. Pokračování zpráv ze dne 17. 1., 4. 2., 6. a 7. 2., z 13. 2. 1952.*

³¹⁷ Krajský církevní tajemník písemně sděluje přednostovi SÚC Dolkovi Buchtovu stížnost, že jej přestaly zdravit řeholnice na biskupství, dokonce: „když je sám pozdravil, neodpovídají na pozdrav. Po rozmluvě se zmocněncem došli jsme k názoru, že příčina je spíše v současném ostřejším opatření, ale nelze také vyloučit to, že se biskup mohl před nimi zmínit o svém opatření vůči P. Buchtovi.“ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Sdělení KCT soudr. Dolkovi z 21. 2. 1952.*

³¹⁸ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Zpráva o stavu na konsistoři a vikariátu z 26. 2. 1952.*

kapituly ze dne 12. 2. 1952. Citujeme z něj: „P. Ant. Titman – v rozmluvě si trpce stěžoval na biskupa, který mu neodpovídá na jeho dopis a nevyhovuje jeho žádosti. Dále říká: je velmi těžká situace a postoj biskupa škodí duchovním i církvi. (...) Pana generálního vikáře si velmi vážím, dobře spolupracujeme. (...) Pan generální si získal autoritu a kněží ho mají rádi. (...) P. František Gabriel – Situace je velmi těžká a postoj p. biskupa nám neprospívá. Psali jsme mu dopis, v němž jsme mu jasně naznačili, že bychom si přáli, aby složil slib. (...) P. generální vikář jest velmi nadaný a šikovný a řídí většinu věcí sám, o všem ví. S Titmanem jsme také ve styku a pomáháme si ve funkcích. (...) P. Boček, probošt kapituly – ... je zde biskup a my nemůžeme přece biskupovi poroučet. Dokud je zde, je všechno na něm. (...) My jsme nedostali z ordinariátu vyrozumění, že p. generální vikář má jurisdikci a nevíme také, byl-li vůbec biskupem jmenován. Snad ano, ale my nic oficiálně nedostali. Všechno záleží na biskupovi, jděte a jednejte s ním. Dokud je zde, my nemůžeme nic než jej poslouchat.“³¹⁹

Opatření, kterými úřady omezily svobodu biskupa Hloucha, se některých duchovním samozřejmě nelíbily. Probošt kapituly mons. Karel Boček se písemně obrátil na Státní úřad pro věci církevní s žádostí o odvolání zákazu. V úvodu dopisu se probošt zmiňuje o svém setkání s Hlouchovým zповědníkem, který si stěžoval, že nebyl opakovaně vpuštěn k biskupovi: „(...) Je to již pošesté, co nemohl náš pan biskup vykonati svou náboženskou povinnost. Okolnost tato nezůstala utajena a je nepříznivě komentována od duchovenstva i od lidu. Z toho důvodu dovoluji si na to upozornit a jako probošt katedrální kapituly žádati, aby příslušný zákaz byl laskavě odvolán.“³²⁰

³¹⁹ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Zápis o rozmluvě s kanovníky českobudějovické kapituly provedené soudr. Jiráskem a KCT 12. 2. 1952.*

³²⁰ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Odvolání zákazu z 18. 3. 1952.*

Akce „H“

Odsun českobudějovického biskupa pod pracovním názvem *Akce „H“* byl stanoven na 29. 3. 1952. O tom, že celá akce byla pečlivě naplánovaná, svědčí následující zápis: „*I. Zařízeno: (...) 4. S bezpečností projednána opatření o odvozu Hloucha a 2 řeholnic do Kadaně. (...) II. Akční plán: na S. Dolek a s. Verner odejedou autem v pátek 28. 3. Odpoledne do Č. Budějovic (18 hod. na místě) a na poradě s předsedou KNV, KCT a zmocněncem a s. Jindrou, referentem III. referátu JNV projednají opatření ve dnech 29. 3. až 3. 4. (...) 7. V 15 hod. dodá KCT s. Volf výměr I trestní oznámení biskupovi, který potvrdí převzetí výměru a napíše event. odvolání. (...) 8. Asi v 19 hod. bude odvezen biskup I 2 řeholnice. (...) Na 30. 3. 10. Ráno v 8 hod. bude s. Dolek informovat P. Buchtu o opatřeních a dalších úkolech a připraví s ním resignaci na funkci generálního vikáře. Generální vikář Buchta v době jednání na KNV dodá do bytu probošta Bočka písemnou resignaci na funkci generálního vikáře.*³²¹

A vše šlo skutečně podle plánu. 28. března přijeli do Českých Budějovic zástupci Státního úřadu pro věci církevní Dolek a Verner; byl vydán výměr o omezení pobytu pro biskupa s datem 27. března a 29. března vydala trestní komise JNV trestní nález s datem 28. března. Nález ukládá biskupovi pokutu 50 000 Kčs a určení místa pobytu za přestoupení § 101 trestního zákoníku spr. č. 88/50 Sb., tedy za to, že vykonává duchovenskou činnost bez složení předepsané slibu, za pokus o maření opatření Státního úřadu pro věci církevní a za projevy nepřátelského postoje vůči státu.³²²

Na 29. 3. na 15. hodinu bylo plánováno doručení výměru a trestního nálezu biskupovi. Odjezd byl původně stanoven na 19. hod., ale plán se asi poněkud změnil, protože biskup později vzpomínal, že jej odváželi v noci. V průjezdu konzistoře bylo připraveno auto se svatební výzdobou, kterým byl

³²¹ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Akce Budějovice*, datum ani podpis neuveden.

³²² Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*, s. 17–18.

ThDr. Josef Hlouch v doprovodu dvou řádových sester vyvezen za hranice své diecéze. Cílem eskorty byla Kadaň.

Poté, co byl biskup odvezen, bylo na biskupství urychleně svoláno zasedání katedrální kapituly. Jednalo se o uprázdnění stolce – tzv. *sede impedita*. Bylo zde odlišné chápání konkrétního obsahu tohoto pojmu – stát považoval uprázdněný stolec právě za „*sede impedita*“ – tzn. diecézi řídí do zvolení nového biskupa kapitulní vikář, i když přesněji šlo o „*sede vacans*“ – s tím důsledkem, že otec biskup Hlouch zůstává diecézním biskupem³²³, jenže tyto důsledky pochopitelně nepřipadaly v úvahu a církev musela hledat způsob, jak v této komplikované situaci jednat tak, aby to bylo schůdné jak pro ni tak pro stát.³²⁴

Generální vikář Buchta 30. 3. 1952 rezignuje na post generálního vikáře, aby mohl během nepřítomnosti otce biskupa z funkce kapitulního vikáře řídit diecézi. Rezignace byla přijata Státním úřadem pro věci církevní v Praze dne 31. 3. 1952: „*SÚC v Praze vyhovuje Vaši žádosti ze dne 30. III. 1952 a přijímá Vaši resignaci na funkci generálního vikáře v Českých Budějovicích. Zároveň bere na vědomí, že budete svoji dosavadní funkci vykonávat do zvolení kapitulního vikáře.*“³²⁵

Tímto začala nejdelší a také nejbolestnější etapa episkopátu ThDr. Josefa Hloucha. Z Českých Budějovic byl odvezen do Kadaně, odkud poslal odvolání proti výměru z 29. března; to bylo trestní komisí KNV zamítnuto a nález byl v celém rozsahu potvrzen.

Hlášení jednotlivých tajemníků vypovídají o obavách kněží o biskupův život. Mnozí jsou přesvědčeni, že jestliže biskup opustil diecézi nedobrovolně a nepověřil nikoho jejím vedením, je ten, kdo se ujme její správy, exkomunikován.

³²³ V případě uvěznění biskupa zůstává úřad generálního vikáře zachován – Srov. CIC – *Kodex kanonického práva*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6. /*Codex iuris canonici*/, kán. 413.

³²⁴ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Akce Budějovice*, datum ani podpis neuveden.

³²⁵ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Přijatá resignace P. Buchty na funkci generálního vikáře v Č. Budějovicích* z 31. 3. 1952.

P. Josef Buchta zvolen kapitulním vikářem

31. března 1952 došlo k důležitému zasedání katedrální kapituly sv. Mikuláše. Přítomni byli msgre Karel Boček, sídelní kanovníci František Gabriel (jež byl dosazen pod nátlakem státní moci) a Antonín Titman, a generální vikář Josef Buchta. Ten oznámil rezignaci na úřad generálního vikáře a poté byl zvolen kapitulním vikářem českobudějovické diecéze.³²⁶

Podle vzpomínek P. Hobizala i P. Václava Kulhánka řekl o volbě P. Buchty sídelní kanovník Antonín Titman: „V rezidenci bylo mnoho policie, členové SÚCu z Prahy včele s odborovým přednostou Janem Dolkem, zástupci lidosprávy. Za této atmosféry informoval přednosta Dolek pp. kapituláry, že by stát uvítal, kdyby kapitula zvolila kapitulním vikářem diecéze pátera Buchtu. Naznačil nám, že jinému kandidátu by asi nebyl dán státní souhlas. Tak jsme volili Buchtu.“

SÚC udělil nově zvolenému kapitulnímu vikáři souhlas k vykonávání jeho nového úřadu.³²⁷

Kanovník – senior František Gabriel zase sdělil: „Volba kapitulního vikáře Buchty se konala pod silným státním nátlakem. Katedrální kapitola neměla prakticky žádnou jinou možnost, jelikož Dolek ze SÚCu informoval kapituláry již předem, že státní souhlas by dostal stejně jen páter Buchta.“³²⁸

Dne 2. 4. 1952 složil P. Buchta slib do rukou kapitulního probošta a seniora msgre Bočka.³²⁹ Ordinářem kapituly se tedy stal kněz jiné diecéze,

³²⁶ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 364, *Opis dopisu Katedrální kapituly v Českých Budějovicích. Podepsaní kanovníci (msgre. K. Boček, Fr. Gabriel a Antonín Titman) jménem kapituly uvádí, že „uváživši všechny možnosti, dohodla se kapitula vyjít vstříc přání vlády a po předchozím státním souhlase dosavadnímu panu generálnímu vikáři P. Josefu Buchtovi přijmouti jej za kapitulního vikáře. Datum neuveden.*

³²⁷ Srov. *Zprávy z diecézí*. Věstník katolického duchovenstva, č. 4, 28. 4. 1952, roč. IV, Praha: Státní úřad pro věci církevní, s. 5.

³²⁸ HOBIZAL, F. *Osobní svědectví* (archiv autora).

³²⁹ Úřady byly zpočátku přesvědčeny, že jejich volba byla správná. V posudku, který byl vypracován na P. Buchtu, se píše: „Vzhledem k jeho kněžskému povolání je dosti politicky uvědomělý. Jeho názory jsou dobré a upřímně souhlasí s dnešním režimem. V jeho jednání není pokrytectví. U pokrokových věřících je oblíben a pracuje dobře s lidovou správou. Na okresních besedách, pokud se jich zúčastňuje, dovede dobře diskutovati, nic před duchovními neskrývá a jedná otevřeně. Je členem SČSP a předsedou diecesního mírového výboru. Další předpokládaný vývoj: Bude-li dobře veden a usměřován, bude-li míti kolem sebe dobré a pokrokové kněze a rádce, bude dobrým círk. hodnostářem a dobrým spolupracovníkem lidové správy.“ Srov. SOA

nikoliv člen kapituly. Dne 3. 4. se konalo slavnostní uvedení kapitulního vikáře J. Buchty do úřadu. Shromážděnému kněžstvu předsedal P. Boček, který se snažil vysvětlit situaci, která nastala v diecézi 31. 3. P. Buchta promluvil o vlasteneckých tradicích jihočeské diecéze, uvedl příklad J. V. Jirsíka a prohlásil, že Jirsíkovými principy se chce řídit i on ve své práci. Jirsíkovým heslem bylo: *Bůh – Církev – Vlast.*³³⁰

Dne 27. 7. 1952 posvětil kapitulní vikář v Bohutíně na Příbramsku znovu obnovený kostel zasvěcený sv. Maří Magdaléně a dva zvony. Původní shořel dne 5. 7. 1950. Dobový tisk uvádí: *Lidově demokratická vláda vystavěla horníkům v Bohutíně důstojný chrám Páně. Ví, že horníci si to zaslouží a že budou za to vděční. Svou vděčnost dokazují prací a věrností. Rekonstrukce chrámu sv. Maří Magdaleny v Bohutíně jasně dokazuje, s jakou péčí se stará náš lidově demokratický stát o kostely a církevní památky.*“

Je otázkou, zda byl P. Buchta oprávněn užít při tomto obřadu pontifikálií – v příloze přikládám fotografii z tohoto liturgického obřadu. Je možné, že toto měl na mysli otec biskup Hlouch při Buchtově suspenzi (mj. Buchtova podpisu pod ACEBB³³¹).

Tento text přikládám pro svůj dokumentační význam v příloze č. V.

Kapitulnímu vikáři Buchtovi stát věřil; ovšem mezi ním a většinou kléru se projevoval velký odstup, protože byla vůči němu nedůvěra. Mnozí kněží stále tvrdili, že je biskupem Hlouchem suspendován.³³²

10. 6. 1952 udělil Státní úřad pro věci církevní státní souhlas k ustanovení msgre Karla Reba³³³ kustodem katedrální kapituly v Českých Budějovicích.³³⁴ Instalace proběhla 18. 6. téhož roku.³³⁵

Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 372, Seznamy duchovních, *Posudek na P. Josefa Buchtu*, datum neuveden.

³³⁰ Srov. WEIS, *Osudy katolické církve na jihu Čech – diecéze bez pastýře*, s. 60–61.

³³¹ Viz pozn. 118, P. Buchta toto právo neměl.

³³² Srov. DEMEL, *Omezování církevního života ze strany československého státu v období 1945–1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v jihočeském regionu*, s. 130.

³³³ Stalo se tak zřejmě na základě posudku, který na něho vypracoval krajský církevní tajemník v květnu 1952. Práví se v něm: „Zpočátku se stavěl nepříznivě hlavně proti likvidaci bisk. semináře v Č. B., jehož býval rektorem, s vývojem však velmi dobře rostl. (...) Spolupráce s ním je dobrá a vždy vyhoví. Má největší vliv na duchovní v celé diecézi, je velmi oblíben u všech a chodí se k němu všichni radit. (...) Jeho potvrzení ve funkci kanovníka–kustoda doporučujeme proto, že

6. Českobudějovická diecéze v letech 1953 – 1958

6. 1. Situace v roce 1953

Komunisté byli na rozhraní let 1952 – 1953 přesvědčeni, že problém katolické církve je z mocensko–politického hlediska vyřešen. Státní úřad pro věci církevní, který byl zřízen v roce 1949 k dohledu nad církvemi, od roku 1953 ztrácel na důležitosti. V roce 1956 byl nakonec zrušen a jeho agenda převedena pod ministerstvo školství a kultury. Vedoucí funkcionáři KSČ si však uvědomovali, že většinu římskokatolických duchovních a hluboce věřících nezískali pro aktivní podporu své politiky. Smířili se s tím, že většinu kněží nelze získat, lze je však ukáznit. Mnohem více si tvůrci církevní politiky slibovali od získávání věřících.

Jako příklad „ukáznění kněží“ uvádím přípis ze 4. 4. 1953, vydaný v Oběžníku státního úřadu pro věci církevní. Byl adresován všem zmocněncům konzistoří v českých zemích a týkal se konání bohoslužeb o církevních svátcích neuznaných státem. Citujeme: *„Ukládáme zmocněncům konzistoří projednati s kapitulními nebo generálními vikáři vydání oběžníku všem farním úřadům, aby bohoslužby o svátcích státem neuznaných byly konány jako v jiný všední den.“* (Následuje výčet svátků, např. Nanebevstoupení Páně, pondělí svatodušní, svátek sv. Václava atd.) *„Dále znovu připomínáme, abyste v dohodě s KCT vhodnou formou působili na postupné rušení večerních mší a to jak ve dnech církevních svátků, tak i v ostatních všedních dnech, a dále abyste působili k překládání ranních bohoslužeb na časnější hodiny tak, aby nenarušovaly pracovní dobu. Při*

jest jedním z nejvlivnějších duchovních a po tomto vyznamenání zřejmě touží, pomáhá kapitulnímu vikáři a váha kapituly by jeho potvrzením jen stoupla tak, že by se stala kapitulnímu vikáři velkou oporou.“ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 373, *Posudek na P. dr. Rebana a návrh na jeho potvrzení ve funkci kanovníka* z 26. 5. 1952.

³³⁴ Srov. Dopis J. Dolka z 10. 6. 1952 (č. j. 292.1. /I/1–52–Č) kapitulní konzistoří v Českých Budějovicích. ABi z let 1949–1989, fond Kapitula.

³³⁵ Srov. Dopis mons. Karla Bočka, probošta kapituly, Kapitulnímu vikariátu v Č. Budějovicích ze dne 18. 6. 1952. ABi z let 1949–1989, fond Kapitula.

projednávání těchto pokynů se však neodvolávejte na pokyn SÚC. Podepsán Ing. Josef Plíhal, v. r., náměstek předsedy SÚC“³³⁶

Na základě tohoto pokynu pak tehdejší kapitulní vikář P. Josef Buchta poslal „*Všem důstojným děkanským–farním úřadům diecése českobudějovické*“ oznámení o „*přesunu pracovní doby na neděle 3. května 1953 a 3. 1. 1954*“³³⁷. Je zajímavé, že neuposlechl výzvy a hned v úvodu se odvolává na pokyn SÚC: „*Státní úřad pro věci církevní nás žádá, abychom uložili všem duchovním správám, aby při službách Božích v neděli dne 26. t. m. bylo učiněno věřícím toto sdělení* (následuje informace o volných sobotách a pracovních nedělích). Dopis pokračuje: „*Dále upozorňujeme farní úřady a duchovní správy, že v uvedených nedělích smějí být konány bohoslužby tak, aby nebyla narušena pracovní doba. Ranní bohoslužby necht' skončí nejpozději do 7 1/2 hod. Duchovní správy necht' se přesně drží těchto pokynů.*“³³⁸

Je důležité uvědomit si, že zápas o věřící hluboce ovlivnil poměr všech církví k režimu. Už nešlo pouze o mocensko–politický zápas s římskokatolickou církví, ale tažení proti náboženství mířilo proti všem církvím bez výjimky. Tažení proti náboženství a státní propagace ateismu byla v rozporu se zájmy všech církví. Mezi duchovními všech církví proto narůstal odpor proti církevní politice a často proti režimu jako takovému.³³⁹

6. 2. Českobudějovická diecéze v roce 1953

Internace biskupů Hloucha a Berana dále pokračovala. Dne 17. 4. 1953 byli oba hodnostáři (Beran a Hlouch) přeloženi do Myštěvsi u Nového Bydžova, kde k nim přibyli ještě biskupové Karel Skoupý z Brna a Robert Pobožný

³³⁶ Srov. SOA Třeboň, *Oběžníky státního úřadu pro věci církevní*, Fond KNV 1949–1954, karton 363.

³³⁷ Srov. DEMEL, Z. *Neděle a totalita – Jak bylo v totalitním Československu omezováno svěcení neděle.*, s. 107 – 108.

³³⁸ Srov. SOA Třeboň, Kapitulní konzistoř, dopis z 20. 4. 1953, č. j. 2484/53, Fond KNV 1949 – 1954, karton 363.

³³⁹ Srov. VAŇÁČ, *Ekumenické styky v období let 1918–1960*

z Rožňavy. Na toto místo bylo dovoleno zaslat arcibiskupovi jeho vlastní knihovnu a všichni mohli kromě dopisů přijímat i balíčky s potravinami či dárky.

Podmínky internace zhoršily biskupův zdravotní stav, který již poslední léta v Budějovicích nebyl příliš dobrý. Josef Hlouch trpěl častými bolestmi a opakovanými srdečními záchvaty, které se dostavovaly několikrát měsíčně. Přesto byl lékař volán málokdy, léky byly doručovány opožděně...³⁴⁰

Zatčení P. Josefa Buchty

V červnu došlo k zatčení Josefa Buchty při nelegálním přechodu státních hranic. Mezi lidmi se říkalo, že prý pro velkou finanční zpronevěru. Je sice pravda, že žil stylem, který neodpovídal jeho legálním příjmům, ale pravděpodobnější je, že cítil, že jeho postavení je déle neudržitelné.³⁴¹ Bohužel, písemnosti, které by nám byly více nápomocny v tomto bádání, byly skartovány.

9. červen 1953 – Antonín Titman kapitulním vikářem

Na tento den byla svolána schůze katedrální kapituly, aby zvolila nového kapitulního vikáře. Už dříve předal Jan Dolek z SÚC kapitule rezignaci P. Buchty na tento úřad. Předpokládalo se, že do volby bude (minimálně nepřímo) zasahovat ministr P. Josef Plojhar, budějovický rodák. Původně kapitula zvolila monsignora Rebana, ovšem Jan Dolek ihned oznámil, že této volbě není udělen státní souhlas. Pak si vyvolal kanovníka Titmana ven. Tam prý mu hrozil, že nepřijme-li úřad kapitulního vikáře, stát vydá proti němu nějaké trestní řízení (ve věci okupace – kolaborace), neboť kanovník Titman něco takového ve Starém Rožmitále měl. Antonín Titman sám po tomto postu netoužil a volil mons. Rebana. Po rozmluvě s J. Dolkem se vrátil do hlasovací místnosti a žádal zbylé kanovníky, aby ho zvolili kapitulním vikářem, což se také stalo.³⁴²

³⁴⁰ Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*, s. 19–21.

³⁴¹ Srov. DEMEL, *Omezování církevního života ze strany československého státu v období 1945–1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v jihočeském regionu*, s. 133.

³⁴² Srov. KULHÁNEK, V. Monsignor. K 50. výročí úmrtí Mons. Karla Rebana. *Magazín Setkání* 2007, roč. XVII. s. 6–7. ISSN: 1212–8074.

Volbě byli přítomni msgre Karel Boček, probošt kapituly, msgre Karel Reban, kustod kapituly, František Gabriel, kanovník – senior, Antonín Titman, sídelní kanovník, a msgre dr. Jan Roubal, čestný kanovník.

V protokolu katedrální kapituly o volbě je prý výslovně poznamenáno, že „katedrální kapitula přijímá kanovníka Titmana za kapitulního vikáře.“ (Pamětníci se shodují, že kanovník Titman byl k postu kapitulního vikáře donucen, ale že se mu v něm později velmi zalíbilo...) ³⁴³

Nově zvolený kapitulní vikář ihned po volbě složil předepsaný slib do rukou probošta katedrální kapituly msgre Karla Bočka. ³⁴⁴

Státní úřad pro věci církevní se zajímal o názory kněží jak na zatčení P. Buchty, tak i na zvolení P. Titmana. V archivu se zachovala přísně důvěrná zpráva církevního tajemníka ONV ve Vimperku ³⁴⁵ z 12. 6. 1953 s názvem „Zpráva o resignaci pátera Buchty“, adresovaná církevnímu oddělení Krajského národního výboru. Píše se v ní: „Dne 11. 6. 1953 navštívil jsem vikáře Matouše z Bohumilic. (...) Když jsem se zmínil, že páter Buchta podal resignaci 6. 6. 1953 z funkce kapitulního vikáře a že je zatčen z hospodářských důvodů, byl úplně klidný a neprojevil nejmenší známky, že by jej něco rozrušilo. Prohlásil, teď budeme čekat, kdo bude jeho nástupcem, a já mu odpověděl, že 9. 6. 1953 byl jednomyslně zvolen kanovník Titman z Č. Budějovic, říkal: Buchtu jsem znal od vidění, na jeho léta vypadal dost starý, a že vloni v létě slyšel, že Buchta říká, že by rád z jeho funkce odešel. Na otázku, zdali neví, proč Buchta chtěl z funkce odejít, z opatrnosti se nevyjádřil, prohlásil, že neví.“

Dne 7. 7. 1953 (zřejmě se jedná o 7. 6. 1953) se konala menší pouť v Bohumilicích a na tuto pouť pozval vikář Matouš z Bohumilic osobního děkana Pátka z Malenic, který jej navštívil a říkal, že Pátek mu sdělil ten den, že postavení Buchty je otřeseno. (...) O nově zvoleném kapit. vikáři Titmanovi se zmínil, že je dost mladý a že Buchta Titmana učil. (...) Bylo jasně viděti, že nechce se mnou o tom moc hovořit s opatrnosti a stále zaváděl řeč na jiné věci. (...)

³⁴³ KULHÁNEK, V. *Osobní svědectví*. (přepis rozhovoru, archiv autora)

³⁴⁴ Srov. ABi, složka kapitula, č. j. 2344 a 2345 z r. 1955.

³⁴⁵ Zprávu pro svůj dokumentační význam uvádím v příloze č. VII.

*Týž den jsem navštívil děkanský úřad ve Vimperku, kde byli přítomní administrátoři Kohout a Hrubý, kde již měli oznámení s katedrální kapituly z Českých Budějovic o resignaci pátera Buchty a zvolení kanovníka Titmana. Bylo viděti na nich rozrušení a ptali se mne, co je nového. Po mém zmínění, že páter Buchta byl zatčen z hospodářských důvodů, po krátkém mlčení prohlásil Kohout, že je to hanba pro kněze, to že dělat nemusel. Zmínil se též o Buchtovi, že loni v létě slyšel, že Buchta by rád odešel z jeho funkce, více jsem se nemohl dozvědět z jejich opatrnosti. (...) Je zajímavé, jak jsou o všem dobře informováni a jak jsou opatrní.*³⁴⁶

Podobnou zprávu poslal okresní církevní tajemník ve Vodňanech: „*Při sdělení a zdůvodnění zatčení bývalého k. v. Buchty se vikář Pitra tvářil překvapeně a celé jeho chování nasvědčovalo, že o ničem neměl ani tušení. (...) Jeho postoj k zatčení Buchty se jevil lhostejný a spíše optimistický. (...) Z celého jednání vikáře Pitry, při sdělení o zatčení Buchty, vysvítá, že mu je věc lhostejná, třebaže v prvním okamžiku byl překvapen.*“³⁴⁷

Po svém zvolení kapitulním vikářem bydlel P. Titman ještě nějaký čas na faře u sv. Jana Nepomuckého; na biskupství docházel pouze do úřadu. Stát ovšem naléhal na jeho přestěhování do biskupské rezidence, kam také jako hlava diecéze patřil.

Mnozí kněží si uchovali nedůvěru, kterou pociťovali vůči P. Buchtovi, i pro nového správce diecéze. Mezi těmi dvěma ovšem existoval patrný rozdíl: P. Titman byl členem českobudějovické diecéze a členem katedrální kapituly.

K uklidnění situace jistě přispělo i jmenování P. Miloslava Trdly kancléřem a ředitelem kapitulní kanceláře.

Podle svědectví pamětníků byl P. Titman zpočátku považován za jednoho z nejlepších kapitulních vikářů tehdejší církve – díky skromnému vystupování a způsobu života začal být mezi věřícími oblíbený a vážený; mezi kněžími, kteří

³⁴⁶ Srov. SOA Třeboň, *Zpráva o resignaci pátera Buchty*, 12. 6. 1953, č. j. I-292.1-12/VI-1953/V, Fond KNV 1949-1954, karton 363.

³⁴⁷ Srov. SOA Třeboň, *Názor vikáře Pitry na zatčení k. v. Buchty*, 10. 6. 1953, č. j. I/3-292-31/C, Fond KNV 1949-1954, karton 363.

ho znali blíže, ovšem tak ceněný nebyl, ale v rámci tehdejších možností ho považovali za snesitelného...³⁴⁸

Životopis Antonína Titmana

Narodil se 8. 2. 1910 v moravských Kunovicích, na kněze byl vysvěcen v Budějovicích 17. 3. 1934³⁴⁹. Nejprve (od 1. 4. 1934) působil jako kaplan v Křemži, pak v Poleni a krátce nato v Klatovech. Poté byl jmenován administrátorem v Týnci u Klatov, pak kaplanem v Brlohu. Od 1. 7. 1938 byl jmenován vojenským duchovním (dokonce dosáhl hodnosti poručíka Čs. armády). Za 2. světové války byl ustanoven farářem ve Starém Rožmitále (až do června 1945), následovalo kaplanské místo v Katovicích a Střelských Hořticích³⁵⁰.

1. 8. 1949 nastoupil jako administrátor do Horšovského Týna.

1. 3. 1951 byl jmenován sídelním kanovníkem katedrální kapituly sv. Mikuláše v Českých Budějovicích a krátce na to i administrátorem tamější farnosti sv. Jana Nepomuckého.

Po rezignaci P. Buchty na post kapitulního vikáře byl 9. 6. 1953 zvolen kapitulním vikářem českobudějovické diecéze. Je otázkou, nakolik byla tato volba pod nátlakem legitimní. Jeho působení ve funkci kapitulního vikáře se neslo ve znamení naprosté podřízenosti církve vůči státu. Po změně politických poměrů v roce 1968 se biskup Hlouch mohl vrátit na českobudějovický biskupský stolec, což s sebou neslo také konec kariéry P. Antonína Titmana. Ten žil až do své smrti 11. 9. 1970 v ústraní.³⁵¹

³⁴⁸ Srov. WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech – diecéze v období správy kapitulním vikářem Antonínem Titmanem. *Studia theologica IV*, zima 2002, s. 76–78. ISSN 1212–8570.

³⁴⁹ Srov. ABi, Kněžská matrika, s. 434.

³⁵⁰ Srov. Catalogus 1942, s. 63.

³⁵¹ Srov. ABi, Kněžská matrika, s. 434.

6. 3. Situace v roce 1954

Vztah státu a církve v roce 1954

V tomto roce se stále ještě řešily pozůstatky a nejasnosti spojené s převzetím církevního majetku. Státní úřad pro věci církevní zaslal 27. 5. 1954 *Všem římskokatolickým konzistořím a ústředím církví, KNV odborům pro věci církevní pokyn ohledně závazků váznoucích na zemědělském majetku převzatém v revizi první pozemkové reformy a v nové pozemkové reformě, vypořádání*, kde se doslovně uvádí: „*V poslední době obracejí se peněžní ústavy i soukromé osoby na konzistoře a ústředí církví se žádostí o vypořádání různých závazků, váznoucích na církevním majetku, převzatém v revizi první pozemkové reformy a v nové pozemkové reformě. Je nutno, aby žadatelé v případě, že jde o závazky soukromníků knihovní i související s provozem objektu, byli odkázáni na ministerstvo zemědělství a pokud jsou žadateli Státní banka čsl., Investiční banka, státní spořitelny apod., na ministerstvo financí. Přednosta II. odboru dr. Vodrážka.*“³⁵²

6. 4. Českobudějovická diecéze v roce 1954

Kapitulní vikář Titman posiluje svou pozici

Kněží českobudějovické diecéze přijali svého nového kapitulního vikáře chladně a s nedůvěrou, naopak, státní správa jej přijala s nadšením, protože svou úlohu nespatoval v duchovní a náboženské činnosti, ale v politické agitaci. Titmanova zpočátku smířlivá pozice vůči osobě biskupa Hloucha ovšem záhy pominula. Jeho éra se nesla ve znamení podřízenosti církve státní moci. Např. před volbami do Národního shromáždění na podzim 1954 vydal list adresovaný duchovenstvu diecéze. V něm kněze vyzval, aby získali své farníky k volbě jednotné kandidátky Národní fronty.³⁵³

³⁵² Srov. SOA Třeboň, *Oběžníky státního úřadu pro věci církevní*, Fond KNV 1949–1954, karton 363.

³⁵³ Tamtéž, s. 79.

P. František Hobizal vzpomínal na jednu svou návštěvu u kapitulního vikáře Titmana. Tehdy si onen údajně stěžoval na své finanční podmínky, tvrdil, že SÚC (Státní úřad pro věci církevní) mu omezuje reprezentační fond. Kapitulní vikář údajně měl kromě svého služebního platu ještě hodnostní kanovnický a ordinářský příplatek, mimo to ještě tzv. reprezentační a osobní reprezentační fond. Čerpání z prvního fondu musel vyúčtovávat SÚC, z druhého nikoliv. Oba fondy měsíčně činily asi 800 Kč, z této částky kapitulní vikář hostil zástupce státu, eventuálně církevní hodnostáře, členy předsednictva CMV.³⁵⁴

Složení kapituly sv. Mikuláše v roce 1954

Probošt	msgre Karel Boček
děkan	neobsazeno
kustod	msgre Karel Reban
1. sídelní kanovník	P. František Gabriel
2. sídelní kanovník	P. Antonín Titman
3. sídelní kanovník	JUC Jan Šanda
4. sídelní kanovník	neobsazeno ³⁵⁵

Situace v roce 1955

Po velkých procesech s církevní hierarchií se situace církevně – politická pomalu zklidňuje; postavení církve ve společnosti se ovšem zhoršuje. Už se s ní moc nepočítá, a pokud ano, pak striktně rozděleně:

Církev nepřátelská = Vatikán, hierarchie v čele s arcibiskupem Josefem Beranem (jakkoliv odstřižnutá od veškeré moci), jim oddaní kněží.

³⁵⁴ HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (archiv autora).

³⁵⁵ Srov. KADLEC, J. *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1995.

Církev přátelská = CMV (Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva) vedený P. Josefem Plojharem, dále Sbor katolických biskupů a ordinářů, kteří vyjádřili svou podporu tehdejšímu režimu, a s nimi loajální kněží.

Nedá se upřít, že se P. Plojhar snažil zlepšit vztahy mezi církví a státem; tyto snahy ovšem byly velmi poplatné režimu. Podle některých ovšem P. Plojhar zabránil ještě větším rozporům mezi těmito dvěma stranami, dokonce prý odvrátil hrozbu odtržení místní církve od Vatikánu. Sice je pravděpodobné, že by se to nepodařilo, ovšem jistě by došlo ještě k horšímu vyostření vztahů.

Někteří kněží se domnívali, že je potřeba přestat útočit na CMV (protože se to nezdařilo ani biskupům, když byli v diecézích, natož teď, když byly diecéze neobsazené), ale prostřednictvím kapitulních vikářů se snažit ovlivňovat kurz CMV ve prospěch církve.

Cesta ovlivňování kapitulních vikářů také nebyla schůdná, neboť skoro všichni byli členy CMV a tudíž zastávali linii, kterou vytýčil jejich předseda ve spolupráci s ÚV KSČ.³⁵⁶

6. 5. Českobudějovická diecéze v roce 1955

Od počátku roku 1955 pamětníci pocítují osobnostní sestup kapitulního vikáře Titmana. Tento někdejší voják (přednosta katolické duchovní správy a nadporučík VIII. sboru s názvem Tajovský³⁵⁷ nechává volný průchod své hrubosti a drsnosti, kterou doposud většinou zvládal, časté jsou jeho výbuchy hněvu a emocí, bohužel i v naprosto nevhodných situacích, čímž ovšem komplikuje cíle a pozice státních úřadů. Ostatně, jejich mínění o P. Titmanovi vyplývá také z následující zprávy: „*V čele diecéze stojí kapitulní vikář Titman spolu s kapitulou. Kapitulní vikář Titman je dnes většinou duchovních respektován jako hlava diecéze a jen zřídka se vyskytují duchovní, kteří by jeho*

³⁵⁶ Srov. CUHRA, Struktura aparátu. XI. Církev a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 3–5.

³⁵⁷ Srov. Přehledy vojenských těles mobilizovaných na území Slovenska a Podkarpatské Rusi k 30. 9. 1938. *Vojenská história*, 2000, č. 2, s. 89–106.

*pokynů neuposlechli. Kapitulní vikář sám je plně oddán našemu třízení. Ochotně, mnohdy až bezmyšlenkovitě, se snaží vyhovět našim požadavkům, i pokynům. Kladem je, že se nijak nesnaží rozvíjet náboženský život, který za vedení diecéze jeho osobou pomalu upadá. Kapitulní vikář nevyniká osobními schopnostmi, a proto potřebuje se strany církevně politických pracovníků zvláště pečlivého vedení. Nedostatkem je, že při jeho vedení mu dává zmocněnec St. úřadu církevního s. Sotona příliš najevo, že o jeho schopnostech nemá valné mínění a vystupuje příliš do popředí při řízení konsistoře.*³⁵⁸

Kapitulní vikář Antonín Titman si údajně byl vědom své klesající popularity i nedostačující erudice, takže občas využíval služeb ostatních kanovníků a nechával se jimi zastupovat, když bylo potřeba přednést nějaký projev či veřejně vystoupit. V posudku, který byl vypracován na kanovníka mons. Karla Rebana, je výslovně uvedeno, že „*kapitulního vikáře nemá rád, poněvadž vidí jeho nedostatky ve srovnání se svojí inteligencí a také proto, že by raději seděl na jeho místě.*“³⁵⁹ Z posudku na jiného kanovníka, probošta kapituly mons. Karla Bočka, vysvítá v podstatě totéž: „*Nemá rád kapitulního vikáře a jistě ho ani neuznává a rád by ho znemožnil, nebo alespoň před ostatními členy kapituly zesměšnil.*“³⁶⁰

Dokonce došlo i k případům suspenze, když P. Titman po prudkém sporu neváhal postihnout kněze za to, že nečetli jeho pastýřský list.³⁶¹ Je ovšem možné, že se jednalo o pouhou záminku a že suspenze ve skutečnosti nařídil stát, neboť krátce po nich následovalo ze strany státu tzv. odebrání státního souhlasu „*pro trvalou nedůvěru projevenou diecézním ordinářem*“.³⁶²

Jak uvádíme dále³⁶³, projevoval P. Titman zájem o zemědělské práce, jak svědčí následující citace z dopisu kněžím – ať už z osobních důvodů, nebo proto,

³⁵⁸ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 691, Zprávy o církevně politické situaci v kraji České Budějovice 1955–58, s. 4, datum neuveden.

³⁵⁹ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 373, Dr. Karel Reban, kanovník, z 27. 1. 1955.

³⁶⁰ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 373, Karel Boček, probošt kapituly, z 27. 1. 1955.

³⁶¹ Viz případ P. Františka Bezpálce, zápis z 15. 6. 1955. ABI z let 1949–1989, Kněžská matrika.

³⁶² HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (MC archiv autora).

³⁶³ Srov. kap.. Českobudějovická diecéze v roce 1956.

že věděl, že si tím získá sympatie zvláště obyvatel venkova: „Vaše snaha pro urychlení sklizně při žních setkala se v mnohých místech naší diecéze s příkladnými výsledky. ... Ordinář vám všem, kteří jste se podíleli na tomto úsilí lidu, vyslovuje své „Zaplat' Pán Bůh!“ Stojíme nyní opět před novými úkoly: sklidit poslední dary přírody – okopaniny – a dobře a včas provést podzimní práce, aby již z velké části setbou ozimů byla zajištěna úroda příštího roku. Starejte se dále o své osadníky – převážně zemědělce – v tomto ohledu! Připomínejte jim důležitost jak včasné setby, tak urychlené sklizně brambor, řepy, atd. (...) Podložte své myšlenky v promluvách příběhy z Písma sv., v nichž Kristus Pán tak často mluví o chlebě, nedopustí zničit ani drobku... (...) Proto vám ukládám, abyste ve svých promluvách hlavně v osobním styku vybízeli věřící – na venkově k urychlení sklizně zvláště brambor i k urychlení jejich dodávek – k čemuž Vám uděluji své požehnání.“³⁶⁴

V tomto roce by také P. Miroslav Trdla jmenován kanovníkem katedrální kapituly.³⁶⁵ To se zřejmě neobešlo bez komplikací, jak naznačuje situační zpráva SÚC za měsíc únor 1955: „(...) Probošt Boček těžce onemocněl a jeho zdravotní stav je vážný. Toto jeho onemocnění zapříčinilo to, že kapit. vikář Titman odmítá vypsati konkurs na kanonikát a na děkana kapituly. Má obavy, kdyby se Boček uzdravil, že bude s ním zle, poněvadž vypsání by bylo bez vědomí probošta. Rovněž nemá velkou chuť jmenovati kanovníkem Trdla, poněvadž má obavy, že byl Trdla jeho vážným konkurentem vzhledem k jeho schopnostem. Je třeba Titmana zavolati na SÚC a posíliti ho.“³⁶⁶

³⁶⁴ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 690, *List kněžím ke sklizni*, č. j. 3364/55 ze 4. 10. 1955.

³⁶⁵ Srov. Trdlovu žádost o místo sídelního kanovníka z 26. 4. 1955. P. Trdla sice o kanonikát žádal už dřív, v roce 1951, ale kapitula jeho žádost zamítla pro nízký věk (bylo mu 39 let). Tentokrát se kapitula vyslovila pro jeho jmenování, které proběhlo v květnu 1955. ABi z let 1949–1989, složka Kapitula.

³⁶⁶ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 691, *Situační zpráva za měsíc únor 1955* z 5. 3. 1955.

Zmírnění internace biskupa Josefa Hloucha

Špatný zdravotní stav biskupa Hloucha zřejmě r. 1955 nebo 1956 přispěl k další změně pobytu. Tentokrát to byl Šebetov na Moravě, kde Školské sestry de Notre Dame vedly ústav pro hluchoněmé. Režim zde byl už mnohem volnější, biskup se mohl volně procházet ústavním parkem, mohl vycházet i do vesnice a byla mu umožněna pravidelná kardiologická vyšetření. Díky tomu se brzy poměrně zotavil. Z pravidelných večerních promluv pro šebetovské sestry vznikla později *Minutěnka*. Pracoval i na životopise Aničky Zelíkové, své duchovní žačky z doby olomouckého působení.

Volnějších podmínek internace využívali i biskupovi známí, kněží a diecezáni. Podle krajského církevního tajemníka v Českých Budějovicích biskupa Hloucha navštěvovali starší duchovní a kněží ve výrobě (Menhart a Merth), kteří předávali jeho instrukce ostatním.³⁶⁷

6. 6. Českobudějovická diecéze v roce 1956

Ani v roce 1956 není Titmanův pád nijak zastaven. Pamětníci vzpomínají, že se choval jako „traumatizován“ mocí, byť její velkou částí disponoval státní zmocněnec. Údajně zcela pominulo jeho vědomí si vlastních slabostí a nedostatečnosti, komplexů a chyb. Je ovšem nepochybné, že tato situace byla částečně zaviněna nezáviděníhodnou pozicí kapitulního vikáře. Cítil pohrdání ze strany státu, kněží i věřících, jistě si – aspoň občas – uvědomoval svou zoufalou situaci.³⁶⁸

Podle zápisu z porady ordinářů můžeme usoudit, že na veřejnosti se prezentoval velmi sebevědomě: „*Kapitulní vikář Titman velmi pěkně ukazuje, jak v praxi přesvědčuje duchovní, aby pomáhali na zemědělském úseku. (...) Dále ukázal, jakým způsobem kontroluje práci vikářů. (...) Současně uvedl, jak v minulém roce o poutích, především o hlavních poutích, zajišťoval vhodná kázání*

³⁶⁷ Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*, s. 20.

³⁶⁸ Srov. WEIS, *Osudy katolické církve na jihu Čech – diecéze v období správy kapitulním vikářem Antonínem Titmanem*, s. 76–79.

*tím, že často kázání vykoná sám. (...) Ukázal též na to, jak někteří duchovní podléhají nesprávným názorům a mnohdy litují kulaky.*³⁶⁹

P. František Hobizal vzpomíná, že v době, kdy nastoupil na biskupství jako archivář a kancelista konzistoře (a současně na děkanství jako 4. kaplan), se vztahy mezi kapitulním vikářem Titmanem a kancléřem Trdlou velmi vyostřovaly. Kromě jiného to jistě způsobila jejich vzájemná rivalita, neboť Titman se Trdly obával jako svého možného nástupce, zatímco Trdla se bál, že vedle Titmana neprorazí a zůstane kancléřem. K tomu přispívala antipatie mezi kapitulním vikářem a státním zmocněncem. P. Hobizal připomínal svou občasnou neúnosnou situaci, kdy byl kancléřem Trdlou podezírán z donášení Titmanovi; ten ho ovšem obviňuje, že to odmítal dělat.³⁷⁰

O nedobrému vztahu panujícím mezi Trdlou a Titmanem úřady samozřejmě věděly: *„Bude však třeba více přitáhnouti k práci kanovníka Trdlu, který je velice inteligentní, ovšem rád si nechává dobré nápady pro sebe a nerad se o ně s někým dělí a to zvláště s kapitulním vikářem, který oporu potřebuje a schopný a mladý Trdla by jistě tou oporou mohl býti.*³⁷¹

Ve stejné zprávě se uvádí, že *„situace na konsistoři je dobrá, kapitulní vikář nemá již pocit méněcennosti, jak tomu bylo dříve a vidí v s. Sotonovi poradce, který to s ním myslí dobře.*³⁷²

Ovšem již na podzim se Titmanův vztah se zmocněncem Sotonou mění (nebo graduje), neboť odbor pro věci církevní ministerstva školství a kultury vyslal do Českých Budějovic vedoucího referátu J. Bolinu, který ve své zprávě píše: *„(...) Soudruh Michl (z KV KSČ) souhlasil plně s našimi důvody pro odvolání s. Sotony a rovněž souhlasil s tím, že stejně bude správné, aby s. Sotona*

³⁶⁹ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 690, *Zápis z porady ordinářů konané dne 12. ledna 1956*, z 16. 1. 1956.

³⁷⁰ HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (archiv autora).

³⁷¹ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 691, *Spolupráce se zmocněncem konsistoře a situace na konsistoři z 2. 2. 1956*.

³⁷² Tamtéž.

*dal výpověď sám, a to z toho důvodu, že stejně jako my nepovažuje za správné, ponechat kapitulnímu vikáři pocit vítěze nad Sotonou.*³⁷³

Podle situační zprávy za 3. čtvrtletí 1956 „*situace na konsistoři není pro další klidný vývoj nikterak příznivá. Kapitulní vikář je zatrpklý, v poslední době značně ztratil na váze a projevuje se u něho podrážděnost. Situaci je nutno urychleně řešiti.*“³⁷⁴

Po Vánocích se v Českých Budějovicích objevil ministr Plojhar, který si do sekretariátu Lidové strany na Lannově třídě zval různé budějovické duchovní; kapitulní vikář ovšem ještě nikdy nebyl pozván. Svědci popisují, že ze strany ministra Plojhara se vůči kapitulnímu vikáři projevoval setrvalý odpor a pohrdání.³⁷⁵

6. 7. Českobudějovická diecéze v roce 1957

Dne 1. 11. 1957 náhle zemřel mons Reban, kanovník, kustod katedrální kapituly. Na tento post byl jmenován bulou papeže Pia XII. na podzim 1948. Pohřeb se konal 5. 11. v katedrále, pohřební průvod vedl na hřbitov kapitulní vikář P. Titman.³⁷⁶

Složení kapituly sv. Mikuláše v roce 1957

Do 18. 10. 1957

Probošt	msgre Karel Boček (zemřel)
děkan	P. František Gabriel, městský vikář a děkan u sv. Mikuláše
kustod	msgre Karel Reban (zemřel)
1. sídelní kanovník	P. Antonín Titman, kapitulní vikář diecéze

³⁷³ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 691, *Záznam o služební cestě do Českých Budějovic* z 20. 9. 1956, č. j. 81089/56 – D I/1.

³⁷⁴ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 691, *Situační zpráva za III. čtvrtletí 1956* z 2. 10. 1956.

³⁷⁵ HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (archiv autora).

³⁷⁶ Srov. KULHÁNEK, Monsignor. K 50. výročí úmrtí Mons. Karla Rebana, s. 7.

- 2. sídelní kanovník JUC Jan Šanda
- 3. sídelní kanovník P. Miloslav Trdla, kancléř kapitulní konzistoře
- 4. sídelní kanovník neobsazeno³⁷⁷

Připravované obsazení

- Probošt P. František Gabriel
- děkan zatím neobsazeno
- kustod Jan Šanda
- 1. sídelní kanovník zůstává
- 2. sídelní kanovník P. Miloslav Trdla
- 3. sídelní kanovník Jan Vrba, děkan v Písku
- 4. sídelní kanovník zatím neobsazeno

Podle plánu odboru pro věci církevní KNV v Českých Budějovicích šlo „po úmrtí monsignorů Bočka a Rebana zásadně o obsazení první dignity probošta kapituly, nyní již bezvýznamné církevní funkce, která jest pouze pozlátkem pro zasloužilé kanovníky.“³⁷⁸

Změna na papežském stolci

Dne 9. 10. 1958 zemřel v Castel Gandolfo Pius XII., který byl papežem necelých 20 let. Dne 28. 10. 1958 konkláve zvolilo jeho nástupcem dosavadního benátského patriarchu Giuseppe Angelo Roncalliho, který přijal jméno Jan XXIII.³⁷⁹

6. 8. Českobudějovická diecéze v roce 1958

Předpokládalo se, že kapitulní vikář doplní svatomikulášskou kapitulou, padalo několik jmen. P. Titman se údajně nechal slyšet, že povolá jen ty kněze, kteří ho podporují.

³⁷⁷ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 691, *Reorganisace katedrální kapituly v Č. Budějovicích* z 19. 11. 1957.

³⁷⁸ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 691, *Reorganisace katedrální kapituly v Č. Budějovicích* z 19. 11. 1957.

³⁷⁹ Srov. CUHRA, J. *Československo–vatikánská jednání a vztahy 1948 – 1989*, s. 55.

24. 2. 1958 byl uzavřen konkurz (vypsáný 11. 1. 1958) na doplnění míst kapituly: o místo probošta se hlásil P. František Gabriel, o post kustoda P. Jan Šanda a o místo 4. kanovníka P. Klabouch Vrčeni u Nepomuku a P. Jan Pitra z Nové Bystřice.

15. března 1958 byl P. František Gabriel jmenován proboštem kapituly, P. Šanda kustodem a P. Klabouch kanovníkem.³⁸⁰

20. března 1958 se v katedrále konala instalace: dosavadní děkan František Gabriel se stal proboštem kapituly; poté ze své moci uvedl kanovníka Šandu na post kustoda kapituly a P. Václava Klaboucha instaloval sídelním kanovníkem. Otazníky se ovšem vznášely nad tím, kdo se stane městským děkanem. Dá se předpokládat, že zavládlo značné překvapení, když se roznesla zpráva, že se souhlasem státu převzal městské děkanství sám kapitulní vikář Titman. Veřejnost byla pobouřena, protože předpokládala jeho nečestné úmysly, které ho vedly k tomuto rozhodnutí (jednalo se totiž o největší a nejbohatší farnost...)³⁸¹

Správy této farnosti se ovšem P. Titman osobně neujal, tou pověřil svého sekretáře P. Peřta, kterého jmenoval kaplanem vybaveným zástupnou pravomocí. Jako by pobouření nebylo dost velké, přidal se ještě kancléř a kanovník P. Trdla – údajně požádal kapitulního vikáře, aby jeho osobní finanční situaci řešit podobně, takže ten ho jmenoval administrátorem *excurrento* v Táboře.³⁸²

Kapitulní vikář se prý hájil svou neutěšenou finanční situací, kterou podle rady státu řešil on i P. Trdla tímto způsobem. Podle vzpomínek P. Hobizala činil jeho tehdejší plat (se všemi příplatky) asi 2.300 Kčs, dále 500 Kčs osobní reprezentační fond a zhruba stejná částka ve formě úředního reprezentačního

³⁸⁰ Srov. Klabouchova žádost o uprázdněný 4. kanonikát z 22. 1. 1958. Proti osobě P. Pitry kapitula vyslovila námitky (srov. Žádost o státní souhlas pro P. Klaboucha, kterou kapitula zaslala na Odbor pro církevní věci Ministerstva školství a kultury 7. 3. 1958 pod č. j. 414/58). ABi z let 1949–1989 z let 1949–1989, nezařazeno.

³⁸¹ „Když kanovník Gabriel rezignoval na místo děkana, měl obavy, že na jeho místo nastoupí sekretář Feřt, ale když se tak nestalo, uklidnil se, ač se výnosného děkanství nerad zbavoval a ještě v posledních dnech před předáním prohlásil na KNV, že je ochoten dávat kapitulnímu vikáři tisíc Kčs měsíčně.“ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 690, Plány práce a mezd církevních zaměstnanců na r. 1955–58, Odbor pro věci církevní rady KNV – *Plnění úkolů v dubnu 1958 podle plánu práce*, datum neuveden.

³⁸² Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 690, Plány práce a mezd církevních zaměstnanců na r. 1955–58, Odbor pro věci církevní rady KNV – *Plnění úkolů v dubnu 1958 podle plánu práce*, datum neuveden.

fonde (toho se ovšem údajně byl nucen vzdát). Dále se jednalo o mešní intence, naturální dary a veškeré zaopatření zdarma (byt, voda, uhlí a dříví, elektřina, doprava...) Ale zřejmě ani to P. Titmanovi nestačilo. Zpráva církevního tajemníka o plnění úkolů v dubnu 1958 uvádí: „*Kapitulní vikář se nové funkce (míněno funkce městského děkana, pozn. aut.) ujal s energií sobě vlastní. Zavolal si Votrubu, administrátora u sv. Jana, sepsal s ním smlouvu, podle níž je Votruba povinen hlásiti mu všechny pohřby, svatby a křty, aby co nejvíce těchto funkcí mělo děkanství.*“³⁸³

Koncem roku 1958 došlo ve státních orgánech spravujících českobudějovickou diecézi, k personálním změnám. Ze svých funkcí byli odvoláni krajský církevní tajemník Filip, krajský účetní pro církevní záležitosti Huizl i vládní zmocněnec Kindl, který údajně sám požádal o přeložení. Vystřídali je noví lidé, sice s problematikou církvi dosud neobeznámeni, ovšem připraveni k razantním postupům: krajským církevním tajemníkem se stal Leo Drozdek, vládním zmocněncem (resp. zmocněncem Ministerstva kultury a informací) Jan Kříž. Ten hned v počátcích dal na srozuměnou, že je konec se samovládou Antonína Titmana a že se opět začnou neúprosně prosazovat zájmy státu.

Energicky se ke své činnosti postavil i církevní tajemník Drozdek. Neskrýval své pohrdání pravomocemi kapitulního vikáře Titmana, veřejně prohlašoval, že rozhoduje lidospráva. Tento tvrdší kurz se samozřejmě odrazil i na počínání okresních církevních tajemníků a tuto změnu brzy citelně pocítila celá diecéze.

Kapitulní vikář se pustil do opravy katedrály sv. Mikuláše. Značnou částkou přispěl stát, mezi věřícími se konaly sbírky.³⁸⁴

³⁸³ Srov. SOA Třeboň, Fond KNV 1949–1954, karton 690, Plány práce a mezd církevních zaměstnanců na r. 1955–58, Odbor pro věci církevní rady KNV – *Plnění úkolů v dubnu 1958 podle plánu práce*, datum neuveden.

³⁸⁴ Srov. HOBIZAL, F. *Osobní svědectví* (archiv autora).

Složení kapituly sv. Mikuláše v březnu 1958

Probošt	P. František Gabriel
děkan	neobsazeno
kustod	JUC Jan Šanda
1. sídelní kanovník	P. Antonín Titman, kapitulní vikář diecéze
2. sídelní kanovník	neobsazeno
3. sídelní kanovník	P. Miloslav Trdla, kancléř kapitulní konzistoře
4. sídelní kanovník	P. Václav Klabouch ³⁸⁵

³⁸⁵ Srov. KADLEC, J. *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1995, s. 113. ISBN 80-901602-3-9.

7. ČESKOBUDĚJOVICKÁ DIECÉZE V LETECH 1959 – 1963

7. 1. Situace v roce 1959

Nový papež zaslal do ČSR oficiální pozdrav u příležitosti svého zvolení, kdy poprvé oficiálně oslovuje „správce diecézí“, tj. kapitulní vikáře.³⁸⁶ Nadále pokračuje internace biskupa Josefa Hloucha. V roce 1959 byl podle sestry Gertrudy biskup Hlouch z Šebetova odvezen. S sebou si mohl vzít, co chtěl. Patně jej převezli do Prahy, kam mu sestry posílaly balíky a dopisy. Je ale možné, že až do svého propuštění byl internován v Paběnicích nedaleko Čáslavi, znovu s arcibiskupem Beranem a biskupem Skoupým, příp. v Radvanově, kde mohl být společně s biskupy Štěpánem Trochou, K. Skoupým, S. Zelou, opatem Machalkou a jezuitským provinciálem Šilhanem, později i s J. Beranem.³⁸⁷

7. 2. Situace v roce 1960

„V následujících letech se mnoho změnilo ve smýšlení českého lidu i jeho představitelů. Značná část českých vzdělanců se již před válkou s Hitlerem přikláněla ke komunismu, vedena spíše jen citem než vědeckým studiem marxismu. Ale koncem éry Novotného stále častěji bylo slyšet výrok: ‘Takhle jsme si to nepředstavovali!’“³⁸⁸

V průběhu 60. let docházelo v Československu sice k pozvolným, ale přesto dostatečně zřetelným změnám v politice a ve společnosti.

V roce 1960 byla přijata nová ústava (ústavní zákon z 11. 7. 1960, č. 100/1962 Sb.), která na jedné straně upevnila státní centralismus a ve svém textu zakotvila vedoucí roli komunistické strany a její ideologie ve státě, na druhé straně například zmírňovala tvrdost trestního zákona. Do názvu republiky ústava

³⁸⁶ Srov. HOBIZAL, F. *Osobní svědectví* (archiv autora).

³⁸⁷ Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*, s. 21.

³⁸⁸ Srov. PECKA, D. *Starý profesor vzpomíná*. Vlastní životopis. Praha 1996, s. 257.

přidala slovo „socialistická“, čímž měla být vyjádřena skutečnost, že kýžené socialistické společnosti již bylo dosaženo.

Postupující liberalizace ovlivnila církevní politiku státu spíše nepřímo. Charakteristické jsou v šedesátých letech několikeré amnestie, z nichž největší byly dvě: první v roce 1960, druhá v roce 1962. Desetitisíce politických vězňů vyšly z věznic a táborů. Mezi nimi bylo velké množství kněží a laiků vězněných pro víru³⁸⁹. Přestože se zpravidla nedostali k jiné práci než manuální, významně ovlivnili své okolí: mnozí dlouholetým vězněním nezatrpkli a dokonce si po odchodu z vězení leckdy počínali svobodněji než ti, kdo vězení neokusili a žili ve strachu, že se tam dostanou.³⁹⁰

7. 3. Českobudějovická diecéze v roce 1960

8. 2. 1960 oslavil Antonín Titman své 50. narozeniny. Jakkoliv vyšel v časopise *Duchovní pastýř* článek k tomuto jubileu, oslavující především Titmanovu skromnost, diecézní kněží litovali, že tomu tak skutečně není, ačkoliv to tak v počátcích Titmanova působení vypadalo... Kapitulní vikář popustil uzdu svým slabostem. Jakkoliv na tom sám nesl značný podíl viny, pamětníci tento sestup přičítali také jeho nelehké situaci a bohužel i nižší inteligenci. Množily se skandály na veřejnosti, kněží a věřící byli pohoršeni jeho jednáním, hlavně co se finančních otázek týče. Podle některých pramenů jeho oficiální příjmy překračovaly částku 6.000 Kčs měsíčně. Mnoho námitek se ozývalo také proti jeho vystupování v mitře (podle pramenů tak každoročně vodil mariánský průvod v Klatovech).³⁹¹

³⁸⁹ FELDMANN, V. Kněží českobudějovické diecéze vězněni nacistickým režimem 1938 – 1945. In *Výběr*, roč. 38, č.2/2001, s. 103–118.

³⁹⁰ Srov. VAŇÁČ, M. *Křesťanské církve v českých zemích v letech 1960–1968. Getsemany* 10 (2001), s. 220–232. ISSN 1210 485X.

³⁹¹ HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (archiv autora).

7. 4. Českobudějovická diecéze v roce 1961

Diecéze začala pociťovat nedostatek kněží, obzvláště v Budějovicích byla situace dosti citelná. Protože se v té době zklidnily vztahy mezi Vatikánem a socialistickými státy, očekávalo se nějaké řešení tohoto problému, možná dokonce formou dohody mezi těmito stranami. Kapitulní vikář Titman se těmito zvěstmi samozřejmě cítil ohrožen, tudíž začal rozhlašovat, že biskup Hlouch už se do diecéze nikdy nevrátí a že Vatikán jmenuje budějovickým biskupem jeho.³⁹²

7. 5. Situace v roce 1962

Zásadní vliv na další vývoj měly první velké amnestie politických vězňů v roce 1960 a 1962, kdy byla z vězení propuštěna část duchovních i laiků, kteří následně svou aktivitou přispěli k postupnému oživování intelektuálního života katolické církve, a nástup mladší laické generace, usilující o rozvoj závěrů II. Vatikánského koncilu (1962–1965). Toho se z Československa účastnili tři (od druhého zasedání čtyři) biskupové, mezi nimi i tajně svěcený český biskup František Tomášek. V roce 1963 byl také na základě žádosti Vatikánu obnoven dialog mezi vládou a Svatým stolcem, jehož hlavním výsledkem byla kompromisní dohoda z roku 1965 o odchodu dosud izolovaného arcibiskupa Berana (1965 jmenován kardinálem) do římského exilu a jeho nahrazení biskupem Tomáškem ve funkci pražského apoštolského administrátora. Poslední český biskup se státním souhlasem Antonín Eltschkner zemřel v roce 1961, veškeré biskupské funkce od této doby vykonávali slovenští biskupové. Jmenování biskupa Tomáška tak bylo spojeno i s formálním oživením veřejného života církve v českých zemích.³⁹³

³⁹² HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (archiv autora).

³⁹³ Srov. CUHRA, Římskokatolická církev. XI. Církev a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 6–8.

II. Vatikánský koncil

Dne 11. 10. 1962 byl v Římě zahájen II. vatikánský koncil. Na sněm byli pozváni i biskupové z Československa a státní moc nepovažovala za možné toto pozvání zcela ignorovat³⁹⁴. Začalo se tedy jednat o tom, kdo se koncilu zúčastní. Podle církevního práva byli řádnými členy koncilu všichni biskupové (což tehdy znamenalo dosud ve funkci úřadující Slováci Nécsey, Lazík a Pobožný a internovaní Beran, Skoupý, Hlouch, Trochta a Matoušek). Dále byli na koncil Vatikánem pozváni tajně vysvěcení Otčenášek, Hlad a další, o kterých věděl i stát. Bylo ovšem skoro jisté, že žádný Vatikánem uznaný ordinář nedostane povolení státu – a také ne, na koncil nakonec jela delegace duchovních ve složení nitranský biskup Eduard Nécsey, trnavský Ambroz Lazík a tajně svěcený František Tomášek. Dále litoměřický kapitulní vikář msgr. Eduard Oliva, pražský kapitulní vikář Antonín Stehlík, generální tajemník CMV prof. Josef Beneš, brněnský kanovník a kancléř dr. Petr Franta, pražský kancléř Jan Dočekal a děkan pražské teologické fakulty Jan Merell (a další členové ze Slovenska). Složení československé delegace (vyjma tři biskupy) zhodnotil pounorový emigrant a pozdější biskup Jaroslav Škarvada jako „mírovácká štafáž a fízlové“.³⁹⁵

V průběhu prvního zasedání byli členové delegace pozváni k řadě rozhovorů o možném navázání kontaktů, podle jejich interpretace s náznaky, že „Vatikán nemá žádné postranní úmysly a nemíní podporovat nic, co by odporovalo čs. státnímu zřízení, že jde jen o to, aby církev mohla skutečně žít.“ Podle Vatikánu jde o „sjednání i třebas minimálního modu vivendi“³⁹⁶. „Jediné, co vylučujeme je ‚modus moriendi‘“. Určujícím výrazem těchto snah bylo „Pro memoria“, zaslané prostřednictvím biskupa Nécsey ministru školství a kultury ČSSR Františku Kahudovi. V prosinci roku 1962 je biskup předal československé straně, aby k nabídce přímých jednání zaujala stanovisko.

Státní i stranické orgány, jež se k návrhu vyjádřily, se shodly, že iniciativu nelze bezmyšlenkovitě odmítnout, přestože, jak poznamenalo ministerstvo

³⁹⁴ Srov. HANUŠ J., *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, s. 178–193.

³⁹⁵ Srov. CUHRA, J. *Československo–vatikánská jednání a vztahy 1948–1989*.

³⁹⁶ Viz. Pozn. 123.

školy a kultury: „V ČSSR je církevně politická situace dosud tak konsolidována, že by se minimálně po dobu 10 i více let nemuselo s Vatikánem ještě jednat.“ A jedním dechem hned také dodalo: „v tomto směru je v nevýhodě Vatikán a proto není třeba v našich námětech dělat kompromisy.“ Okruh problémů, které podle jejich soudu Vatikán považuje za prioritní, shrnulo ministerstvo do čtyř bodů: změnit prozatímní stav v řízení diecézí (tj. jmenovat do jejich čela biskupy); vyjednat volný styk mezi ordináři a Vatikánem; upravit kanonicky nevyhovující způsob výchovy kněžského dorostu a dosáhnout uvolnění striktního dozoru nad výukou náboženství.³⁹⁷

7. 6. Českobudějovická diecéze v roce 1962

26. března 1962 zemřel po delší těžké nemoci msgre Jan Roubal, kanovník mikulášské kapituly. Pohřbu, který se konal v kostele sv. Václava, jenž J. Roubal dlouhá léta spravoval, se zúčastnil i ministr zdravotnictví Josef Plojhar. Podle dochovaných pramenů se zdá, že kapitulní vikář Titman se začíná obávat o svou pozici. Je si vědom odstupu ministra Plojhara a v podstatě nulové podpory kléru, takže stále více usiluje o přízeň zmocněnci ministerstva kultury a informací Kříže, který působí na biskupství. Tímto vztahem se ovšem cítí ohrožen kancléř Trdla a staví se na stranu krajského církevního tajemníka Drozdka.³⁹⁸

³⁹⁷ Srov. CUHRA, *Československo–vatikánská jednání a vztahy 1948–1989*

³⁹⁸ HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (archiv autora).

7. 7. Situace v roce 1963

Vztahy státu a Vatikánu

Na Zelený čtvrtek podepsal papež Jan XXIII., tehdy již nemocný, svou nejznámější encykliku „*Pacem in terris*“

Ve společnosti samozřejmě kolovaly dohady o vztahu Vatikánu ke kapitulním vikářům. I v tomto případě není možné posuzovat všechny podle stejných kritérií: např. královéhradecký kapitulní vikář Javůrek poslal roku 1956 do Vatikánu zprávu o svém zvolení (a podle některých pramenů dostal také odpověď); podobně tomu údajně bylo také s olomouckým kapitulním vikářem Glogarem. Zřejmě Vatikán akceptoval stav věcí, v poselstvích je označoval jako správce diecézí, ovšem bylo jasné, že biskupské pravomoci jim nepřidělí a že při jakémkoliv jednání se státem bude Vatikán požadovat legalizaci situace (návrat biskupů z internace a nominaci nových administrátorů).

Dne 3. 6. 1963 zemřel Jan XIII.; 21. 6. téhož roku byl jeho nástupcem zvolen Pavel VI. V ČSSR začalo sílit (neopodstatněné) přesvědčení, že se vztahy mezi Vatikánem a státem blíží ke svému vyřešení, neboť krátce před tím byli v Polsku a Maďarsku nominováni noví biskupové.³⁹⁹

Složení kapituly sv. Mikuláše v roce 1963

Probošt:	František Gabriel (79 let)
Děkan	neobsazeno
Kustod	Jan Šanda (78 let)
1. kanovník a senior:	Antonín Titman (57 let)
2. kanovník	neobsazeno
3. kanovník	Miloslav Trdla (55 let)
4. kanovník	neobsazeno ⁴⁰⁰

³⁹⁹ Srov. CUHRA, *Československo–vatikánská jednání a vztahy 1948–1989*.

⁴⁰⁰ Srov. KADLEC, J. *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1995.

8. Českobudějovická diecéze v letech 1964 – 1968

8. 1. Situace v roce 1964

Signály změn v politice vůči církvím přicházejí až v druhé polovině 60. let. Podstatně zasáhla do života církve liturgická reforma, která začala církevním rokem 1964 – 1965. Byly zahájeny překlady liturgických knih, přestavovaly se interiéry kostelů, vznikaly scholy mladých lidí a na některých místech vznikaly dokonce farní rady. V tomto období se zintenzívnily práce na překladech Bible. Rozvinula se rovněž široká diskuse o teologických aspektech dopadu koncilu, která byla nesena v ekumenickém duchu a účastnili se jí zejména mladí katoličtí i evangeličtí intelektuálové (Jiří Němec, Petr Příhoda, Václav Frei, Ladislav Hejránek), ale zejména také mladší generace katolických teologů (jako například Oto Mádr, Josef Petr Ondok ad.). V souvislosti s liberalizací komunistické politiky se mohli perzekuovaní duchovní zapojit znovu do pastorační práce ve farnostech. Někteří duchovní, teologové i laici se mohli seznámit v této době s moderními myšlenkovými proudy tehdejšího evropského katolicismu na návštěvách v zahraničí (např. v Holandsku, Rakousku, Německu či v Itálii).⁴⁰¹

8. 2. Českobudějovická diecéze v roce 1964

Počátkem roku přijel do Budějovic člen ÚV CMV biskup František Tomášek. Podle některých informací se tajně sešel se členy katedrální kapituly (s P. Gabrielem, Šandou, Trdlou a Klabouchem, chyběl ovšem A. Titman). Biskup Tomášek údajně vyzval kapitolu, aby požádala Vatikán o uznání současného stavu, tedy o legitimizaci. Ovšem nějakým způsobem se o této schůzce dozvěděl P. Titman a žádost prudce zakázal, což bylo ovšem podivné, protože by tím dosáhl potvrzení i on na postu kanovníka.

⁴⁰¹ Srov. ŠEBEK, Církev v Československu 1948–89, s. 5–6.

Podle pamětníků se stávají stále častější stížnosti kapitulního vikáře Titmana na to, že jako event. biskup nepřipadá v úvahu. Zároveň se prý obává své budoucnosti, až přijde do diecéze nový biskup, z čehož mnozí usuzují, že se množí informace a narážky ohledně obsazení diecézí.⁴⁰²

8. 3. Situace v roce 1965

Vztahy státu a církve

V lednu 1965 se rozšířila zpráva, že papež Pavel VI. jmenuje pražského arcibiskupa Josefa Berana kardinálem, což se také stalo. Kardinála Berana zastihla tato zpráva v místě jeho internace, na zámečku v Radvanově.⁴⁰³ Československá strana zahrnula vatikánské úřady řadou ostrých protestů proti Beranově jmenování – a hlavně proti skutečnosti, že o něm nebyla předem informována. Námitku, že „*Vatikán tak nikdy nečiní a proto neučinil výjimku ani vůči Československu*“, československá vláda odmítla a zdůraznila, že „*Beran se ani nyní po jmenování kardinálem nevrátí zpět do funkce arcibiskupa v Praze a také nemůže vykonávat jakoukoliv církevní funkci v ČSSR.*“ Zároveň československá strana požadovala, aby byl Beran definitivně odsunut z ČSSR a odmítla předchozí úvahy o spojení jeho případu s obsazením dalších diecézí. Po opakujících se sporech nad způsobem řešení Vatikán přistoupil na návrh, že Beran odcestuje do Říma pro kardinálský klobouk a ještě před odjezdem bude apoštolským administrátorem jmenován tajně vysvěcený biskup František Tomášek, dosud působící jako farář na Moravě. (Vláda to ovšem veřejně prezentovala jako rozhodnutí a přání samotného Berana...) O týden později se tento návrh stal skutečností – 18. 2. 1965 jmenoval papež Pavel VI. Františka Tomáška apoštolským administrátorem pražské arcidiecéze. Úřad administrátora převzal v březnu téhož roku a vykonával jej až do 11. března 1978.⁴⁰⁴ „*Biskup Tomášek si získával důvěru věřících jen postupně. Přesto jako by se jeho příchodem do Prahy vlila do*

⁴⁰² HOBIZAL, F. *Osobní svědectví*. (archiv autora).

⁴⁰³ Srov. CUHRA, Vztahy a jednání s Vatikánem. XI. Církev a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 12–14.

⁴⁰⁴ Srov. VANÁČ, *Křesťanské církve v českých zemích v letech 1960–1968*, s. 220–232.

*života arcidiecéze nová krev. Pan biskup objížděl farnosti a mnohé tak probouzel ze spánku. Uděloval svátost biřmování, což po léta nebylo vždy veřejně možné, všude prosazoval liturgickou reformu.*⁴⁰⁵

V listopadu 1965 začalo být jasné, že naděje na vyřešení vztahů církve se státem pominuly. Jednání mezi Vatikánem a vládou ČSSR byla zastavena, což vyplynulo z několika novinových textů a hlavně z projevu ministra Plojhara. Stalo se tak z několika důvodů (podle oficiálního tisku):

- projev papeže Pavla VI. v římských katakombách, kde údajně napadl komunistické státy;
- projevy kardinála Berana v Dachau, Paříži a Assisi, kde prý velmi ostře napadl vládu ČSSR, neboť prý až do svého odletu do Říma nevěděl, že už se nebude moci vrátit zpět;
- projevy biskupů–emigrantů Rusňáka a Hnilici na 2. vatikánském koncilu, kde promluvili (bez pověření) jménem československých katolíků a napadli vládu ČSSR.

Jakkoliv to možná byly zástupné důvody, vládě ČSSR byly vhod jako záminka, aby mohla přerušit započatá jednání. Pamětníci se domnívají, že k přerušení jednání by stejně dříve nebo později došlo, protože politika státu vůči církvi se začínala přiostrňovat. Navíc, zástupci CMV se nechali slyšet, že až se vrátí oficiální delegace ze zasedání 2. vatikánského koncilu, budou se jim muset biskupové zodpovídat, proč nechali situaci zajít tak daleko.

Biskupové je ovšem předešli, když napsali dopis (který zároveň zveřejnila média v ČSSR) státnímu sekretariátu papeže, kde prohlašují, že biskupové Rusňák a Hnilica vystupovali neoprávněně jménem československých biskupů a že tak učinili bez jejich vědomí. Dále biskupové požádali státní sekretariát, aby zapůsobil na kardinála Berana, který by se neměl exponovat v uspořádání vztahů mezi ČSSR a Vatikánem. Ve svém dopise biskupové velmi ostře odsoudili snahy některých biskupů na koncilu, kteří požadovali, aby koncil oficiálně odsoudil komunismus. Naopak velmi vyzdvihli počínání vídeňského arcibiskupa Königa, který vyzval k dialogu mezi církví a socialistickými státy. V závěru dokonce

⁴⁰⁵ Srov. VANÁČ, *Křesťanské církve v českých zemích v letech 1960 – 1968*, s. 232.

požádali vatikánský státní sekretariát, aby zamezil (na koncilu i mimo něj) všemu, co by mohlo narušit či dokonce znemožnit uspořádání problémů mezi církví a státem. Dopis podepsali biskupové Nécsey (Nitra), Lazík (Trnava), Tomášek (Praha) a Pobožný (Rožňava).

Podle mnohých byl tento dopis velmi taktickým krokem, prý dokonce doporučený a konzultovaný se samotným státním sekretariátem Vatikánu. Podle některých bylo dokonce možné, že dopis vyšel přímo z Vatikánu, poté, co papež viděl dopad událostí na koncilu. Je pravda, že značně zmírnil postoj CMV a jeho předsedy Plojhara vůči církvi...⁴⁰⁶

Jmenování nových biskupů pro opuštěné diecéze ovšem bylo zásadní otázkou – do roku 1965 byly v Československu obsazeny jen tři z třinácti katolických diecézí, v českých zemích pak žádná. Přes poměrně zásadní význam, který Vatikán vyřešení této situace přikládal, ke shodě nedošlo. Personální návrhy ze strany Vatikánu byly československou stranou odmítnuty, případně podmíněny recipročním jmenováním prorežimních duchovních, které Vatikán nemohl jako biskupy akceptovat.⁴⁰⁷

8. 4. Českobudějovická diecéze v roce 1965

Uvedené změny velmi znejistily kapitulního vikáře Titmana, který už si údajně spřádal plány, jak bude jmenován českobudějovickým biskupem (nebo že v diecézi zůstane až do smrti na stávajícím postu). Už prý na veřejnosti nevykřikoval, že „*bud' bude biskupem v Budějovicích on, nebo nikdo!*“ (Podle P. Františka Hobizala ovšem Titman svou pozici značně podhodnocoval, neboť prý ještě v roce 1967 zaslal stát do Vatikánu Titmanovu nominaci na post českobudějovického biskupa. Nominace byla striktně odmítnuta.)⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Srov. CUHRA, *Československo–vatikánská jednání a vztahy 1948–1989*

⁴⁰⁷ Srov. CUHRA, *Vztahy a jednání s Vatikánem. XI. Církev a náboženské společnosti. Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 12.

⁴⁰⁸ HOBIZAL, *Osobní svědectví*. (archiv autora).

8. 5. Situace v roce 1966

Vztahy státu a církve

Zveřejnění dopisu československých biskupů Vatikánu sice zmírnilo kritiku církve, ale vztahy rozhodně nezlepšilo. Je to zřejmě v souladu se situací mezi Vatikánem a SSSR, kde po odchodu N. Chruščova z nejvyšších funkcí ve vedení státu se také vztahy vůči Vatikánu a církvím zhoršily...

Brzdou ve vztazích byl samozřejmě i postoj samotného Vatikánu, který požadoval nominaci vhodných kandidátů na biskupy, které ovšem nechtěl přijmout stát, a jím doporučení kapitulní vikáři by církevní schválení rozhodně nedostali.⁴⁰⁹ Navíc, Vatikán požadoval, aby stát ukončil působení ministra Plojgara v CMV. Vláda naopak trvala na svých pozicích a CMV KD si zřejmě přál co nejdélší trvání momentálního stavu.

V dubnu oficiálně přijal papež Pavel VI. ve Vatikánu ministra zahraničních věcí SSSR A. Gromyka, což vzbudilo u českého kléru jisté naděje do budoucna, obzvlášť když se krátce poté začalo připravovat smíření mezi československými biskupy a předsednictvem CMV.

Této situace využil biskup Tomášek a vyžádal si audienci na Hradě u prezidenta Novotného. Zde údajně požadoval, aby kněží mimo službu byli postupně zařazováni zpět do duchovní správy. Prezident odpověděl, že to není možné – nikoliv ze zásadních důvodů, ale proto, že vláda by neměla dostatek prostředků na jejich mzdy. Biskup František Tomášek tedy oslovil kněze, jichž se tato eventualita týkala, a ti prohlásili, že jsou ochotni vypomáhat zdarma, ovšem prezident tuto nabídku bez dalšího odmítl.

V té době se začaly šířit zvěsti, že i kapitulní vikáři dostanou od Vatikánu povolení udílet svátost biřmování.⁴¹⁰

⁴⁰⁹ Srov. CUHRA, *Vztahy a jednání s Vatikánem. XI. Církve a náboženské společnosti. Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 12.

⁴¹⁰ Srov. CUHRA, *Československo–vatická jednání a vztahy 1948–1989*.

8. 6. Českobudějovická diecéze v roce 1966

Podle pamětníků pronikaly stále častěji na veřejnost zprávy o tom, že českobudějovický kapitulní vikář je napadán svými kolegy na zasedáních Sboru biskupů a ordinářů ČSSR (např. ohledně tehdejšího stavu v diecézi, kdy podle Titmana bylo nutné, aby někteří kněží sloužili v neděli až pět mší sv.). Na námitky ostatních ordinářů, že je to proti církevním předpisům, Titman údajně prohlásil, že je mu jedno, jestli se to papeži líbí či ne...⁴¹¹

V červnu 1967 byly přerušeny československo–vaticánské rozhovory (nebyly obnoveny až do období Pražského jara v roce 1968).⁴¹² V tomto roce byl tajně vysvěcen Petrem Dubovským na biskupa Josef Blaha, který sám vysvětil Felixe Maria Davidka.⁴¹³

8. 7. Českobudějovická diecéze v roce 1967

V březnu 1967 se konala v Českých Budějovicích schůze DV MHKD za účasti Josefa Plojgara. Ten ve svém projevu zmínil, že význam MHKD už uznává i Vatikán, se kterým vláda ČSSR jedná. Tato jednání ovšem postupují jen velmi zvolna, protože Vatikán údajně odpovídá se značnou prodlevou. Na otázku z pléna, jak to bude se začleněním kněží z výroby do pastorace, ministr Plojhar odpověděl, že u části z nich to jistě bude možné. Podle interpretace P. Františka Hobizala, přímého účastníka, to znamenalo, že celá věc stojí na mzdovém fondu... Ministr Plojhar dále prohlásil, že vláda ČSSR jedná s Vatikánem, že je dobrá vůle zřejmě na obou stranách, ovšem nemohou se shodnout v zásadní otázce, a to ohledně uprázdněných biskupských stolců: vláda ČSSR pokládá za uprázdněné všechny biskupské stolce, kde biskup zemřel anebo nesmí svůj úřad vykonávat; Vatikán naproti tomu pouze ty, kde biskup zemřel. Zřejmě tedy bude

⁴¹¹ Srov. HOBIZAL, *Osobní svědectví*, archiv autora.

⁴¹² Srov. CUHRA, J. *Vztahy a jednání s Vatikánem*. XI. Církev a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 12.

⁴¹³ Srov. PEŠEK, J. *Tajná (laická) církev*. XI. Církev a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 27.

potřeba dohodnout se nejprve v diecézích, kde se obě strany shodnou (Olomouc, Hradec Králové, Banská Bystrica, Košice, Spišská kapitula).⁴¹⁴

O nutnosti obsadit opuštěný biskupský stolec se uvažovalo již dříve, ale dle archivních dokumentů, které nacházíme v třeboňském archívu, vyplývá, že stát v tuto dobu rezignoval na biskupská svěcení pro státem dosazené kapitulní vikáře. „*K otázce obsazení biskupských míst: Duchovní by nebyli pro tomu, aby byl i v Budějovicích biskup. Ovšem všichni jsou společného názoru, že by to neměl být Titman. Někteří si ale uvědomují, že jakmile by nastoupil biskup, měli by po pohodlném životě a že by si velmi těžko na kázeň zvykali... Zdá se, že sice kapitulního v lásce nemají, ani žádnou autoritu si nedovede u nich získat, ale jsou spokojeni, že je nechá žít každého svým způsobem. Nikdo nic po nich nežadá, jestli něco není se svatou církví v diecézi v pořádku, to je věc kapitulního, oni jsou z obliga...*“⁴¹⁵

;

⁴¹⁴ Srov. HOBIZAL, *Osobní svědectví*, archiv autora.

⁴¹⁵ Srov. WEIS M., *Biskup Dr. Josef Hlouch ve světle archivních dokumentů* In MAREK P. a HANUŠ J. *Osobnost v Církvi a politice*, s. 635.

9. ČESKOBUDĚJOVICKÁ DIECÉZE V LETECH 1968 – 1972

9. 1. Situace v roce 1968

Vztahy státu a církve

Zajímavou sondu do církevní politiky státu na prahu Pražského jara představuje dokument *Plán hlavních úkolů Sekretariátu pro věci církevní ministerstva kultury a informací na rok 1968* z počátku roku 1968. Dokument konstatuje, že je sice třeba „občanům, kteří se dosud nezabavili náboženských předsudků, zajistit možnost náboženského vyžívání“, ale rozhodně nelze připustit žádnou činnost, která by zvyšovala religiozitu, probíhající dialog mezi křesťany a komunisty musí být „chápán jako jeden z prostředků k překonávání náboženského myšlení věřících, jako specifická forma ideologického boje o vítězství socialistické a komunistické perspektivy ve vědomí lidí“, je třeba podporovat „progresivní síly v církvích“, nelze ani opomenout důležitý úkol „u nekatolických církví využívat jejich historického antikatolického zaměření k narušování ekumenických snah s katolicismem“.⁴¹⁶

V průběhu Pražského jara se státem řízené domácí církevní mírové organizace u větších církví v zásadě rozpadly, případně jejich dosavadní vedení odstoupilo.⁴¹⁷

Snaha o zavedení reforem a ducha koncilu do života církve v Československu, státními orgány značně blokována, byla určujícím rysem druhé poloviny šedesátých let, včetně rozvoje ekumenických snah a gradovala v průběhu pražského jara. Základní požadavky církve uvedl ve svém listě již 25. 3. a 1968 pražský biskup Tomášek v dopisu vládě ČSSR, 9. 4. s podobným listem vystoupili i slovenští biskupové. V zásadě se církev orientovala na obnovení hierarchické struktury: návrat biskupů bez státního souhlasu do diecézí; jmenování dalších biskupů; obnovení řádového života, ukončení protiprávních

⁴¹⁶ Srov. VANÁČ, *Křesťanské církve v českých zemích v letech 1960–1968*, s. 220–232.

⁴¹⁷ Srov. CUHRA, *Křesťanská mírová hnutí. XI. Církve a náboženské společnosti. Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 29–30.

zásahů do vnitrocírkevního života (výuka náboženství, způsob udělování státních souhlasů, prostor pro aktivitu laiků v církvi apod.) Rozhodující význam pro uvedení závěrů koncilu do praxe mělo sehrát *Dílo koncilové obnovy* vytvořené na celorepublikovém základě a nahrazující církví odmítané *Mírové hnutí katolického duchovenstva*.⁴¹⁸

Období „Pražského jara“

Provádění liturgické reformy, pro které byly ve všech diecézích zřízeny liturgické komise, bylo impulsem pro oživení církevního života v Československu a vytvořilo určitý prostor pro dialog.

V lednu 1968 byl zvolen do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ Alexandr Dubček, což bylo spojeno s mnohými očekáváními. V případě římskokatolické církve trpěla zkušenost s tvrdým pronásledováním státními orgány vedla k opatrnosti vůči ohlašovaným změnám. 7. 2. 1968 odeslali někteří biskupové a kapitulní vikáři ministru kultury a informací Karlu Hoffmannovi k projednání text, který chtěli odevzdat při slyšení u nového prvního tajemníka ÚV KSČ. Složitost a různorodost situace v římskokatolické církvi dokumentuje dopis představitelů Mírového hnutí katolického duchovenstva z 15. 2. 1968, zaslaný ÚV KSČ u příležitosti 20. výročí únorových událostí, ve kterém se mimo jiné hovoří o komunistických zákonech jako o šťastném a moudrém kroku, jež vyhovuje církvi i státu. Počátkem března dokonce ministra Hoffmanna navštívila delegace Mírového hnutí katolického duchovenstva v čele s Josefem Plojharem, aby jej nejen ujistila o své loajalitě, ale zároveň upozornila na nebezpečné snahy věřících, kteří požadují, aby státní správa začala jednat s právoplatnými mluvčími církve, tj. s biskupy.⁴¹⁹

Tento postup „mírových kněží“ vzbudil velkou nelibost u katolických laiků i kněží, což vedlo k celé řadě aktivit po celé zemi. Po dlouhé době také zazněl „hlas pravé církve“ veřejně, když Literární listy publikovaly dne

⁴¹⁸ Srov. VAŇÁČ, *Křesťanské církve v českých zemích v letech 1960–1968*, s. 220–232.

⁴¹⁹ Srov. CUHRA, J. *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*. Praha 1999.

21. března 1968 otevřený list katolíků vězněných pro víru prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi, v němž se mimo jiné uvádělo: „*Sympatický program normalizace poměrů a demokratizace veřejného života by se hned na počátku usvědčil z neupřímnosti a odsoudil k nezdaru, kdyby nechal věřící část občanského společenství při vědomí, že bude dále diskriminována... Nechceme privilegia ani mocenské pozice, ale potřebujeme mít své normální místo vedle druhých.*“⁴²⁰ Téměř současně byl Dubčekovi odeslán jiný dopis, který podepsalo kolem sta tisíc věřících, včetně všech českých biskupů.

Dne 20. března 1968 František Tomášek vydal dva pastýřské listy, jeden byl určený věřícímu lidu a druhý kněžím, ve kterých vyjádřil vděčnost za uchování víry v těžkých dobách a zdůraznil odpovědnost křesťanů za věci veřejné. Následujícího dne na Tomáškovu výzvu rezignovalo celé české předsednictvo Mírového hnutí katolického duchovenstva. Místo tohoto hnutí postupně vzniklo Hnutí koncilové obnovy, jehož návrh akčního programu vyšel v Katolických novinách dne 4. 4. Hnutí bylo brzo přejmenované na Dílo koncilové obnovy (zkratka DKO). Velkolepou událostí byl sjezd Díla koncilové obnovy na Velehradě ve dnech 13. – 14. 5. 1968. Po tomto sjezdu začala intenzivní činnost ve všech diecézích.

Rozpad Mírového hnutí katolického duchovenstva a aktivity Díla koncilové obnovy sledovali komunističtí představitelé s určitým znepokojením, neboť i za „socialismus lidskou tvář“ existovala nadále tři tabu: socialismus, vedoucí úloha KSČ ve společnosti a přátelství se Sovětským svazem.⁴²¹

Více než abdikace prezidenta Antonína Novotného byla pro církve důležitější změna ve funkci ředitele Sekretariátu pro věci církevní při Ministerstvu kultury, kde obávaného Karla Hružu nahradila Erika Kadlecová, jež si záhy získala důvěru křesťanských církví.⁴²²

⁴²⁰ Srov. VAŠKO, V. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN: 80-7192-600-0

⁴²¹ Srov. PEŠEK, J. *Dílo koncilové obnovy*. XI. Církev a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948 – 1989*, s. 34.

⁴²² Podle autora dokumentu vytýkala na poradě církevních tajemníků v červenci 1968 krajskému církevnímu tajemníkovi, že přítomní pracují zastaralými metodami. Srov. *Souhrnné vyhodnocení církevní situace na okrese za roky 1968 – 1969. Situační zprávy z okresů Jihočeského kraje 1968 –*

Již v dubnu došlo k obnově jednání mezi státem a římskokatolickou církví. Postupně se do čela diecézí vrátili biskupové Karel Skoupý, Josef Hlouch a Štěpán Trochta, pouze v případě Karla Otčenáška byl stát neústupný. Mnoha kněžím byl umožněn návrat do duchovní správy, na katolické teologické fakultě v Litoměřicích začali působit dosud pronásledovaní a věznění teologové a v Olomouci byla zřízena pobočka litoměřické fakulty. O řeholích prohlásila Generální prokuratura, že existují právně dále, že nikdy nebyly zrušeny a že mohou v mezích zákona obnovit řeholní život. Ještě 20. 8. 1968 byl v Praze za účasti pražského arcibiskupa Františka Tomáška zahájen teologicko – pastorační kurz kněží pražské arcidiecéze. Měl trvat několik dní, ale hned následujícího dne musel být ukončen, neboť řada kněží se kvůli sovětské okupaci narychlo vrátila do svých farností. S postupující normalizací byly postupně všechny aktivity utlumeny a zakázány.⁴²³

9. 2. Českobudějovická diecéze v roce 1968 – Návrat biskupa Hloucha do českobudějovické diecéze

Slavnostní návrat ThDr. Josefa Hloucha do Českých Budějovic se uskutečnil 9. 6. 1968. Věřící ze všech koutů diecéze očekávali biskupův příjezd do katedrály sv. Mikuláše. Před katedrálou pronesl uvítací řeč probošt kapituly P. F. Gabriel, u biskupské katedry pak za kněze P. A. Střeleček a za laiky JUDr. K. Svoboda, který zde biskupa vítal již při intronizaci v roce 1947. Po kázání následovala mše sv. zakončená svátostným požehnáním, chvalozpěvem a svatováclavským chorálem.

Po návratu očekávala biskupa Hloucha řada povinností i oficiálních akcí spojených s jeho úřadem. 13. 6. je přijat předsedou JčKNV J. Koubou, opět vyhledává setkání s lidmi různých vrstev a názorů.

1973, sl. *České Budějovice*. SOA Třeboň, fond Jč, KNV, odbor kultury 1968–1973, přírůstkové číslo 14/91

⁴²³ Srov. VANÁČ, *Křesťanské církve v českých zemích v letech 1960–1968*, s. 220–232.

Protože nebyl omezován při volbě spolupracovníků, jmenoval do funkce generálního vikáře léta vězněného kněze ThDr. Augustina Malého a za sekretáře si vybral Miloslava Vlka.

Dne 7. 10. 1968 odcestoval biskup Hlouch do Říma na audienci; zahraniční cesty pokračovaly i v roce 1969. Už 15. 1. navštívil ve Vídni oslavy 500. výročí diecéze, ale nejslavnější cesta jej čekala v únoru. Na tento měsíc připadlo 1100. výročí úmrtí sv. Cyrila. K jubileu vydal Pavel VI. pastýřský list a svolal pouť do Říma, na kterou se dostavilo i 1000 – 1200 poutníků z Československa. S ohledem na účastníky z východních zemí byly mše sv., audience i pouť soustředěny do jednoho dne, 14. února.⁴²⁴

Vztah státu a církve

S nastupující normalizací se do vztahů církve a státu vrací nemilosrdné hodnocení „*politika Vatikánu vůči socialistickým státům je nepřátelská*“ a podle toho se vytváří i zásady jednání. Toto hodnocení se samozřejmě dotklo i vatikánských návrhů. Podle původní verze z podzimu roku 1968 se obě strany (tedy církve i stát) shodovaly na potřebě vyřešit otázku volných diecézí a souběžně s tím ukončit od první republiky přetrvávající nesoulad státních hranic s hranicemi diecézí. Ostatní dříve palčivé otázky mohly být buď řešeny bez asistence Vatikánu, případně v delším časovém horizontu.⁴²⁵

Zřetelnou nervozitu vyvolal ve Vatikánu teprve fakt, že ani v novém roce 1969 nezazněl z československé strany konečný hlas o zahájení jednání. Nebyl to ale záměr církevního sekretariátu. Po celou zimu 1969 se zvláště český církevní sekretariát pokoušel přimět vládní i stranické orgány k otevření prostoru pro jednání. Návrh na jejich zahájení dokázal sekretariát ještě obhájit v Byru ÚV KSČ v březnu 1969, 22. dubna se však cesta k rozhovorům uzavřela, když předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo o odložení chystaných jednání. Následné informativně–konzultační rozhovory mezi Msgre G. Chelim a pracovníky

⁴²⁴ Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*, s. 22.

⁴²⁵ Srov. CUHRA, *Vztahy a jednání s Vatikánem. XI. Církve a náboženské společnosti. Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 12–13.

církevních sekretariátů, které se uskutečnily 28. dubna 1969 při jeho účasti na pohřbu biskupa Lazíka, měly už tak skutečně jen informační charakter. Z rozhovoru jednoznačně vyplynulo, že Vatikán již pochopil, jak oddalování zahájení jednání zhoršuje jeho pozici a otevřeně vyjadřoval přání uskutečnit je co nejdříve. Prioritou zůstávalo jmenování nových biskupů. Msgr. Cheli pochopitelně nadnesl i témata, která se nyní s postupující normalizací vracela – legalizace řádového života, či otevření nových seminářů...

Mlčení československé strany neprolomilo ani „Memorandum“ předané československému velvyslanectví v Římě v listopadu 1969, v němž Vatikán znovu připomínal svou připravenost k rozhovorům. Situace se již výrazně změnila – reformní vedení českého církevního sekretariátu bylo nahrazeno, do jeho čela opět nastoupil Karel Hruza a zájem československého vedení na rozhovorech byl stále nižší. Podmínky a obsah jednání si mínila československá strana klást sama a „*nebude-li Vatikán ochoten přistoupit na tyto naše požadavky – jednání odsunout na pozdější dobu, ČSSR s jednáním nikterak nespěchá.*“⁴²⁶

9. 3. Českobudějovická diecéze v roce 1969

Pod nátlakem státních orgánů byl biskup Hlouch donucen překládat či propouštět z duchovní správy nejaktivnější kněze, jako byli např. P. Hrdina, P. Diviš a jiní. Musel se vzdát i svého sekretáře P. Vlka, který měl být původně také zbaven státního souhlasu, ale po biskupových intervencích byl přeložen do farnosti Lažiště. Poté, co ji oživil, dosáhl krajský církevní tajemník Drozdek jeho přeložení za hranice kraje do Rožmitálu pod Třemšínem, kde působil až do odebrání souhlasu. Po odchodu P. Vlka byl novým sekretářem jmenován P. Lilák, který zastával úřad sekretáře i po roce 1972, kdy diecézi spravovali kapitulní vikáři P. Miloslav Trdla a po něm až do roku 1990 P. Josef Kavale.⁴²⁷

⁴²⁶ Srov. CUHRA, *Československo–vatická jednání a vztahy 1948–1989*

⁴²⁷ Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*, s. 23.

Situace v roce 1970

Vztah státu a církve

Opakovaný „nátlak“ Vatikánu na obnovení jednání s československým státem však nebylo možné dlouhodobě ignorovat a to i vzhledem k tomu, že ČSSR byla prakticky poslední evropskou socialistickou zemí, kde nebylo dosaženo alespoň kompromisní dohody o obsazení biskupských stolců. V usnesení předsednictva ÚV KSČ z 22. května 1970 k materiálu zabývajícímu se nejrůznějšími aspekty církevní politiky v ČSSR byla tedy přijata myšlenka nutnosti alespoň „sondážních“ rozhovorů.

Po předložení nových návrhů Vatikánu v červnu 1970 prostřednictvím biskupa Trochty a červenci přes zastupitelský úřad v Římě se obě strany shodly na informativním setkání v Římě 1970. Československá delegace, tvořená vedoucími národních církevních sekretariátů Karlem Hružou, Karolem Homolou a vyslancem v Itálii Aloisem Tichým, do jednání vstoupila s jednoznačnými požadavky, jež specifikovalo usnesení předsednictva ÚV KSČ ze září téhož roku – trvat na neměnnosti československých církevních zákonů, požadovat po Vatikánu zákrok proti církevní emigraci a v případných personálních záležitostech prosazovat „loyální duchovní“.⁴²⁸

Toto usnesení předznamenalo průběh rozhovorů během celých 70. let. Od prvního setkání se stále navrací v podstatě stejná témata i stejné spory – vhodnost i nevhodnost kandidátů na biskupský stolec; opakující se požadavek čs. strany, aby Vatikán zasáhl proti katolické emigraci a „nelegální církvi“ v ČSSR; poněkud méně kontroverzní problém sladění diecézních a státních hranic. Všechna ostatní témata, Vatikánem považovaná za důležitá, (např. legalizace církevních řádů či zřízení nových seminářů), byla podle instrukcí československé delegace učiněna „závislými od dalšího vývoje vztahů církve ke státu a od postojů církve a Vatikánu vůči socialistickému zřízení v ČSSR“, což prakticky umožňovalo odmítat je jako předčasné.

⁴²⁸ Srov. CUHRA, Vztahy a jednání s Vatikánem. XI. Církev a náboženská hnutí. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 13.

Vatikánská delegace předkládala své kandidáty i představy o postupu při obsazování diecézí, které zástupci státu promptně odmítali. Trvalou podmínkou souhlasu s dohodou byla zásada: „dosáhnout vyhovujícího složení biskupského sboru, který by poskytoval záruku loajality vůči čs. socialistickému státu.“ V průběhu prvního setkání se tak názory obou delegací diametrálně rozcházely, neboť vatikánská delegace navrhovala návrat do funkcí i státem odmítaných biskupů Karla Otčenáška a L. Hlada, jednoznačné *veto* přinutilo vyjednavče hledat přijatelnější jména. Celkem Vatikán do konce roku 1970 předložil 79 kandidátů (38 pro české diecéze, 41 pro slovenské), podle mínění československých politických míst jich však bylo akceptovatelných pouhých devět, z toho čtyři již státní souhlas měli a šlo o přemístění do jiné diecéze (např. Tomáška do Olomouce, Trochty do Prahy).⁴²⁹

Pacem in terris

Po rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ z května 1970 státní orgány odpovědné za církevní politiku využily prvotní iniciativy menší skupiny duchovních a v průběhu let 1970 – 1971 byla vytvořena organizace *Sdružení katolických duchovních Pacem in terris* (SKD PIT), budovaná jako členská organizace. Přes odpor církevní hierarchie i vatikánské diplomacie vznikly v srpnu 1971 dvě národní organizace, na které navázalo vytvoření federálního výboru, kterému předsedal odborný asistent litoměřické bohoslovecké fakulty Václav Medek. *Pacem in terris* se od počátku jednoznačně profilovalo jako moci služební organizace, čímž limitovalo svůj vliv. Největším úspěchem sdružení byla kompromisní dohoda státu s Vatikánem o jmenování čtyř nových biskupů v roce 1973, kdy svěcení bylo uděleno i předsedovi české části Josefu Vranovi, ovšem za podmínky odchodu z vedení hnutí (podmínka nebyla Vranou dodržena).⁴³⁰

⁴²⁹ Srov. CUHRA, *Československo–vatikánská jednání a vztahy 1948–1989*

⁴³⁰ Srov. CUHRA, *Křesťanská mírová hnutí. XI. Církev a náboženské společnosti. Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*, s. 30.

9. 4. Českobudějovická diecéze v roce 1970

Neustálé konflikty s církevním tajemníkem, malý počet duchovních a k tomu běžné povinnosti se podílely na zhoršení Hlouchova zdravotního stavu. V říjnu 1970 se léčil v Olomouci, o necelé dva roky později, v dubnu 1972, využil nabídky Svatého otce⁴³¹ a po účasti na poradě Kongregace pro biskupy se poblíž Říma zotavoval po další nemoci.⁴³²

9. 5. Situace v roce 1971

Vztah státu a církve

V březnu 1971 bylo zahájeno druhé jednání mezi zástupci Vatikánu a československého státu. Rozpory přetrvávající z předchozího jednání v roce 1970 nebyly nikterak nepřekonány. Vatikánské kandidáty čs. delegace odmítala, v případě těch, jež sama předem akceptovala, tvrdila, že případný souhlas je gestem dobré vůle a navrhovala pro Vatikán dosud nepřijatelné osoby – kapitulní vikáře Josefa Vranu a Karla Jonáše. K dohodě mohlo za takových podmínek dojít jen těžko, zvláště když cíl československé strany byl předem definován – „*nevytvořit dohodu, kterou by pozice církve u nás byla posílena, ale současně ani nerozbít jednání*“. To bylo také splněno a závěrečné československé „Pro memoria“ souhlasilo s pokračováním v jednáních.⁴³³

⁴³¹ Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*, s. 23.

⁴³² S tímto Hlouchovým pobytem se pojí ještě jedna událost. V dopise, který biskup Hlouch adresoval 6. 6. 1972 brněnskému kapitulnímu ordinariátu, píše, že „*jako konzultor Kongregace biskupů byl jsem při svém pobytu v Římě pověřen, abych odevzdal knězi Felixovi Davidkovi dopis téže Kongregace, v němž se sděluje:...*“ Kněz brněnské diecéze Felix Davidek, aktivní ve strukturách podzemní církve a údajný tajný biskup, totiž svěřil na kněze ženaté muže, a to bez souhlasu církevních struktur, především biskupa Skoupého, který se po několikaleté internaci vrátil zpět do diecéze. Srov. FIALA, P., HANUŠ, J. *Koinótes. Felix M. Davidek a skrytá církev*. Brno, CDK, 1994, s. 125–126. ISBN neuvedeno.

⁴³³ Srov. CUHRA, *Československo–vatikánská jednání a vztahy 1948–1989*, s. 56.

9. 6. Českobudějovická diecéze v roce 1971

V létě 1971 byla slavnostně znovuotevřena rekonstruovaná katedrála sv. Mikuláše. Na financování této nákladné rekonstrukce měl zásadní podíl biskup Hlouch. Jednak poskytoval vlastní prostředky, ale jeho zásluhou podporovali náročnou akci svými dary jeho osobní přátelé biskupové z Řezna a Kolína nad Rýnem. Významným organizátorem rekonstrukce byl Miloslav Vlk, který se zúčastnil i slavnostního obřadu otevření katedrály, a to přes výslovný zákaz tajemníka Drozdka.

Oprava katedrály byla pro biskupa Hloucha zřejmě posledním světlým bodem episkopátu. Následovaly znovu konflikty, nátlak úřadů na odvolávání kněží, zastrašování věřících, agitace duchovních do prorežimní organizace „Pacem in terris“ (PiT).⁴³⁴

9. 7. Situace v roce 1972

Vztah státu a církve

Aktuálně řešenou otázkou se stalo obsazení biskupských stolců. Přispěla k tomu postupná destrukce „biskupského sboru“ v Československu, když v únoru 1972 zemřel biskup Skoupý, v červnu téhož roku biskupové Hlouch a Pobožný. Nastala tak situace, kdy v českých zemích zůstal jen jediný řádný biskup – Trochta v Litoměřicích, neboť pražskou diecézi spravoval biskup Tomášek z pohledu církve prakticky dočasně (u světícího biskupa Matouška státní správa opět odmítala akceptovat jeho činnost). Na Slovensku pak již nepůsobil ani jediný biskup se státním souhlasem.

Tento rok opět došlo k novým jednáním. Rozhovory G. Cheliho se zástupci státu při pohřbech biskupů Hloucha, Skoupého a Pobožného měly spíše zdvořilostní charakter. Vybočením z opatrného tónu bylo otevřené „Pro memoria“ z 6. 7. 1972. Poprvé Vatikán uvedl, že neúspěch jednání je třeba přičíst prvořadě československé straně a její snaze „vnutit – přímo nebo nepřímo – kandidáty

⁴³⁴ Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*, s. 23.

nepřijatelné z hlediska církevního“ a s hořkostí dopis konstatoval, že dosavadní rezervovaný postoj k výpadům československého tisku i k zásahům do církevních pravomocí nepřináší ovoce.⁴³⁵

Československá strana sice text odmítla jako neseriozní, uvědomila si však vážnou hrozbu úplného ztroskotání rozhovorů, což nebylo vítáno, neboť situace na Slovensku působila i státní správě „určité církevně politické problémy.“

Dvě následná jednání, vedená v Římě 13. – 16. 11. a 11. – 16. 12. 1972, dospěla ke kompromisní dohodě. Pro Slovensko měli být jmenováni tři noví biskupové – Ján Pasztor pro Nitru, Jozef Feranc pro Bánskou Bystrici a Július Gábriš pro Trnavu, ovšem pouze jako apoštolský administrátor. České diecéze získaly biskupa jediného a to Josefa Vranu jako apoštolského administrátora v Olomouci. Jeho jmenování provázely největší neshody, neboť ambiciózní Vrana v té době zastával post předsedy českého kolaborantského Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in terris*. Vatikán podmiňoval jeho vysvěcení nejprve odchodem ze sdružení, následným kompromisem bylo veřejné vyhlášení neslučitelnosti biskupské funkce s vedoucím postavením v hnutí. Vysvěcení nových biskupů stanovila dohoda na březen 1973, o dalších otázkách se mělo jednat až po jeho vykonání.

Československá strana ve svých interních vyjádřeních nijak neskrývala uspokojení nad dohodou. Předsednictvo ÚV KSČ konstatovalo dosažení politického úspěchu, neboť Vatikán akceptoval osoby, jež původně odmítal, a dokonce tři z nových biskupů vzešli z řad kapitulních vikářů – tedy Vatikánem vždy odmítaný postup. Ministr kultury Brůžek v tajném referátě na ministerstvu kultury shrnul výsledek ještě otevřeněji: „*obsazeny byly jen ty diecéze, které jsme my chtěli, a navíc těmi duchovními, kteří vyhovují nám a ne Vatikánu.*“⁴³⁶

⁴³⁵ Srov. CUHRA, Československo–vatickánská jednání a vztahy 1948–1989, s. 55.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 55.

9. 8. Českobudějovická diecéze v roce 1972

Dne 10. 2. 1972 požádal biskup Josef Hlouch Krajský národní výbor o státní souhlas pro dr. Augustina Malého, P. Františka Lálu a P. Josefa Šlechtu. Měl v úmyslu navrhnout výše jmenované na posty chybějících kanovníků kapituly (jednoho kanovníka kapitula ještě měla, a to P. Miroslava Trdlu). Obsazení čtyř míst stačilo k tomu, aby byla kapitula usnášeníschopná. Se jmenováním ostatních kanovníků chtěl biskup Hlouch počkat, až „*jak ukáže potřeba a možnosti*“.⁴³⁷

Dne 9. 6. 1972 se konala pouť v klášterním kostele Srdce Páně. Týž den proběhla mezi biskupem a krajským církevním tajemníkem velmi prudká výměna názorů, kdy Drozdek požadoval přeložení a propuštění dalších kněží. Po obřadech bylo biskupovi tak zle, že jej musel sekretář odvézt do rezidence a okamžitě zavolat lékaře. Druhý den, v sobotu, měl biskup biřmovat v Písku, ale protože se mu v noci přitížilo, pověřil P. Liláka, aby v Praze vyhledal generálního vikáře A. Malého, který tam byl na teologické konferenci. Společně pak oba odjeli do Písku, kde měl A. Malý zastoupit biskupa. Zde je také zastihla zpráva o jeho smrti⁴³⁸.

Podle zprávy kapitulní konzistoře zemřel biskup Josef Hlouch 10. 6. 1972 ráno. Přesnou dobu určit nelze, protože v době smrti nebyl u něho nikdo přítomen. Tělo zesnulého bylo vystaveno v kapli biskupství. Sem se s ním ještě 10. 6. přišel kromě jiných rozloučit i krajský církevní tajemník.

Na 16. 6. se do Českých Budějovic znovu sjely zástupy věřících, aby se naposledy rozloučily se svým pastýřem. Pohřební obřady sloužili ostatní biskupové; nad rakví promluvil za laiky JUDr. Karel Svoboda, který biskupa v Budějovicích dvakrát vítal.

Ve své duchovní závěti z 5. 3. 1972, zveřejněné vzápětí po jeho smrti, se Josef Hlouch naposled obrací ke svým diecezánům. Jako v prvním pastýřském listu, znovu oslovuje všechny jejich vrstvy a stavy: kněze, řeholnice, laiky. Pro

⁴³⁷ Srov. Hlouchův dopis č. 69 označený Jmenování kanovníků z 10. 2. 1972. ABi z let 1949 – 1989, fond Kapitula.

⁴³⁸ KULHÁNEK, V. *Osobní svědectví* (přepis rozhovoru, archiv autora).

všechny má slova poděkování i pobídnutí, zejména vybízí k úctě ke svátostem, k adoraci a k uchování víry. Naposledy všem žehná a slibuje: „*Všechny vás v srdci na věčnost nesu. A až mi dá Pán, že se mu budu smět věčně klanět, věřte, budu žít, abych tam adoroval a za vás prosil, abychom se tam v nebi shledali.*“⁴³⁹

Po smrti biskupa ThDr. Josefa Hloucha⁴⁴⁰ zůstal biskupský stolec v Českých Budějovicích neobsazený dalších osmnáct let.⁴⁴¹

Nástup P. Miroslava Trdly

Protože katedrální kapitula nebyla pro nízký počet členů usnášeníschopná a tudíž nemohla zvolit kapitulního vikáře, který by spravoval diecézi, jmenoval litoměřický biskup Štěpán Trochta 7. 7. 1972 kapitulním vikářem P. Miroslava Trdlu, kancléře českobudějovického biskupství a sídelního kanovníka katedrální kapituly: „*Veledůstojný pane kanovníku, po předběžném (...), zákonem stanoveném státním souhlasu (...) ze dne 7. července 1972 jmenuji Vás (...) kapitulním vikářem českobudějovické diecéze.*“⁴⁴²

Životopis P. Miroslava Trdly

M. Trdla se narodil 27. 10. 1912 v Jindřichově Hradci. Po několikaletém působení na pozici kaplana a administrátora v různých šumavských farnostech se v lednu 1951 stal konzistorním sekretářem a od 1. 3. 1951 pak konzistorním kancléřem českobudějovického biskupství. Na postu kancléře setrval i po návratu biskupa Hloucha do diecéze až do svého jmenování kapitulním vikářem. Od roku 1958 zároveň také vykonával funkci děkana v Táboře.⁴⁴³ Je jasné, že jeho osoba velmi vyhovovala státním úřadům, neboť kromě toho, že jej potvrdily na post kapitulního vikáře, zastával i nadále (až do své smrti) úřad tábořského děkana.⁴⁴⁴

⁴³⁹ Srov. WEIS, *Výuka náboženství v letech 1899–1989*, s. 87–88.

⁴⁴⁰ Srov. ŠRAJEROVÁ, *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*, s. 24.

⁴⁴¹ Srov. WEIS M., *Biskup Dr. Josef Hlouch ve světle archivních dokumentů* In MAREK P. a HANUŠ J. *Osobnost v Církvi a politice*, s. 638.

⁴⁴² Srov. jmenovací dekret ze 13. 7. 1972 (č. j. 538/72 – Ord. – V – 15), KO č. j. 929

⁴⁴³ Jak dokládají mnohé prameny a předcházející kapitoly, jednalo se o správu převážně „ekonomickou“; o duchovní stránku farníků pečoval kaplan.

⁴⁴⁴ Svědectví Mons. Václava Kavaleho, archív autora.

Dne 2. 8. 1973 byla katedrální kapitula doplněna o další členy: P. Josefa Kavaleho, administrátora farnosti sv. Jana Nepomuckého v Českých Budějovicích, P. Jana Kopačku, administrátora v Klatovech, a P. Františka Lálu, administrátora ve Veselí nad Lužnicí.⁴⁴⁵

Miroslav Trdla zemřel 7. 1. 1974. Po jeho smrti zvolila katedrální kapitula 9. 1. 1974 sídelního kanovníka P. Josefa Kavaleho kapitulním vikářem.⁴⁴⁶ Ten spravoval diecézi až do nástupu biskupa Miloslava Vlka na českobudějovické biskupství.⁴⁴⁷

Po smrti dalších dvou biskupů (Skoupý v Brně, Trochta v Litoměřicích) v první polovině 70. let, jež se mohli vrátit do svých diecézí na konci 60. let, zůstaly znovu biskupské stolce v českých zemích z velké části neobsazeny. Začala znovu jednání s Vatikánem, která se týkala především této problematiky. Byla však ovlivněna vatikánskou východní politikou (jednání se účastnil především vatikánský diplomat Agostino Casaroli) a končila často sporným výsledkem (o čemž svědčí např. jmenování biskupa Josefa Vransy do čela olomoucké arcidiecéze v roce 1973. Posun v otázce obsazení diecézí nastal až na konci 80. let.⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Srov. Abi, Kněžská matrika a Katalog českobudějovické diecéze z r. 1987.

⁴⁴⁶ Srov. KADLEC, J. *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1995.

⁴⁴⁷ P. Miloslav Vlk byl jmenován českobudějovickým biskupem 14. 2. 1990.

⁴⁴⁸ Srov. ŠEBEK, Církev v Československu 1948–89, s. 5–6.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se pokusil nastínit nelehké období, které českobudějovická diecéze zažívala během 20. století. Na základě studia archivních pramenů a dostupné literatury jsem se snažil co nejpodrobněji a nejobektivněji vykreslit postavy kněží, kteří měli v tomto období na situaci diecéze vliv. Pro širší pochopení a lepší posouzení situace jsem se pokusil významné události naší diecéze zasadit do kontextu národních událostí.

To je myslím i největší slabinou této práce – poměrně značný časový rozptyl, který nedovoluje jít do potřebné hloubky pro odborný a vědecký výzkum. Nicméně si myslím, že může čtenáři poskytnout základní orientaci v dané problematice a nejen prostřednictvím uvedené literatury a poznámkového aparátu ho odkázat na další případné prameny. Členění na jednotlivé roky je systematické a přehledné, ale často poněkud heslovité (právě vzhledem k určenému tématu a rozsahu práce).

Větší pozornost jsem zaměřil na dobu 50. let 20. století. Ta totiž podle mého měla podstatný, dokonce snad určující vliv na pozdější podobu a na utváření českobudějovické diecéze. Dá se říci, že doba útlaku a závažného zasahování státu do věcí církve prostřednictvím kapitulních vikářů trvala od P. Josefa Buchty až do nástupu mons. Josefa Kavaleho, tj. bezmála dvacet let.

Svou pozornost jsem zaměřil především na dva kapitulní vikáře Mons. Jana Caise a P. Josefa Buchtu. Jednak, jejich osudy a vývoj na postu kapitulního vikáře jsou zajímavé i z lidského hlediska, a jednak se v jejich éře odehrála řada klíčových situací. Bližší poznání jejich osobnosti možná pomůže pochopit, proč se celá řada skutečností odehrála tak, jak se odehrála.

O osobě prvního kapitulního vikáře Jana Caise se mnoho informací nedochovalo; jednak jeho působení bylo komplikováno nástupem nacismu a průběhem 2. světové války, a jednak netrvalo příliš dlouho. O P. Buchtovi nacházíme poměrně dost pramenů v archívu Třeboni, ale jinak jsou archivy poměrně skoupé. Jeho složka, vedená u něj u StB v Mladé Boleslavi byla skartována, stejně jako prameny v Arcibiskupském archívu v Olomouci, kde

písemnosti z tohoto časového období byly zničeny StB. Za zmínku jistě stojí svědectví P. Karla Zemana z Božejova, které nás nutí nedělat ukvapené a rychlé závěry.

Jak již píše v úvodu, myslím si, že extrémní podmínky byly katalyzátorem k tomu, aby mnoho lidí vyzrálo ve výjimečné osobnosti. Setkáváme se s velkou slabostí, ale i se svatostí. Když jsem prostudoval dostupné prameny, jsem přesvědčen, že v osobě P. Jana Caise šlo o věrné, spolehlivé plnění daného úkolu, povolání. Nezalekl se ani hrozby koncentračního tábora, nehnal se za poctami a uznáním doby, ale konal věrně a spolehlivě svou práci, svůj úkol, své poslání.

Možná v kontrastu, možná nikoli můžeme spatřovat osobu P. Josefa Buchty. Mějme ovšem na paměti, že žádný lidský osud není černobílý, zcela jednoduchý a předurčený pro rychlé soudy a odsouzení. Fundovaný historik by si neměl dovolit sklouznout jen k strohé řeči archivních dokumentů. Objektivním historikům a poctivým zájemcům by mělo jít v první řadě o hodnocení celé, komplexní osobnosti, jak v kontextu doby, tak právě i v šíři jejích činů. Pro toto zhodnocení je listinný archiv často jednostranným a nepříliš objektivním pramenem.

Dále se věnuji osobě P. Antonína Titmana, i u kterého můžeme pozorovat poměrně pronikavou změnu charakteru během doby, kdy byl kapitulním vikářem. Působení posledního kapitulního vikáře mons. Josef Kavale zase nelze dostatečně objektivně zhodnotit vzhledem k malému časovému odstupu a k nedostupnosti historických pramenů. Jistě se najde v budoucnosti historik, který také jeho éru po zpřístupnění archivních pramenů zmapuje a vyhodnotí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. Prameny

A. Prameny nevydané

Archiv Biskupství českobudějovického 1949 – 1989

Archiv Biskupství litoměřického

Státní oblastní archiv (SOA) Třeboň

Státní okresní archiv (SOKA) České Budějovice

B. Prameny vydané

Acta curiae episcopalis Bohemo Budvicensis (ACEBB), vydává Biskupství českobudějovické.

Acta curiae episcopalis Litomericensis (ACEL), vydává Biskupství litoměřické.

Catalogus saecularis et regularis cleri dioeceseos Bohemo–Budvicensis pro anno Domini 1939, Č. Budějovice: Čsl. Akc. Tiskárna, 1939.

Catalogus saecularis et regularis cleri dioeceseos Bohemo–Budvicensis pro anno Domini 1942, Českomoravské akc. tiskařské a vydavatelské podniky, fil. v Č. Budějovicích, 1942.

Catalogus saecularis et regularis cleri dioeceseos Bohemo–Budvicensis pro anno Domini 1948, Českomoravské akc. tiskařské a vydavatelské podniky, fil. v Č. Budějovicích, 1948.

Directorium Divini Officii Boh.–Budvicensis, Československá akc. tiskárna, fil. v Č. Budějovicích, 1940.

Direktorium Divini Officii Boh.–Budvicensis, Českomoravské akc. tiskařské a vydavatelské podniky, fil. v Č. Budějovicích, 1941.

Katalog diecéze českobudějovické L. P. 1996. Neměnná část. České Budějovice: Biskupství českobudějovické, 1996, ISBN nevedeno.

Katalog diecéze českobudějovické L. P. 1997. České Budějovice: Biskupství českobudějovické, 1997, ISBN nevedeno.

Katalog diecéze českobudějovické L. P. 2003. České Budějovice: Biskupství českobudějovické, 2003, ISBN nevedeno.

Oběžník katolickému duchovenstvu a věřícímu lidu. *Securitas imperii II.*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005, ISBN 80-85821-82-6.

C. Dobový tisk

Duchovní pastýř 1953. r. III. Praha: Hnutí vlasteneckých kněží.

Věstník katolického duchovenstva, Praha: Státní úřad pro věci církevní, 30. 8. 1952, roč. IV.

Věstník katolického duchovenstva, Praha: Státní úřad pro věci církevní, 30. 1. 1953, roč. V.

C. Svědectví pamětníků

DVOŘÁK, V. *Osobní svědectví.* (přepis rozhovoru, archiv autora).

FELDMANN, V. *Osobní svědectví.* (přepis rozhovoru, archiv autora).

HOBIZAL, F. *Osobní svědectví.* (přepis rozhovoru, archiv autora).

KULHÁNEK, V. *Osobní svědectví.* (přepis rozhovoru, archiv autora).

ZEMAN, K. *Osobní svědectví.* (přepis rozhovoru s Filipem Černým z náboženské redakce Českého rozhlasu v Č. Budějovicích, archiv autora).

2. Literatura

A. Monografie

BUBEN, M. *Encyklopedie heraldiky*. 2. rozšířené vydání. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-31-1.

BUBEN, M. *Encyklopedie heraldiky*. 4. opravené a doplněné vydání. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-135-3.

CIC – *Kodex kanonického práva*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.

ČAPKA, F. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha: Libri 2000, 3. aktualizované a doplněné vydání, ISBN 80-7277-000-4.

DEMEL, Z. *Omezování církevního života ze strany československého státu v období 1945–1989 se zvláštním zřetelem ke slavení liturgie v jihočeském regionu*. České Budějovice, 2008. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra liturgické teologie. Vedoucí práce F. Kunetka.

DEMEL, Z. *Neděle a totalita – Jak bylo v totalitním Československu omezováno svěcení neděle*. In. FIALA, P., HANUŠ, J. *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno: CDK, 2001, ISBN 80-85959-98-4.

Encyklopedie Českých Budějovic. České Budějovice: Nebe, 1998, ISBN 80-238-3392-8.

FELDMANN, V. *Kněží českobudějovické diecéze věznění nacistickým režimem 1938 – 1945*. In *Výběr*, roč. 38, č.2/2001.

FIALA, P., HANUŠ, J. *Koinótes. Felix M. Davídek a skrytá církev*. Brno: CDK, 1994, ISBN neuvedeno.

FIALA, P., HANUŠ, J. *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno: CDK, 2001, ISBN 80-85959-98-4.

HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004, ISBN 80-7325-034-9.

HALKO, J. *Rozbit' Cirkev: Rozkolnícka Katolícka akcia*. Bratislava: 2004, ISBN 80-7114-493-2.

HANUŠ J., *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: CDK, 2005, ISBN 80-7325-036-5.

HEJL, V. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha, Univerzum, 1990, ISBN 80-85207-01-X.

HUBER, Dr. Kurt A. *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien – Festschrift zur zweiten Säkularfeier des Bistums Budweis 1785 – 1985*. Königstein/Taunus, 1985, ISBN 3-921344-12-3.

KADLEC, J. *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1995, s. 113. ISBN 80-901602-3-9.

KAPLAN, K. Státní církevní politika 1948–1950. In *Stát a církev v roce 1950. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. června 2000 v Emauzském klášteře v Praze*. Brno: CDK, 2000, ISBN 80-85959-71-2.

KAPLAN, K. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Praha: Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85941-75-7.

KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1995, ISBN neuvedeno.

KONÍČEK, J. *Modus Vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*, Olomouc: Společnost pro dialog Církve a státu, 2006. ISBN 80-239-6073-3.

KUČERA, J. (ed.) *Štěpán Trochta – Vyznavač a mučedník*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-116-6.

KURAL V., RADVANOVSKÝ Z. *"Sudety" pod hákovým křížem*. Praha: Albis 2002, ISBN 80-86067-66-1.

LENZ, J.M. *Christus in Dachau. Ein religiöses Volksbuch und ein Kirchengeschitliches Zeugnis*. Wien: 1959.

MARDETSCHLÄGER, F. *Kurz gefasste Geschichte des Bisthums und der Diöcese Budweis*. Budweis: Selbstverlag, 1885.

MAREK P. a HANUŠ J. *Osobnost v Církví a politice*. Brno: CDK, 2006, ISBN 80-7325-097-7.

Odsun. Die Vertriebung der Sudetendeutschen. Veröffentlichung des Sudetendeutschen Archivs. München 1995, ISBN 3-930-626-05-x.

PECKA, D. *Starý profesor vzpomíná*. Vlastní životopis. Praha 1996.

PEŠEK, J. Tajná (laická) církev. XI. Círky a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*. ISBN neuvedeno.

PETRÁŠ, J. Česko–německá problematika v Českých Budějovicích po skončení druhé světové války. České Budějovice: *Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích*, 2007, ISBN 978–80–86260–65–5.

PETROSILLO, P. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80–7192–365–6.

PLACHÝ, J. „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností.“ *SECURITAS IMPERII 11*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005, ISBN 80–86621–16–2.

Slovník. Judaismus, křesťanství, islám. Praha: Mladá fronta, 1994, ISBN 80–204–0440–6.

SKALICKÝ, K. *Tradice teologického studia v Českých Budějovicích*. In MACHULA T. (ed.) *Deset let Teologické fakulty Jihočeské univerzity*. České Budějovice: 2001

SVOBODA, R. *Jan Prokop Schaaffgotsche : život a dílo prvního českobudějovického biskupa v rámci středoevropského duchovního a společenského milieu konce osmnáctého a počátku devatenáctého století*. České Budějovice, 2007, M900. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin. Vedoucí práce M. Weis. Obhájeno 14. 02. 2008.

ŠRAJEROVÁ, E. *Českobudějovický biskup ThDr. Josef Hlouch*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1997, ISBN 80–86074–02–1.

ZELENKA, A. *Die Wappen der böhmischen und mährischen Bischöfe*. Regensburg: Beheim–Verlag, 1979, ISBN neuvedeno.

VAŠKO, V. Arcibiskup Beran – symbol odporu proti komunismu. *SECURITAS IMPERII 11*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005, ISBN 80–86621–16–2.

VAŠKO, V. Církev v zápasu s komunistickou totalitou na počátku 50. let. In *Stát a církev v roce 1950. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. června 2000 v Emauzském klášteře v Praze*. Brno: CDK, 2000, ISBN 80–85959–71–2.

VAŠKO, V. *Dům na skále 1 – Církev zkoušená*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, ISBN: 80–7192–891–7.

VAŠKO, V. *Dům na skále II – Církev bojující*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, ISBN: 978–80–7192–892–8.

VAŠKO, V. *Ne vším jsem byl rád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, ISBN: 80–7192–600–0.

VAŠKO, V. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I*. Praha: Zvon, 1990, ISBN 80–7113–035–4.

VAŠKO, V. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*. Praha: Zvon, 1990, ISBN 80–7113–001–X.

VAŠKO V., MÁDR O., RÁZEK A. *Církevní procesy padesátých let*. Sborník příspěvků z konference. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 2002, ISBN 80–7192–797–X.

WEIS, M. *Dějiny českobudějovické diecéze se zvláštním přihlédnutím k tábořskému vikariátu v letech 1938–1989*. Borotín u Tábora, 1995. Disertační práce. Karlova univerzita v Praze. Katolická teologická fakulta. Katedra církevní historie.

WEIS, M. *Minutěnky vzpomínek na pastýře lidu svého*. Praha: Panevropa, 1999.

WEIS, M. *Výuka náboženství v letech 1899–1989 jako ukazatel vztahu státu a katolické církve se zřetelem na českobudějovickou diecézi*. Košice: Seminár sv. Karola Boromejského, 2007. ISBN 978–80–89138–81–4.

B. Studie

FELDMANN, V. *Českobudějovická diecéze před 60 lety*. České Budějovice: *Magazín Setkání* 2005, roč. XV., č. 2, ISSN 1212–8074.

FELDMANN, V. *Českobudějovická katedrální kapitula*. České Budějovice: *Magazín Setkání* 2000, roč. 11., č. 1, ISSN 1212–8074.

FELDMANN, V. *Generální vikáři českobudějovické diecéze 1947–1999*. České Budějovice: *Magazín Setkání* 1999, roč. 10, č. 2, ISSN 1212–8074.

Katolický týdeník, č. 2/1999. Vydává: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství.

KULHÁNEK, V. *Monsignor. K 50. výročí úmrtí Mons. Karla Rehana*. České Budějovice: *Magazín Setkání* 2007, roč. XVII., ISSN 1212–8074.

Noví kanovníci po 27 letech. České Budějovice: *Aktuality Setkání* 2000, č. 8, ISSN 1212–8074.

RÁZEK, A. Podíl křesťanů na Únoru a jeho „výdobytcích“. České Budějovice: *Magazín Setkání* 2000, roč. XI., č. 3, ISSN 1212–8074.

ŠEBEK, J. Církev v Československu 1948–89. České Budějovice: *Magazín Setkání*, 2008, roč. XVIII, č. 1, ISSN 1212–8074.

Těžké vcítění. České Budějovice: *Aktuality Setkání* 1999, č. 4, ISSN neuvedeno.

WEIS, M., Českobudějovický biskup Bárta – pilíř katolické tradice na jihu Čech In *Verba Theologica* č. XII., roč. VI. (2007), Košice, ISSN 1336–1635, s. 5–10.

WEIS, M. *Jahre der enttäuschten Hoffnungen*. Hohenfurther Stift in den Jahren 1945 – 1948. In: HLK – Neue Folge, ročník 25, 2007/2008, č. 92, Flacius Verlag Fürth/Bayern, ISSN 0724–7600, s. 35 – 42.

WEIS, M. Nástin vztahů mezi církví a státem v Českobudějovické diecézi (1783–1945). České Budějovice: *Magazín Setkání* 2002, roč. 13, č. 1, ISSN 1212–8074.

WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech – akce „H“. *Studia theologica IV*, jaro 2002. ISSN 1212–8570.

WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech – diecéze bez pastýře. *Studia theologica IV*, léto 2002, ISSN 1212–8570.

WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech – diecéze v období správy kapitulním vikářem Antonínem Titmanem. In *Studia theologica IV*, zima 2002, ISSN 1212–8570.

WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech v padesátých letech 20. století. In *Studia theologica III*, zima 2001, ISSN 1212–8570.

WEIS, M. Osudy katolické církve na jihu Čech v období Protektorátu Čechy a Morava, In *Studia theologica I*, 1999, ISSN 1212–8570, s. 63–70.

WEIS, M., Proměny soužití českého a německého obyvatelstva na Šumavě v letech 1938 – 1948. Sonda do každodennosti farních společenství ve světle materiálů biskupského archivu In *Auspicia* – recenzovaný časopis pro otázky společenských věd. Roč. IV., č. 2, vydává VŠERS a Filosofický ústav AV ČR. Č. Budějovice 2007, ISSN 1214–4967, str. 31–46.

WEIS, M., Těžká jednání – sonda do diplomacie Svatého stolce in *Verba Theologica*, č. 9, roč. IV(2005), Košice, ISSN 1336–1635, s. 78–82.

WEIS, M. Unter dem roten Stern. Ein Bild des südböhmischen Grenzgebietes aus den Jahren 1949–1989 im Lichte der statistischen Daten und in den Referaten der Befehlshaber der Bezirksverwaltung der Polizei. *Homiletisch–Liturgisches Korrespondenzblatt – Neue Folge* 2008, roč. 25, č. 94, s. 135–144, ISSN 0724–7600.

WEIS, M. Vyšebrodský opat P. Tecelin Jaksch, O. Cist. – osobnost náboženského života německy mluvící oblasti jižních Čech v letech 1938–1948. In: *Verba theologica* 13 (Osoba a osobnost), roč. VI (2007) č. 2, Košice: Teologická fakulta, ISSN 1336–1635, s. 112 – 129.

3. Internetové odkazy

BEDŘICH, M. Situace církve po Únoru 48. *Totalita*. [online], dostupné na WWW:
< http://www.totalita.cz/cirkev/cir_01.php>.

CUHRA, J. *Československo–vatikánská jednání a vztahy 1948 – 1989*. Resumé výzkumného projektu RB 16/18/02 [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny. Dostupné na WWW: <http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=6988> >.

CUHRA, J. Římskokatolická církev. XI. Církev a náboženské společnosti. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989* [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006, dostupné na WWW:
<http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf>

CHYTIL, P. *Církev československá a stát kolem roku 1948*. [online], *Getsemany*, listopad 2002, dostupné na WWW: <<http://www.getsemany.cz/node/465>>. ISSN 1210 485X.

Josef Plojhar. *Totalita* [online], dostupné na WWW:
<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_plojharj.php>.

PLACHÝ, J. *Vybrané otázky a odpovědi k tématu spolupráce katolických kněží se Státní bezpečností* [online]. Praha: Česká křesťanská akademie, 14. února 2007. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/ministerstvo/oabs/clanky/knezi.pdf>>.

RŮŽIČKA, D. Státní bezpečnost (StB). *Totalita*. [online], dostupné na WWW:
< <http://www.totalita.cz/stb/stb.php>>.

VAŇAČ, M. *Ekumenické styky v období let 1918–1960*. [online]. *Getsemany*, léto 2001, dostupné na WWW: <<http://www.getsemany.cz/node/301>>.

VAŇÁČ, M. *Křesťanské církve v českých zemích v letech 1960–1968. Getsemany*,
č. 10, 2001. ISSN 1210 485X.

SEZNAM ZKRATEK

- ABi – Archiv českobudějovického biskupství
ADSS – Actes et Documents du Saint Siège (akta a dokumenty Svatého stolce ke 2. světové válce)
BA ČB – Biskupský archiv Biskupství českobudějovického
CMV KD – Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva
JNV – Jednotný národní výbor
KAV–NF – Krajský akční výbor Národní fronty
KCT – Krajský církevní tajemník
KNV – Krajský národní výbor
KSČ – Komunistická strana Československa
MHKD – Mírové hnutí katolického duchovenstva
ONV – Okresní národní výbor
SKD PIT – Sdružení katolických duchovních Pacem in terris
SOA – Státní oblastní archiv
SÚC – Státní úřad pro věci církevní

SEZNAM PŘÍLOH

Textové přílohy: Tři strany vysvětlující základní pojmy dané problematiky.

Obrazové přílohy:

- I. Mapka znázorňující části území bývalé českobudějovické diecéze, které byly za protektorátu pod správou sousedních diecézí.
- II. Úryvek z dopisu Prezidia zemského úřadu v Praze ze dne 22. 5. 1939.
- III. Konflikt Mons. Jana Caise s kanovníkem Neubauerem (2 str.).
- IV. Dopis P. Josefa Buchty OSN.
- V. Fotografie ze svěcení kostela v Bohutíně kapitulním vikářem Josefem Buchtou dne 27. července 1952.
- VI. Text příspěvku P. Josefa Buchty do časopisu *Věstník katolického duchovenstva*.
- VII. Výzkum StB mezi kněžími ohledně zatčení P. Buchty.
- VIII. Úmrtní oznámení P. Josefa Buchty.

PŘÍLOHY

Textové přílohy

Vysvětlení pojmů souvisejících s institucí kapituly

Pojem „Kapitula“

Kapitula (z lat. *capitulum*, zdrobnělina od *caput*, hlava) je kněžské kolegium určené k tomu, aby bohoslužby v katedrále či v jiném chrámu byly slavnostnější. Původ má v antickém presbyterium, čili ve shromáždění místního duchovenstva, které již od prvních staletí církve tvořilo biskupský senát. Podle příkladu sv. Augustina se od 4. stol. ujal zvyk, že presbyterium v mnoha místech žilo společně v domě biskupa a řídilo se určitými normami (*canones*). Těmto kněžím se říkalo kanovníci a *capitulum* se nazývalo jejich denní shromáždování, věnované obvykle čtení jedné kapitoly, totiž krátkého úryvku z jejich řehole. Tímto termínem se velmi brzy označovalo každé shromáždění kolegia a později se ustálil jako označení kolegia samého. Katedrální kapitula má kromě toho plnit povinnosti, které jí ukládá právo nebo diecézní biskup.⁴⁴⁹

Úkolem kapituly bylo konání slavných bohoslužeb⁴⁵⁰; protože se dříve nemohla uplatnit koncelebrace, kapituly se jako celek projevovaly zejména slavnostní liturgickou denní chórovou modlitbou. Uplatňovaly se také jako zdroj náboženského vzdělávání – nejen kázáním, ale i školami zřízenými při kapitulách, z nichž pak v době před zřízením kněžských seminářů (podle rozhodnutí Tridentského koncilu v 16. stol.) vycházeli i adepti kněžství.⁴⁵¹

Kapitula se také nazývá orgán hromadné správy řeholního řádu nebo kongregace. Jedná se o pravidelné shromáždování k volbě nejvyšších představených nebo kvůli důležitým rozhodnutím, vztahujícím se k životu společnosti.

⁴⁴⁹ Srov. CIC – *Kodex kanonického práva*, kán. 503.

⁴⁵⁰ Také šlo o poradní orgán diecézního biskupa

⁴⁵¹ Srov. FELDMANN, V. Českobudějovická katedrální kapitula. *Magazín Setkání* 2000, roč. 11., č. 1, s. 6. ISSN: 1212–8074.

Zřídit, změnit nebo zrušit katedrální kapitulou je vyhrazeno Apoštolskému stolci. Každá kapitula, ať katedrální nebo kolegiální, má mít své stanovy, zřízené právoplatným kapitulním úkonem a potvrzené diecézním biskupem. Stanovy není dovoleno měnit nebo rušit bez schválení od diecézního biskupa.⁴⁵² Jeden z kanovníků musí předsedat kapitule. Shodně s předpisy stanov ať jsou ustanoveny i jiné služby s přihlédnutím k místním zvykům.⁴⁵³

Všechny i jednotlivé kanonikáty uděluje diecézní biskup. Ten také potvrzuje toho, koho si kapitula zvolila za předsedu kapituly. Podle církevního práva je potřeba, aby diecézní biskup uděloval kanonikáty jen kněžím, kteří vynikají učeností, bezúhonným životem a kteří chvályhodně vykonávají svou službu.⁴⁵⁴

Katedrální kapituly nabývaly důležitost při uprázdňení biskupského stolce, kdy se ujímaly správy osiřelé diecéze a volily ordináře – kapitulního vikáře. Toto jejich právo zaniklo s novým církevním zákoníkem z roku 1983.

Nejstarší českou kapitulou je pražská katedrální kapitula, která byla zformována někdy po r. 973, kdy biskupství vzniklo. Další české katedrální kapituly jsou Sídelní kapitula při katedrále Svatého Ducha v Hradci Králové, Dómská kapitula u sv. Štěpána v Litoměřicích a Dómská kapitula u sv. Mikuláše v Českých Budějovicích. V Plzni a Ostravě dosud nebyly kapituly ustanoveny. Na Moravě existuje Metropolitní kapitula u sv. Václava v Olomouci, Stoličná kapitula sv. Petra a Pavla v Brně.⁴⁵⁵

Každá kapitula má zvláštní oděv, insignie i znak. Ten byl tvořen většinou buď postavami světců, kterým je příslušný chrám zasvěcen, nebo aspoň jejich atributy.⁴⁵⁶

⁴⁵² Srov. CIC – *Kodex kanonického práva*, kán. 504, kán. 505.

⁴⁵³ Tamtéž, kán. 507 – § 1.

⁴⁵⁴ Srov. CIC – *Kodex kanonického práva*, kán. 509 – § 1, 2.

⁴⁵⁵ Srov. BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, s. 207.

⁴⁵⁶ Tamtéž, s. 210.

Kanovník

(lat. *canonicus*, tj. kanonicky ustanovený). Je to biskupem jmenovaný člen katedrálního nebo kolegiálního kolegia kleriků ustanovených při kapitule. Jejich povinností je provozovat chórovou modlitbu, pomáhat (arci)biskupovi při správě a řízení (arci)diecéze a zabezpečovat slavnostní bohoslužby.

Kanovníky dělíme na *sídelní* a *nesídelní* (pokud to stanovy kapituly povolují), na *řádné* a *čestné* (mají právo nosit oděv sídelních kanovníků, ale nemají v kapitule hlas). Hodnostáři (probošt, děkan, atd.) jsou voleni kapitulou a biskup je potvrzuje. Kanovníci mají právo na oslovení *Milosti* a ve svých znacích užívají černý klobouk se třemi černými střapci po každé straně štítu.⁴⁵⁷

Historicky se pojmem kanovník označovali od 4. do 8. století klerici, kteří žili ve městech a vedli společný, čili kanonický život v katedrálním domě podle řehole podobné řeholi mnišské (sv. Eusebius z Vercelli, sv. Augustin, Crodegang z Mohuče). Odtud vzešly kapitulní katedrály. V 9. stol. Karel Veliký nařídil všem klerikům společný život a Ludvík Zbožný všem chrámům přikázal řeholi Almaria z Mohuče. Tak vznikly kolegiální kapituly.

Společný život ovšem netrval dlouho, protože nejdříve biskup a pak klerikové si oddělovali svůj podíl ze společného majetku nebo alespoň příjmy, které z něho zřetelně vyplývaly, a začali žít na svůj účet. Tak vzniklo rozlišování mezi kanovníky řeholními a kanovníky světskými: první vedli společný život a byli vázáni sliby, druzí nikoli.⁴⁵⁸

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 206.

⁴⁵⁸ Srov. PETROSILLO, P. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 85. ISBN 80-7192-365-6.

Probošt

(z lat. *praepositus* – představený) V římskokatolické církvi představený kapituly.⁴⁵⁹ Kdysi tak byli označováni ti, kdo byli pověřeni správou hřbitovních bazilik sv. Petra, sv. Pavla, sv. Vavřince a sv. Pankráce v Římě. Byly členy duchovenstva, avšak nižšího stupně než titulární kněží. U nás se pod tímto pojmem rozumí představený kapituly, dříve také titul faráře některých zvlášť významných kostelů.

Výrazem probošt též bývá chápán představený významné řeholní instituce nebo komunity.⁴⁶⁰

Děkan

Děkan je titul používaný v různých institucích. V rámci římskokatolické církve se jako děkan označuje hlava katedrální nebo kolegiátní kapituly, případně farář významné farnosti. Název pochází z latinského *decanus*, odvozeno z *decem*, „deset“ (původně „hlava desetičlenné skupiny“). Ten, který zaujímá první místo mezi kolegy z důvodu dlouhodobé služby, jmenování nebo věku.⁴⁶¹

Děkan (nebo okrskový vikář či arcikněz) je také farář, který je představeným okrskového vikariátu a je jedním z nejbližších spolupracovníků diecézního biskupa.⁴⁶²

Kustod

Pojem kustod lze přeložit jako „dozorce, průvodce, opatrovník; správce“. Úkolem kustoda katedrální kapituly byla péče o bohoslužebné předměty farnosti (resp. chrámu), v níž se kapitula nacházela.⁴⁶³

⁴⁵⁹ Srov. *Slovník. Judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta, 1994, 1. vyd., s. 266. ISBN 80-204-0440-6.

⁴⁶⁰ Srov. *Slovník. Judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta, 1994, 1. vyd., s. 266. ISBN 80-204-0440-6.

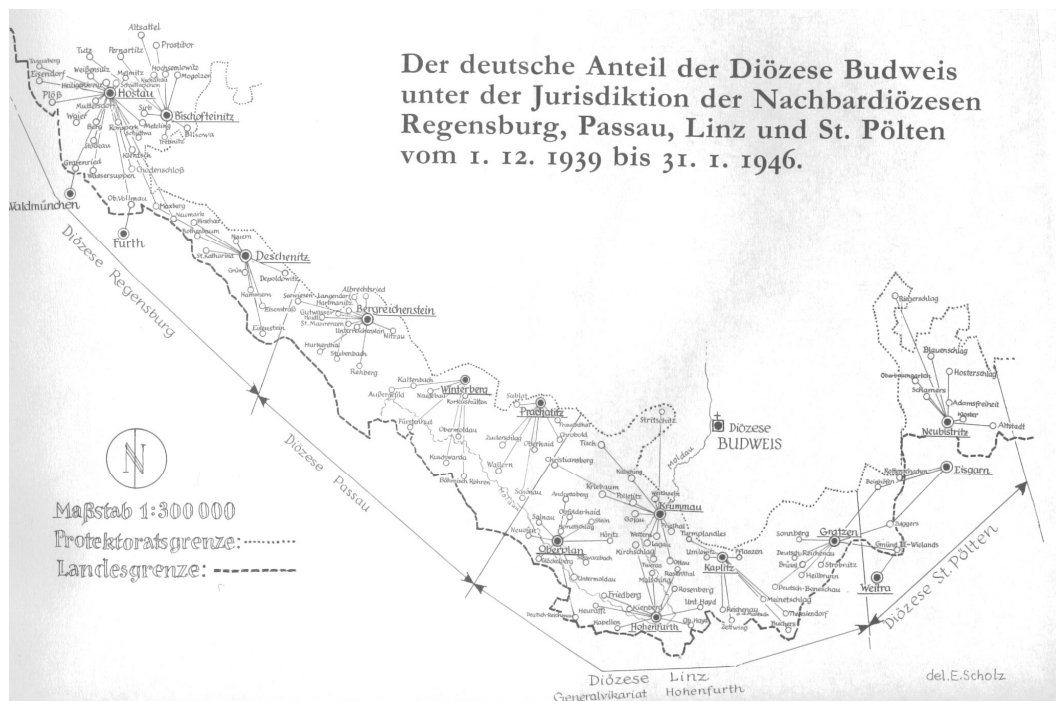
⁴⁶¹ Srov. *Slovník. Judaismus, křesťanství, islám*, s. 162.

⁴⁶² Srov. *CIC – Kodex kanonického práva*, kán. 553 – § 1.

⁴⁶³ Srov. KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1995, s. 414.

Obrazové přílohy

Příloha č. I.

Mapka znázorňující části území bývalé českobudějovické diecéze, které byly za protektorátu pod správou sousedních diecézí.

Pramen: HUBER, Dr. Kurt A. *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien – Festschrift zur zweiten Säkularfeier des Bistums Budweis 1785 – 1985*. Königstein/Taunus, 1985, ISBN 3-921344-12-3.

Příloha č. II.

Presidium
zemského úřadu
v Praze.

V Praze dne 22. května 1939.
Smíchov, Zborovská 27.

Čís. 23.430.

Diecése českobudějovická, jmenování
Mons. Jana Caise generálním vikářem
pro českou oblast.

K č.j. 2441 ze dne 24. III. 1939.

Nejdůstojnějším biskupskému ordinariátu
v Čes. Budějovicích .

Ve výše uvedené věci oznámil sem komisařský okresní hejtman v Českých Budějovicích zprávou ze dne 21. IV. 1939 č. 805 pres., že by nebylo námitek, aby byl pro záležitosti věřících římsko-katolického vyznání české národnosti jmenován Msgr. Jan C a i s, kanovník katedrál ní kapituly a kancléř biskupské konsistoře, který vyhovuje ustanovením § 3 zákona ze dne 7. května 1874 č. 50 ř.z., kdyby byl jmenován pro záležitosti věřících řím. kat. vyznání německé národnosti Msgr. J o s e f M e u b a u e r, kanovník katedrál ní kapituly v Čes. Budějovicích rovněž generálním vikářem, což bezpodmínečně již žádali věřící národnosti německé ve svém podání podepsaném 3.500 osobami a zástupci strany NSDAP a také zástupci říšskoněmeckých úřadů.

Na základě výnosu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 6. V. 1939 č. 65.150/39-V/1 žádám, aby ke shora uvedené zprávě komisařského okresního hejtmana v Českých Budějovicích

Úryvek z dopisu Prezidia zemského úřadu v Praze ze dne 22. 5. 1939, adresovaný Biskupskému ordinariátu v Č. Budějovicích. Úřad se odvolával na přání 3.500 věřících německé národnosti, členů NSDAP a zástupců říšskoněmeckých úřadů. SOA Třeboň, BA ČB, fond Jan Cais, signatura I-E-2a-1, karton č. 957. III.

Dr. J./L.

Seiner Exzellenz
Dr. Simon B a r t a,
Bischof von B u d w e i s.

Eure E x z e l e n z !

In das Deutsche Arbeitsamt Gebietsstelle B. Budweis kam Monsignore Josef Neubauer, Domherr in B. Budweis und gab bekannt, dass er vom Kanzler des hochwürdigsten bischöflichen Konsistoriums, Monsignore Johann Zais brieflich in dem Sinne getadelt wurde, dass er als Priester am 30.1.39 aus dem Domherrnhause, Domherrngasse Nr. 18, die Hackenkreuzfahne gehisst habe, was angeblich als Aergernis der tschechischen Gläubigen betrachtet wurde. Durch diese Zuschrift kam genannter Domherr in einen Gewissenskonflikt, dessen Herbeiführung wir als vollkommen unbegründet, ja mit den Tendenzen der von der tschechoslowakischen Regierung ausgesprochenen Versöhnungsabsichten und Anbahnung friedlicherer Verhältnisse widersprechend, gefunden haben. Wenn der genannte Domherr als offener, ehrlicher und aufrichtiger deutscher Mensch durch Heraushängung des Symbols des geinten Deutschtums frei und offen seine Gesinnung zum Ausdruck gebracht hat, dann ist dies ein Zeichen, dass er eben als Priester den Kontakt mit seinem Volke, aus dem er stammt, nicht verloren hat, wieviele andere, sondern, dass er eben für das impulsiv hervorquellende Bedürfnis der Zeit volles Verständnis hat und daher mit der lebendigen Quelle des Volkes immer in Fühlung bleiben muss, um sich diesem nicht zu entfremden und mit ihm den Kontakt nicht zu verlieren. Sich mit seinem Volke Eins zu fühlen, ist jedes Staatsbürgers vollstes und uneinschränkbares Recht und heiligste Pflicht.

Wenn der Herr Kanzler es für nötig findet, auszustellen, dass das Haus in dem der Domherr Neubauer seine Anstwohnung hat, nicht sein Eigentum sei, sondern nur dessen Nutzniesser sei, weil dieses Haus dem Religionsfond gehört, dann darf vergisst der Herr Kanzler darauf, dass der Nutzniesser die Rechte des Eigentümers hat, mit Ausnahme jenes Rechtes, nach seinem Gutdünken zu schalten und zu walten, dass heisst, es zu vernichten oder zu veräussern, was jedoch weder das Eine, noch das Andere mit der Hissung der Plagge beabsichtigt noch getan hat, es somit eine Einschränkung seiner gesetzlichen, gewährleisteten Rechte als Nutzniesser bedeutet, wozu dem Herrn Kanzler kein Recht zusteht. Der Religionsfond, in dessen Besitz sich das Haus befindet, ist unter staatlicher Verwaltung, somit nicht unter kirchlicher, sodass ihn auch von diesem Standpunkt aus kein Einspruchs-, noch Widerspruchsrecht zusteht. Wir müssten daher jedwede weitere Binnmischung in diese Privatangelegenheit des genannten Domherrn als einen Missbrauch der Amtsgewalt beurteilen und aufgreifen.

Wir können daher nicht annehmen, dass es den Intentionen Eurer Exzellenz entsprechen kann und dürfte, dass diese Ausstellung gemacht wurden, denn wenn die tschecho-slowakische Regierung durch

16

Konflikt Mons. Jana Caise s kanovníkem Neubauerem.

SOA Třeboň, BA ČB, fond Jan Cais, signatura I-C-4, karton č. 954.

Biskupská konsistoř v Českých Budějovicích.

Dne 29. července 1950.

P. Josef Buchta,
generální vikář
České Budějovice.

Organisaci spojených národů.

V těchto historických dnech, kdy boj národů o mír se rozvíjel po celém okrsku zemském, jménem všech katolických vlasteneckých kněží diecése českobudějovické připojují se k volání milionů pracujících a mírumilovných lidí na celém světě, kteří vřele pozdravují hrdinný korejský národ, který bojuje za svobodu a nezávislost a metají všem imperialistům světa do tváře jasná slova: "Ruce pryč od Koreje!"

Nyní, kdy se snaží zlí lidé rozpoutat novou - už třetí v tomto století - světovou válku, nemůže a nesmí být v našem stavu kněží hostejných nebo pasivních. Příští generace budou na nás kněze zpomínat buď s vděčností jako na prosebníky a obránce míru, pokoje a pořádku anebo na ty, kdož stáli na straně "boha války". Heslo media via aurea - není vůbec možno v těchto dnech uplatnit. Tiché členění spolubratrů by se rovnalo podpoře krvavých úmyslů imperialistů světa.

Naše křesťanské učení bezpodmínečně vyžaduje po kněžích i širších aktivní účast ve světovém boji za udržení míru. Je to zcela přirozené, poněvadž zavrhneme válku jménem lidskosti, jménem křesťanské lásky a jménem všech svatých zásad našeho katolického víru: "Miluj bližního svého jako sebe samého!"

Jako hlasatel Kristova učení lásky, pokoje a míru, vidím jasně, že západní imperialisté se bojí mírového tažení lidovědemokratických národů v čele se Sovětským svazem a proto neváhají v Koreji spáchat zločiny do nebe volající, zničit štěstí a životy nevinných lidí, také bratří a sester, jen pro své sobecké a ziskové zájmy.

Odsuzuji americký boj proti svobodě korejského lidu. Odsuzuji zbrojné plány t. zv. západních lží-demokratů na uvržení lidstva do nové válečné katastrofy. Jsem si zejména nyní vědom závažnosti svého podpisu na stokholmské resoluci, hlásím se znovu do tábora míru, vedeného Sovětským svazem a slibuji, že se za mír budu denně nejen modlit, ale z hlubokého přesvědčení pro něj i pracovat, neboť má úlohou, naším velkým cílem je urychlit triumf velkého mírového hnutí. Ubráníme takto jako hlasatelé křesťanské lásky k bližnímu světový mír společně se všemi lidmi dobré vůle.

P. Josef Buchta v. r.

Dopis P. Josefa Buchty Organizaci spojených národů dokládající jeho postoj.

Biskupství českobudějovické, biskupský archiv z let 1949-1989, složka rok 1950.

Tim kandidát prokázal způsobilost k studiu bohosloví a byl přijat na Římskokatolickou cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu v Praze.

Toto vysvědčení opravňuje pouze ke studiu na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze. (Výnos SÚC č. 341-I/1 z 21. 7. 1952 a výnos MŠVU č. 14335/52-III/1.)

V Praze dne (datum ústní zkoušky).
 předseda zkušební komise ředitel kursu děkan fakulty
 Stupnice známek: prospěl s vyznamenáním, prospěl, neprospěl.

Zvláštní ustanovení

§ 16.

Není námitek proti tomu, aby spolu s žáky přípravného kursu vykonávali zkoušky z jazyka latinského nebo řeckého, případně z obou předmětů, absolventi škol III. stupně, na kterých se nevyučovalo latině a řečtině.

Účinnost

§ 17.

Podle těchto ustanovení se konají závěrečné zkoušky v přípravném kursu pro Římskokatolickou cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu počínaje školním rokem 1952.

(Výnos SÚC ze dne 21. 7. 1952, č. 341/52-I/1.)

Ndp. kapitulní vikář českobudějovický Josef Buchta při svěcení kostela v Bohutíně

Jednotný způsob vedení účetních záznamů a hospodaření far

(Pokračování.)

Odvod národního pojištění provádí se tak, že srážku zaúčtovanou v »Průběžných položkách« v příjmu odvedeme opět v »Průběžných položkách« ve vydání. Avšak k této srážce je nutno přidati ještě zaměstnavatelský podíl. Zaměstnanci jsme totiž srazili v mzdové listině podle tabulky jen 8.9%. Tato částka je zaúčtována v »Průběžných položkách«. K ní přidáme na téže řádce 14.9% zaměstnavatelského podílu a ve sloupci »Celkem« vydání obě částky sečteme. Odvádíme tedy celkem národní pojišťovně 23.8%.

	PŘÍJEM			VYDÁNÍ					
	89	Průb.	Celkem	30	32	33	Průb.	Celkem	
Mzda kostelníka za leden 1/52 podle mzdové listiny		57	269	2400				2400	
Odvod daně ze mzdy za 1/52							57	57	
Odvod nár. pojišť. za 1/52					359		212	571	
					14,9%		8,9%	23,8%	

Srážku národního pojištění zaměstnancům provádíme podle tabulek, které získáme u každé pobočky národní pojišťovny. Zaměstnavatelský podíl si zjistíme jednoduchým výpočtem z částek, uvedených v tabulce, víme-li, že v tabulce jsou uvedeny srážky 8.9%.

kteří někdy ani v církvi nebyli, kteří byli svobodnými zednáři, jsou to lidé, kteří navštěvují kostely jen proto, aby mohli tímto způsobem, často demonstračním způsobem, projevat svůj odpor proti lidové demokracii a proti socialismu.

Velikým úkolem našeho duchovenstva je v rámci boje za zachování míru všemi silami podpořit přechod na vyšší formy hospodaření. Vesnický bohaté je vášnivým nepřitelem tohoto úsilí. Proto nesmíme dopustit, aby mohli získat kdekoliv v životě církve půdu pro své temné pikle.

Obnova hornického kostela v Bohutíně

Dne 5. července 1950 shořel, zapálen bleskem, kostel sv. Maří Magdaleny v Bohutíně na Příbramsku. Podle farní pamětní knihy byl tento chrám postaven v roce 1887 pro chudý hornický lid. Kostelík byl studený, s prkenným stropem. Po první válce domohli se horníci opravy, sami si obstarali rákosové koberce a sami opravili oltáře. Lidé — převážně horníci — chodili do kostela pilně a udržovali si jej v čistotě.

Velmi je proto zarmoutilo, když tím kostel vyhořel. Jejich zármutek však netrval dlouho. Hned po katastrofě chrámu přihlásili se přemnozí dobrodinci a na prvním místě státní správa naší republiky. Když neštěstí bylo oznámeno Státnímu úřadu pro věci církevní a jménem horníků žádal duchovní správce o brzké vyřízení žádosti, obratem bylo náměstkem předsedy vlády a ministrem pověřeným řízením Státního úřadu pro věci církevní Zdenkem Fierlingrem darováno 50.000 Kčs na nejnnutnější práce. A hned potom naše lidově demokratická vláda uvolnila na obnovu chrámu obnos dva a půl milionu Kčs. Též v dobrovolných darech věnovali lidé 20.000 Kčs.

Přípravné práce začaly ještě v létě 1950 a na vánoční svátky téhož roku sloužil již v kostelíku tamější kněz P. Jan Vrba — který se přičinil o obnovu kostela všemi svými silami — půlnoční mši. P. Jan Vrba děkoval naší vládě a všem úřadům a vyzval věřící, aby pomohli dobudovat toto mírové dílo, které doma i za hranicemi bude hlásat, že jsme národem pokojným, který chce v pokoji žít a budovat.

A věřící se zavázali, že si chrám znovu vybudují. Svůj závazek za vydatné pomoci státu čestně splnili. Dne 27. července letošního roku posvětil n. j. p. kapitulní vikář českobudějovický Josef Buchta nový chrám Páně a nové dva zvony, nazvané »Ježíš—Maria a »Augustin«.

Lidově demokratická vláda vystavěla horníkům v Bohutíně důstojný chrám Páně. Ví, že horníci si to zaslouží a že budou za to vděční. Svou vděčnost dokazují prací a věrností.

Rekonstrukce chrámu sv. Maří Magdaleny v Bohutíně jasně dokazuje, s jakou péčí se stará náš lidově demokratický stát o kostely a církevní památky. Věřící lid z vděčnosti bude ještě úsilovněji pracovat, aby přispěl k zachování a posílení míru, po kterém všichni toužíme a který si přejeme.

Fotografie a článek o svěcení kostela v Bohutíně kapitulním vikářem Josefem Buchtou ze dne 27. července 1952.

Věstník katolického duchovenstva, Praha: Státní úřad pro věci církevní, 30. 8. 1952, roč. IV.

VĚSTNÍK

ROČNÍK 5

1

30. I. 1953

KATOLICKÉHO DUCHOVENSTVA

Na prahu závěrečného roku I. Gottwaldovy pětiletky

P. Josef Buchta, kapitulní vikář českobudějovický

Církev svatá vede lidstvo na konci každého roku před svatostánkem a jesličky. Každý má zde vzpomenouti: zapadl i rok tvého života do moře minulosti, avšak opis jeho jest v očích Věčného a jednou k úžasu radostnému nebo žalostnému: liber scriptus proferetur — nil inultum remanebit. A jestli to platí pro všechny — platí to především pro nás kněze: Zúctuj se svým Pánem léta své minulosti! Přemýšlej pak, jak upravit cestu pro dny budoucnosti!

Zahajujeme poslední rok Gottwaldovy pětiletky, pevně semknutí kolem svého milovaného presidenta a vlády, s jedinou myšlenkou a s jediným odhodláním: zachovati mír a v míru splniti všechny úkoly, které před námi stojí. I když v naší vlasti půjdeme svou budovatelskou cestou v míru, nemůžeme necítiti s hrdinným lidem Koreje, Malajska a Vietnamu, který bojuje za svou svobodu a nezávislost proti západním imperialistům, kteří zde vraždí bezbranné děti, ženy a starce. Nemůžeme neviděti, že stejní váleční agresori, kteří již válku na Dalekém Východě rozpoutali, snaží se uvrhnout do válečného požáru celý svět a tudíž i naši milovanou vlast.

Podle hesla »Buduj vlast — posilíš mír« vstupujeme do nového roku s pevným odhodláním bojovat za mír. Bude to právě tento rok, který bude na nás klást snad mimořádné požadavky, požadavky, abychom se dali cele do služby budovatelského úsilí, neboť jedině po boku našeho lidu vybudujeme si nejkrásnější a nejrtrvalejší pomník v srdcích svého lidu...

Na této cestě milionové masy pracujícího lidu stávají se aktivními budovateli a usměrňovateli vývoje. Socialismus vyzvedá v čelo pracujícího člověka. Umožňuje, aby na příklad dosud zakřiknutá krmíčka, někdejší deputátník, dnes platný a ctěný pracovník státních statků, se stali uvědomělými budovateli státu, ctěnými občany, hrdiny a tvůrci nové lidské společnosti. Dobře také víme, jak velká a rozhodující je na této cestě pomoc a účast Sovětského svazu. Díky jeho velkomyslné a všestranné pomoci ve všech oborech a díky jeho bohatým zkušenostem prožívá i náš lidově demokratický stát bouřlivý rozkvět hospodářského a kulturního života.

Kongres národů za mír ve Vídni, konaný v době adventní, až příliš přesvědčivě ukázal, jak mírumilovné lidstvo po celém světě naplňuje skutkem moudrá slova velikého Stalina, že mír může být zachován,

vezme-li lid všech zemí věc míru do svých rukou a bude-li jí hájit až do konce. Toto historické zasedání dosud největšího shromáždění národů z 85 zemí nesmírně posílilo naděje stamilionů na zachování a udržení světového míru. Ve Vídni promlouvaly národy k národům. Lidstvo obdrželo jasnou směrnicí k dávné tužbě po klidu a míru. Veliký a nesmírný výzram mají proklamované dva historické dokumenty Kongresu národů za mír. Je to »Výzva k vládám« a »Vělmocí«, aby zahájily mírová jednání, a »Provození Kongresu národů za mír«, v němž jsou obsaženy tři stěžejní problémy, jimiž se Kongres zabýval. Především jde o ukončení a zastavení současných válek, o otázku nezávislosti národů a uvolnění mezinárodního napětí. Národy nyní očekávají jejich odpověď...

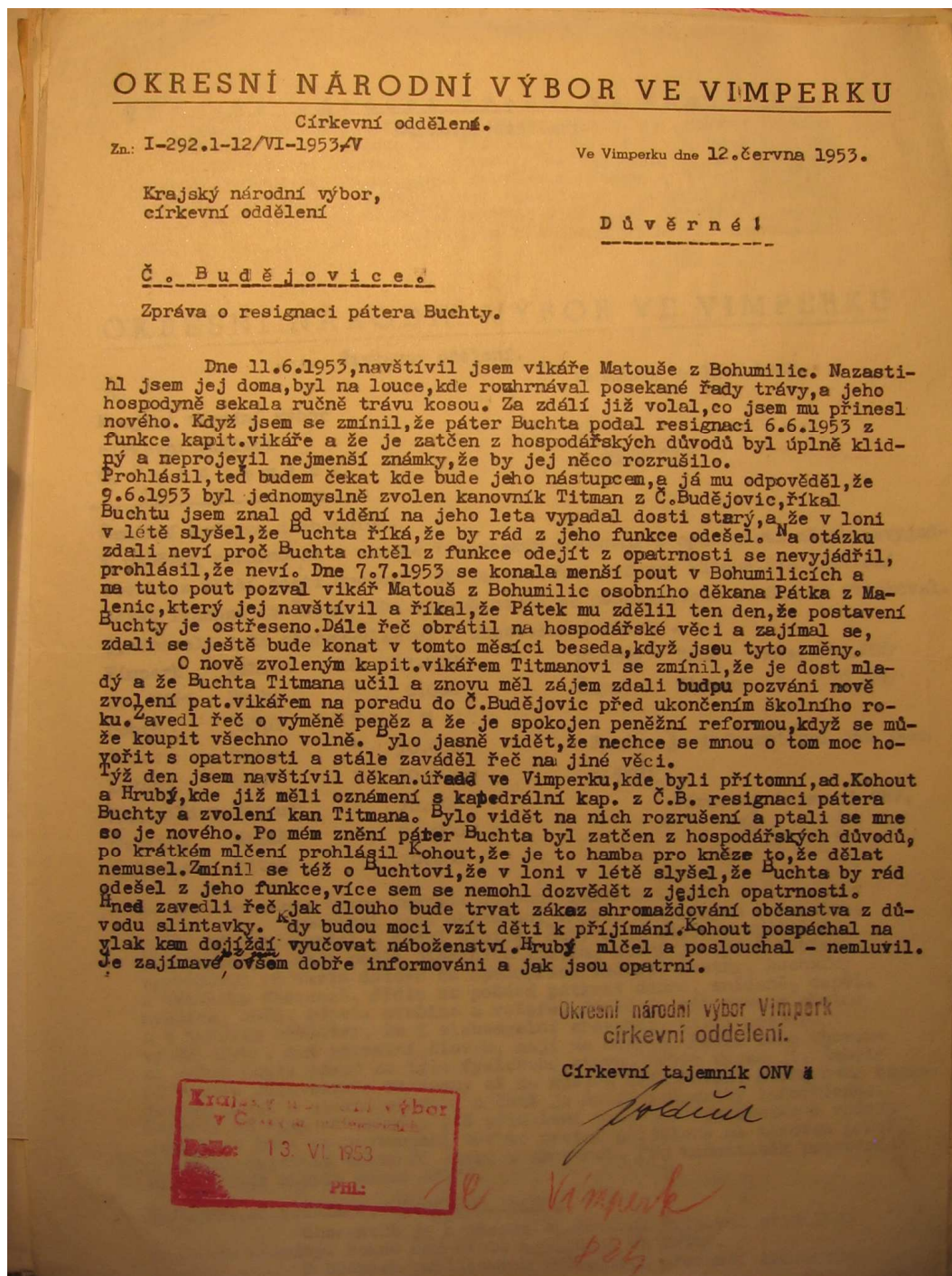
»Je proto i naším úkolem«, promlouvá k nám ve svém novoročním projevu náš milovaný president Klement Gottwald, »abychom, povzbuzeni slovy velkého Stalina, napomáhali ještě odhodlaněji věci míru.« Záleží tedy i na nás duchovních, abychom si moudrá slova svého prvního a dobrého hospodáře vzali všichni k srdci a považovali je za svůj úkol, abychom své snahy posvěcovali vědomím, že plníme svou nejběžnější vlasteneckou povinnost.

Rozbíháme se nyní do závěrečného roku I. Gottwaldovy pětiletky. V průběhu tohoto ušlechtilého mírového zápolení se bude odrážet uvědomělost, píle a rozhodnost našeho lidu. I my chceme žít v míru, abychom mohli zdárně pokračovat v započatém díle budování lepších zítřků. Proto se československý lid sešel ve dnech 17.—18. ledna t. r. na svém II. čs. sjezdu obránců míru v Praze. Celý svět naslouchal sjezdovému rozhodnutí, že socialismus ve své vlasti vybudujeme a že svými silami se přičiníme o vybojování vítězného míru. Druhý čs. sjezd obránců míru zhodnotil dosavadní výsledky našeho mírového hnutí, určil nové úkoly ve shodě s usnesením vídeňského Kongresu národů za mír, takže pro nás všechny platí dva veliké úkoly: a) napomáhat věci míru, b) pomáhat splnit výstavbu pátého roku pětiletky.

Kdo z nás trochu se zamyslí, cítí, že nemůže zůstatí vzadu. Stavět se do pozadí a jen kritizovat nebylo by ani lidské, ani křesťanské, ani katolické. K činnosti jsme všichni stvořeni, k práci jsme povoláni. Naším úkolem je aktivita, práce.

Text příspěvku P. Josefa Buchty do časopisu *Věstník katolického duchovenstva* vydávaný Státním úřadem pro věci církevní ze dne 30. I. 1953.

Věstník katolického duchovenstva, Praha: Státní úřad pro věci církevní, roč. V.

Dopis ONV ve Vimperku – výzkum StB mezi kněžími ohledně zatčení P. Buchty.

SOA Fond KNV 1949–1954, karton č. 363.

*Služebníku dobrý a věrný,
vejdi v radost Pána svého ..
/ Mt.25,21/*

S nadějí na opětné shledání oznamujeme, že z vůle Boží
dokonal svou životní oběť Kristův kněz

P. Josef BUCHTA

*osobní arciděkan
dlouholetý farář v Dolním Bousově, Březně u Mladé Boleslavi,
Plazích a Všeborsku.*

Zemřel po dlouhé těžké nemoci, zaopatřen svatými svátostmi,
v neděli dne 9. ledna 2000, ve svátek Křtu Páně.

*Kněžské svěcení přijal 5.7.1938 v olomoucké katedrále sv. Václava.
Nejprve působil v arcidiecézi Olomouc, pak jako kapitulní vikář v Českých Budějovicích
a od roku 1955 v litoměřické diecézi.*

I přes své vysoké stáří se obětoval pro Boží lid ve svěřených farnostech.

Ve společenství kněží a věřících se s ním rozloučíme
v pátek dne 14. ledna 2000 ve 13,00 hodin
ve farním kostele sv. Šimona a Judy v Plazích.

Odtud jeho tělesnou schránku převezeme
do jeho rodiště ve Štěpánkovicích u Opavy,
kde v sobotu dne 15. ledna 2000 ve 13,00 hodin
po mši svaté v tamním kostele sv. Kateřiny
bude pochován do hrobky svých rodičů,
aby očekával se svými drahými slávu vzkříšení.

Pamatujme v křesťanské lásce i nadále modlitbou na v Pánu zesnulého.

*Spolubratři mladoboleslavského
vikariátu*

*Jménem příbuzných:
Leopold, Marie, Anna
sourozenci s rodinami*

Ludmila - hospodyně

Autobus pro účastníky pohřbu v Plazích bude přistaven ve 12,00 hodin ve Vlčím Polí,
se zastávkami v Dolním Bousově - náměstí, Rohatsku, Řitonicích, Domousnicích a Březnu.

Úmrtní oznámení P. Josefa Buchty.
Biskupství českobudějovické, biskupský archiv.

Abstrakt

AMBROŽ, P. *Českobudějovičtí kapitulní vikáři v dobách totalit*. České Budějovice 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin a patristiky. Vedoucí práce doc. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D.

Klíčová slova: Katolická církev, Církev a stát, Církevní historie 20. stol., Diecéze českobudějovická, katedrální kapitula, Českobudějovicko (Česko).

Diplomová práce popisuje postavy a osudy českobudějovických kapitulních vikářů ve 20. století se zvláštním zaměřením na Msgre Jana Caise a P. Josefa Buchtu.

Práce prezentuje vývoj a jednotlivé etapy katedrální kapituly sv. Mikuláše v Českých Budějovicích. Pomáhá čtenáři orientovat se v úloze a významu kapituly v době platnosti Kodexu církevního práva do r. 1983 a problematiku zasahování státu do života církve. Nastiňuje taktéž historii českobudějovické diecéze a okolnosti jejího vzniku.

Práce je založena jak na historických pramenech, tak i na svědectvích pamětníků. Prezentuje jak práce a závěry renomovaných historiků, tak i prameny méně známé.

Abstract

Vicars capitular of České Budějovice at the time of totality

Key words: Catholic Church, Church and state, History of the Church in the 20th century, Diocese of České Budějovice, Archival Document, cathedral chapter house, Region of České Budějovice

The master thesis describes life of vicars capitular who lived in České Budějovice in the 20th century. It is specially aimed on Msgre Jan Cais and P. Josef Buchta. My thesis presents progress of St. Nicholas cathedral chapter house in České Budějovice. Readers can understand importance of chapter house at the time of validity Canonic Law Codex made in the year 1983. It shows how state intervened in the life of the Church. It also outlines circumstances of beginning this diocese. This diploma paper stands on archival documents as well as on testimonies of witnesses. It presents conclusions of prestigious historical works (historians) as well as less known sources.